

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

NÚMERO 2 TARDOR 2007 6 €

El dret a decidir

FÒRUM

Alfons López Tena

**«Els espanyols no han acceptat
i no acceptaran mai
la plurinacionalitat de l'Estat»**

Entrevista d'Eduard Illa i Sergi Sol

FINESTRA Carles Bonet Jordi Matas Marta Cantijoch
Albert Padró-Solanet **CONNEXIONS** Bernat Joan
José Ignacio Lacasta-Zabalza Jaime Pastor
Montserrat Guibernau Antoni Furió

NAVEGADOR Xavier Solano **BLOC** Josep Huguet

FULL DE CÀLCUL Joan Costa-Font **EXPLORADOR** Lluç López

ARXIU Enric Pujol **XARXA** Mavi Dolç Antoni Simón
Joandomènec Ros Arcadi Oliveres

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

President

Joan Ridao

Vicepresidenta

Isabel Nonell

Director

Josep Vall

Vocals

Pilar Albiol

Carles Bonet

Joan Casamitjana

Bernat Joan

Marina Llansana

Carmel Mòdol

Anna Simó

Víctor Torres

Xavier Vendrell

Arxiu, Biblioteca i Documentació

Natàlia Lara

Secció d'Estudis Històrics

Àngel Ramos

Secció d'Estudis Polítics

Arnau Albert

Secció d'Estudis Socioeconòmics

Bàrbara Lligadas

Fundació Josep Irla

Calàbria, 166 entresòl

08015 Barcelona

Telèfon 93 567 78 63

Fax 93 567 78 64

info@irla.cat

EINES

PER A L'ESQUERRA NACIONAL

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Agraïments

Moisés Amorós

Albert Castellanos

Teresa Garcerà

Oriol Junqueras

Jordi Muñoz

Marta Rovira

Gemma Rubí

Carlos Taibo

Correcció lingüística

Dolça Albert

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Yasmina Serrat

Telèfon 93 567 78 63

yserrat@irla.cat

Projecte gràfic Jordi Vinyets

Dipòsit Legal B-31564-07

Impressió Offset Color

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

SUMARI

PORTAL

- 7 **El dret a decidir el nostre futur**

FINESTRA

- 11 **Tres claus d'actualitat**
Carles Bonet
- 13 **Governos de coalició i valors democràtics**
Jordi Matas
- 25 **El comportament electoral de les dones a Catalunya**
Marta Cantijoch
- 41 **Un estudi sobre les prioritats polítiques als Països Catalans**
Albert Padró-Solanet

CONNEXIONS

- 63 **Sobre l'encaix dels Països Catalans a Europa i al món globalitzat**
Bernat Joan
- 65 **Reflexions culturals sobre el dret a decidir**
José Ignacio Lacasta-Zabalza
- 79 **Federalisme plurinacional i segona Transició**
Jaime Pastor

- 91 **Catalunya i Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme**
Montserrat Guibernau

- 101 **Els Països Catalans, una possibilitat nacional**
Antoni Furió

NAVEGADOR

- 113 **La nova Escòcia**
Xavier Solano

BLOC

- 125 **El fracàs de la via estatutària obre un nou horitzó cap a l'Estat i el dret a decidir**
Josep Huguet

FÒRUM

- 129 **Alfons López Tena**
«Els espanyols no han acceptat i no acceptaran mai la plurinacionalitat de l'Estat»
Entrevista d'Eduard Illa i Sergi Sol

FULL DE CÀLCUL

- 145 **Identitat col·lectiva i l'economia de la identitat**
Joan Costa-Font

EXPLORADOR

- 161 **Els reptes del Japó en l'era postKoizumi: un sistema polític en mutació**
Lluc López

ARXIU

- 179 **República Catalana i Generalitat republicana. Una reconsideració historiogràfica i política**
Enric Pujol

XARXA

- 192 **Catalunya sota Espanya. L'opressió nacional en democràcia**
d'Alfons López Tena
Mavi Dolç
- 194 **Republicanisme de Maurizio Viroli**
Antoni Simón
- 196 **Señales de lluvia de Kim Stanley Robinson**
Joandomènec Ros
- 198 **International Migration de Khalid Koser**
Arcadi Oliveres

PORTAL

El dret a decidir el nostre futur

Als Països Catalans, i especialment al Principat de Catalunya, estem vivint la fi del període marcat per la Transició i l'inici d'una nova etapa personificada en una generació educada en democràcia que planteja noves respostes als reptes col·lectius que tenim com a societat.

Esquerra hi va posar fil a l'agulla a finals de la dècada de 1980 quan inicià un reeixit procés d'*aggiornamento* –assumint els Països Catalans com a marc d'actuació territorial i la independència nacional com a objectiu polític– que l'hi ha permès consolidar un espai polític cada vegada més gran, el de l'esquerra nacional, sostingut per dues premisses bàsiques des de la seva fundació: justícia social i llibertat nacional.

A Convergència, el partit principal del govern del país durant aquesta llarga Transició, sembla que finalment li ha arribat l'hora del seu *aggiornamento*. Constatant que el nou Estatut pel qual apostaren no ha resolt, ni de bon tros, el malestar de Catalunya pel seu mal encaix dins l'Estat espanyol, proposen la «refundació» del catalanisme basant-se en aglutinar en una mateixa formació les seves diferents sensibilitats –independentisme, federalisme, autonomisme...

Amb aquesta proposta Convergència continua obviant que el sistema polític català està condicionat per un espai bidimensional: el nacional i el socioeconòmic, i per tant ignoren que l'objectiu de construir un país normal passa per disposar d'un sistema de partits on el debat es produeixi en l'eix esquerra-dreta.

Per això els Països Catalans necessiten tant una esquerra nacional –com Esquerra– que treballa per convèncer els sectors progressistes que el país necessita construir un Estat propi, com un centre-dreta nacional –Convergència– que se centri en incorporar al projecte independentista als sectors liberals, democristians i conservadors.

Si és així, si Convergència fa els deures, hi haurà sens dubte un terreny d'entesa entre l'esquerra nacional i el centre-dreta nacional, cadascú des de casa seva per construir espais de sobirania i xarxes de complicitat social. Espais de sobirania que avancin cap a la cohesió social i la modernització econòmica del país, i que esdevinguin una eina pel progrés de la llengua i la cultura catalanes. Alhora que crein xarxes de complicitat amb la societat civil, i com és evident, també a nivell polític.

En el moment de defensar l'Estatut aprovat al Parlament, Catalunya s'ha mostrat immadura. Per tant, construir espais de sobirania i teixir xarxes de complicitat social són dos elements imprescindibles per afrontar un nou embat amb l'Estat, perquè només si ens enfortim com a país farem realitat, el dia més proper possible, que puguem decidir lliurement el nostre futur com a poble. |

FINESTRA

Tres claus d'actualitat

Carles Bonet | Senador d'Esquerra | carles.bonet@senado.es

En aquesta «Finestra» s'hi tracten tres temes candents de la política d'avui: la llarga tradició dels governs de coalició a Europa, el comportament electoral de la dona catalana i les prioritats de l'opinió pública dels Països Catalans, les seves diferències amb l'estat i les seves raons socioeconòmiques.

Des que les eleccions al Parlament de Catalunya de novembre de 2003 van donar pas a un govern de coalició postelectoral, s'ha posat a debat la conveniència o l'estabilitat d'aquesta forma de governar. Fins i tot hi ha qui afirma que de coalicions no n'hi hauria d'haver i que hauria de governar aquell partit que hagi tret el major nombre de vots, encara que estigui en minoria. Però el professor Jordi Matas mostra com als països europeus de llarga tradició democràtica els governs de coalició són una pràctica habitual, ja que des de 1945 un 60% dels governs a Europa han estat de coalició. El professor Matas argumenta que, si bé el govern de coalició necessita d'un domini més gran de «l'art de la política», no vol dir que fomentin el caos polític. És més, la pràctica de la coalició, en el sentit que implica compartir responsabilitats, és un factor de permanent pedagogia democràtica cap a aquelles societats.

Les dones catalanes voten diferent que els homes? Són les raons de les dones per votar una opció diferents a les dels homes? En base a aquestes preguntes, la professora Marta Contijoch actualitza les conclusions d'un

estudi del 2004 a partir de les darreres eleccions al Parlament de Catalunya. Després de demostrar que ni en l'eix ideològic ni en l'eix nacional no existeixen diferències entre homes i dones, la professora Contijoch mostra els aspectes que sí que hi ha un «gender gap». En primer lloc, les dones mostren menys interès

per la política que els homes. També la diferència és remarcable quan les dones asseguren que no discuteixen mai o gairebé mai sobre política. Finalment en els partits més petits, especialment els d'esquerra, hi predomina el votant masculí.

Existeix una opinió pública als Països Catalans que sigui sòlida, estable i «diferent»? L'opinió està conformada per l'interès general o es mou per l'interès personal? Aquests són els temes que analitza el professor Albert Padró-Solanet a partir de les enquestes del CIS. Hi adverteix unes diferències amb la resta de l'Estat espanyol. Així, per exemple, a Catalunya destaquen per sobre de la resta de l'Estat els temes de la immigració i la disponibilitat d'habitatge, mentre el terrorisme hi destaca per sota. Altres diferències són la inseguretat –País Valencià– i l'economia –Catalunya. Després el professor Padró-Solanet passa a «explicar» les prioritats a partir de les condicions socioeconòmiques, tot identificant nou grups que presenten respostes similars. |

Governos de coalició i valors democràtics

Jordi Matas* | jmatas@ub.edu

El professor Jordi Matas analitza les coalicions governamentals com una forma de govern que representa millor l'heterogeneïtat de la societat que els governs monocolors, ja que com explica, tot acord de govern s'ha de sostenir sota la base del respecte per la diversitat i la capacitat de diàleg i consens, elements que contribueixen a assentar els valors democràtics d'una societat.

Ja fa més de mig segle que països europeus amb una llarga tradició democràtica han adoptat els governs de coalició com una pràctica habitual de direcció política. Aquesta forma de governar, que implica compartir la responsabilitat executiva entre diverses formacions polítiques, ha anat enfortint els valors democràtics i ha generat una manera de fer política que des de Catalunya sempre hem admirat. Governar democràticament no només demana el respecte i la garantia d'unes regles del joc emanades de la sobirania popular, sinó que també cal alimentar comportaments, actituds i valors profundament democràtics. Com veurem, els governs de coalició ge-

* Vicerector de Relacions Institucionals, Comunicació i Política Lingüística i Professor de Ciència Política i de l'Administració de la UB

TAULA 1. CARACTERÍSTIQUES DELS GOVERNOS DE COALICIÓ A CATALUNYA (1980-2007)

	PUJOL (1980-1984)	PUJOL II (1984-1987)	PUJOL III (1987-1988)	PUJOL IV (1988-1992)	PUJOL V (1992-1995)	PUJOL VI (1995-1999)	PUJOL VII (1999-2003)	MARAGALL (2003-2006)	MONTILLA (2006-?)
Número de partits	Bipartit	Tripartit	Bipartit	Bipartit	Bipartit	Bipartit	Bipartit	Tripartit	Tripartit
Importància	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat	Desequilibrat
Estatut parlamentari	Minoritari	Majoritari	Majoritari	Majoritari	Majoritari	Minoritari	Minoritari	Majoritari	Majoritari
Moment en el qual es coalitzen	Preelectoral	Mixt	Preelectoral	Preelectoral	Preelectoral	Preelectoral	Preelectoral	Post-electoral	Post-electoral
Ideologia	Homogeni	Homogeni*	Homogeni	Homogeni	Homogeni	Homogeni	Homogeni	Heterogeni	Heterogeni
Estabilitat	Estable	Inestable	Estable	Estable	Estable	Estable	Estable	Inestable	?

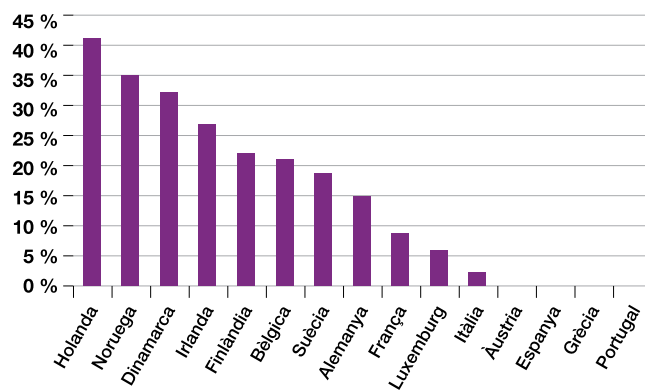
* El govern de CiU i Esquerra (1984-1987) es pot considerar un govern de coalició ideològicament homogeni tenint en compte les característiques d'aquests partits en aquell moment. En aquest sentit, a principi de la dècada de 1980 Esquerra no tenia un perfil social i independentista clarament diferenciat al de CiU. Així, si traslladéssim aquesta fórmula governamental a l'actualitat, aquest govern de coalició s'hauria de considerar ideològicament heterogeni.

Governar en coalició permet fer més pedagogia democràtica i fomentar un fort sentiment col·lectiu per preservar els pilars del funcionament democràtic de les societats

neren un seguit de pràctiques polítiques que faciliten la consecució d'aquests objectius bàsics per al desenvolupament dels sistemes polítics democràtics. Governar en coalició permet fer més pedagogia democràtica i fomentar un fort sentiment col·lectiu per preservar els pilars del funcionament democràtic de les societats.

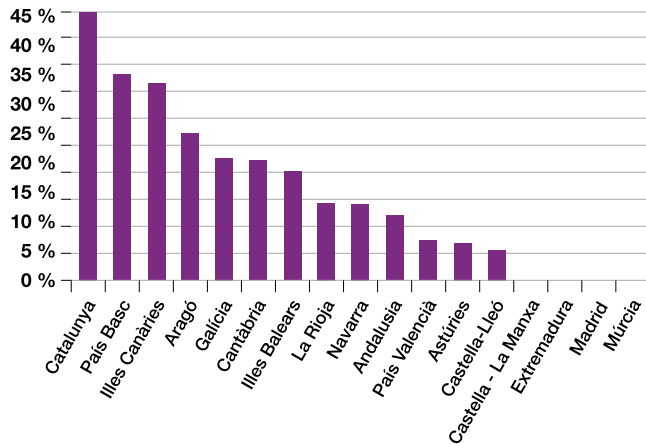
Des de la Segona Guerra Mundial fins avui, la negociació i formalització de governs de coalició ha estat molt freqüent en els diversos nivells dels sistemes parlamentaris europeus. Un repàs als gairebé 350 governs formats en tretze sistemes parlamentaris europeus des del 1945 fins als primers anys del nou mil·lenni ens indica que la majoria d'ells –un 60%– han respost a la dinàmica de governs compartits. Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Holanda, Itàlia, Luxemburg, Noruega, Suècia o Suïssa, són països on el més habitual són els governs de coalició. Les nefastes seqüeles socials, polítiques, econòmiques i institucionals que en aquells països va deixar la Segona Guerra Mundial van comportar la unió de forces entre uns partits polítics que començaven a tenir el seu reconeixement constitucional. Aquest treball solidari per reconstruir societats malmeses va generar tot tipus de governs de coalició que, un cop normalitzada la situació, van deixar de ser una necessitat social per passar a ser un objectiu democràtic de govern que encara avui trobem en ple rendiment. A finals del segle passat, la pràctica de coalició també es va traslladar a les noves democràcies europees dels països que van sortir de l'òrbita de la Unió Soviètica, tot i que la

GRÀFIC 1. ESTATS EUROPEUS AMB GOVERNS DE COALICIÓ SENSE EL PARTIT QUE HA OBTINGUT MÉS ESCONS (% RESPECTE EL TOTAL DE GOVERNS DE COALICIÓ DE CADA ESTAT) [1945 - 2000]

Un cop normalitzada la situació després de la Segona Guerra Mundial, els governs de coalició van deixar de ser una necessitat per passar a ser un objectiu democràtic

TAULA 2. ELS GOVERNOS DE COALICIÓ A LES COMUNITATS AUTÒNOMES DE L'ESTAT ESPANYOL [1980 - 2006]

majoria d'aquestes encara estan en la fase de trobar un encaix institucional que els permeti avançar en democràcia.

A l'Estat espanyol, després del període de dictadura franquista, el consens que va guiar la creació de les noves institucions democràtiques no va comportar, a diferència de la majoria de països europeus, la formació de governs de coalició i des de llavors fins avui no s'ha format, encara, una coalició governamental d'àmbit estatal, malgrat que l'aritmètica parlamentària espanyola ha permès en diverses ocasions la formació de pactes governamentals. No obstant això, en els àmbits autonòmic i municipal les experiències de governs compartits han estat nombroses i han esdevingut un veritable laboratori de proves de tot tipus d'acords de govern. Així, en tretze de les disset comunitats autònomes espanyoles –76%– s'ha governat en coalició –en totes excepte Madrid, Extremadura, Castella-La Manxa i Múrcia.

El cas català, però, s'apropa més a l'europeu que a l'espanyol, i el fenomen coalicional ha estat pràctica habitual en diverses arenes polítiques des de fa molt de temps. Així, podem destacar, amb tots els matisos que convingui, els governs d'unitat del President Tarradellas (1977-1979), en els quals hi van participar gairebé totes les forces polítiques catalanes amb representació parlamentària per reconstruir les institucions d'autogovern de Catalunya; els pactes de progrés municipals entre el PSC, CiU, el PSUC i Esquerra que es van estendre a quasi tots els ajuntaments després de les eleccions autonòmiques d'abril del

A diferència de la majoria de països europeus, a l'Estat espanyol des de la Transició no s'ha format una coalició governamental d'àmbit estatal

1979 i que van aconseguir aïllar la dreta espanyolista representada per CC-UCD; el successiu governs de coalició entre CDC i UDC, que van dirigir la política catalana durant vint-i-tres anys –juntament amb Esquerra des del 1984 fins al 1987; els governs bipartits i tripartits de la ciutat de Barcelona que des del 1979 lidera el PSC, i els governs autonòmics tripartits d'esquerres que governen Catalunya des del 2003. Catalunya és l'única de les disset comunitats autònomes de l'Estat espanyol que sempre ha estat governada per més d'una força política i la comunitat en la qual, segons les enquestes del CIS,¹ els governs de coalició estan més ben valorats. Aquesta experiència cal considerar-la molt positivament, malgrat la presència d'una crítica, molt pobra d'arguments, per part d'alguns polítics, periodistes i tertulians de poca volada. El fenomen coalicional a Catalunya ha contribuït a consolidar una cultura del pacte, de l'acord i de la negociació política que ha donat molta força als valors democràtics.

Les fases de la negociació i els valors democràtics: l'escenari coalicional

Les facultats dels governs compartits per potenciar els valors democràtics les trobem en les diverses fases de

negociació dels governs de coalició i en el seu desenvolupament. Efectivament, el primer pas que han de fer els partits és identificar i analitzar tots aquells factors del sistema polític que poden condicionar els escenaris per a la formació d'un govern de coalició. Aquests factors són, principalment, el marc jurídic i institucional, el sistema electoral, el sistema de partits, els partits, la història i la cultura política. Quan tots aquests factors preserven bones pràctiques democràtiques i ajuden a falcar millor els fonaments del sistema democràtic, també generen escenaris que afavoreixen la formació de governs de coalició.

En primer lloc, els factors jurídics i institucionals: si es demanen majories parlamentàries qualificades per prendre determinades decisions importants –com ara investir un candidat a la presidència del govern en una primera votació, censurar l'acció del govern, aprovar lleis orgàniques, reformar els reglaments de les cambres o reformar la Constitució– és com a garantia democràtica per fer participar en la decisió a les principals forces polítiques o bé a forces polítiques minoritàries. En segon lloc, els factors electorals: adoptar un sistema electoral proporcional vol dir apostar per l'augment de forces polítiques amb representació parlamentària, per poder donar veu institucional a un major nombre de sensibilitats polítiques i, en definitiva, per l'increment del pluralisme polític en els òrgans de govern. En tercer lloc, els sistemes de partits: els sistemes multipartidistes, on no hi ha un partit majoritari predominant, potencien el diàleg, la negociació i l'acord

¹ Vegeu, per exemple, les enquestes postelectorals de les eleccions generals del 1993 i del 1996, estudi núm. 2210.

El cas català s'apropa més a l'uropeu i el fenomen coalicional ha estat una pràctica habitual consolidant una cultura de l'acord que ha donat molta força als valors democràtics

entre formacions polítiques per l'impuls d'una acció de govern que ha d'anar més enllà de les fronteres ideològiques d'una única força política. En quart lloc, els mateixos partits polítics: una major democràcia interna dels partits, amb més autonomia de funcionament intern dels diversos àmbits organitzatius i amb menys control de les elits centrals del partit sobre determinades decisions, pot afavorir la formació de múltiples governs de coalició en àmbits territorials diversos. En cinquè lloc, els factors històrics: si entenem la formació de coalicions com un procés continu on es van forjant aproximacions i distanciaments entre partits i ideologies, l'impacte de la història política s'ha de veure com una lliçó que té com a únic objectiu arribar a fórmules de govern que facin compatible la més alta expressió dels valors democràtics amb el bon govern. En sisè lloc, els factors culturals: les cultures polítiques i les opinions públiques favorables a la formació de governs de coalició són les que demanen respecte per la diversitat i una acció de govern socialment més consensuada, més integradora i més compartida.

Els objectius de la negociació

Un segon pas és establir els objectius de la negociació d'un govern de coalició i identificar aquell govern que millor permeti assolir-los. Malgrat que hi ha molts aspectes que poden esperonar els partits a coalitzar-se, des-

taquen dos objectius a curt termini –polítics i poder– i dos més a mig termini –estabilitat governamental i suport electoral–, que ajuden a potenciar aspectes essencials del funcionament d'una societat democràtica. El primer objectiu a curt termini és l'impuls d'aquelles polítiques que millor s'adeqüin a l'ideari del partit –objectiu programàtico-ideològic–, de manera que la consolidació d'un govern de coalició permeti preservar al màxim un programa de govern elaborat a través d'un debat plural intern. En segon lloc, també cal prioritzar la consecució del màxim de parcel·les de poder i, en definitiva, d'influència política, de manera que l'acció com a partit de govern tingui un major ressò social i permeti assolir millor la democràtica aspiració de transformar la societat. A mig termini, l'estratègia negociadora dels partits ha de vetllar per assolir un govern estable per tal d'obtenir futurs èxits electorals. L'estabilitat governamental, és a dir, la consecució d'una acció de govern còmoda, activa i duradora, també genera estabilitat social i, de retruc, un fort lligam entre govern i societat. Procurar per l'obtenció d'un major suport en futures conteses electorals vol dir tenir en consideració un dels elements bàsics de la democràcia: la legitimitat popular i l'acceptació social del govern. Segurament vindríem que els governs de coalició que millor permeten aconseguir els objectius d'impulsar determinades polítiques afins als interessos del partit negociador, d'aconseguir més quotes de poder polític per aquest partit i d'estabilitat governamental, són aquells en els quals hi ha

Les cultures polítiques favorables a la formació de governs de coalició són les que demanen respecte per la diversitat i una acció de govern més consensuada, integradora i compartida

menys formacions polítiques, més homogeneïtat ideològica i una assignació clara dels rols que tenen els partits coalitzats –amb un partit líder o predominant–.

Finalment, després de discernir entre diverses alternatives de coalicions quina és la que millor garanteix els objectius fixats, el darrer pas és formalitzar l'acord de govern, la qual cosa implica detallar els criteris de distribució del poder i fixar els protocols de funcionament intern per garantir un desenvolupament òptim de la coalició. Acordar i respectar ambdues qüestions és fonamental per evitar, resoldre o esmorteir greus crisis internes. En aquest moment del procés de formació d'un govern de coalició també hi trobem enaltides les millors bones pràctiques democràtiques.

La distribució del poder polític

Per distribuir el poder polític no només cal determinar els aspectes quantitius del poder sinó també els qualitius, la qual cosa demana una major amplitud de mires i capacitat de posar-se en el lloc de l'altre. Per fixar el nombre de departaments que ha de dirigir cadascun dels partits que formen part de la coalició és recomanable fer-ho en funció del percentatge d'escons que cada partit aporta al total de la coalició, ja que es tracta d'un criteri políticament equitatiu, socialment ben acceptat, flexible i que genera estabilitat. En aquesta distribució quantitativa del poder, però, s'ha d'evitar la tendència a ampliar artificialment el nombre

de departaments i, en definitiva, cal conjugar la racionalitat administrativa amb la responsabilitat política.

Assignar la direcció dels departaments als partits que s'han de coalitzar comporta també la distribució dels càrrecs de designació política d'aquests departaments. En aquesta distribució cal adoptar un criteri vertical, en el sentit que la direcció d'un departament per part d'un determinat partit impliqui el control del nomenament dels càrrecs polítics d'aquest departament, ja que d'aquesta manera s'eviten molts conflictes interns i es fa una distribució més transparent de les responsabilitats de l'acció de govern entre els partits. Aquí també convé evitar una inflació artificial del nombre de càrrecs i de l'estructura política de l'administració.

Des d'una perspectiva més qualitativa del poder polític, el criteri per distribuir determinats departaments –no quants, sinó quins– hauria de ser, en primer lloc, el de la importància –en nombre de diputats– dels partits coalitzats i, en segon lloc, el d'aquelles variables que poden fer compatible el criteri anterior amb la llista de preferències dels partits governamentals. Així, si bé els partits més importants de la coalició han de poder elegir els departaments que desitgen en primera instància, això no vol dir que les preferències dels partits hagin de coincidir i, per tant, es pot intentar fer una distribució que satisfaci les preferències de més d'un partit. Així, a l'hora de valorar els departaments no només s'han de tenir en compte criteris objectius –com ara el prestigi i la repercussió social de les

Destaquen dos objectius a curt termini –polítics i poder– i dos més a mig termini –estabilitat governamental i suport electoral–, que ajuden a potenciar aspectes essencials de la democràcia

polítiques que s'impulsen, el volum pressupostari o el nombre d'alts càrrecs– sinó que també hi han de jugar criteris més condicionats pels diversos partits polítics –com ara la ideologia, la conjuntura o l'agenda de la seva política.

Els protocols de funcionament intern

L'èxit d'un govern de coalició no només depèn de l'elecció de la millor fórmula de govern per assolir els objectius fixats, sinó també de l'establiment de pautes de funcionament intern sobre determinades qüestions. Els principals aspectes que s'han de tenir en compte en la confecció de protocols interns són l'elaboració d'un programa de govern consensuat abans de signar l'acord, l'establiment d'un procediment ordinari d'impuls de l'acció de govern, la creació d'un procediment extraordinari d'impuls de polítiques conflictives i de gestió de crisis, el disseny d'un pla de comunicació de l'acció de govern, la formació d'òrgans col·legiats plurals estratègics i la redacció d'unes normes de coordinació entre el govern i els grups parlamentaris dels partits governamentals.

Amb el poc temps que hi ha des del coneixement dels resultats electorals fins a la formalització de l'acord de govern, els partits implicats han d'elaborar les principals línies d'un programa de govern consensuat que hauran de presentar a la societat. És evident que a l'hora de confeccionar-lo s'hauran de posar en comú programes elec-

torals dispars i s'haurà de trobar l'equilibri entre la flexibilitat política i la fermesa en aspectes ideològics clau. Aquest esforç, però, té un triple efecte positiu. En primer lloc, és un primer exercici intern de negociació entre els partits que han decidit coalitzar-se i que, a més, es fa en un període relativament curt de temps i sobre un qüestió fonamental. En segon lloc, és una primera demostració pública que les forces polítiques que volen governar conjuntament són capaces d'arribar a acords importants com ara l'elaboració d'un programa de govern per a tota la legislatura. En tercer lloc, aquestes bases programàtiques de govern marcaran unes pautes que al llarg de legislatura seran extraordinàriament útils per mesurar el grau de compliment del compromís de govern, la qual cosa és significativament més rellevant en els governs de coalició. Aquest acord inicial de govern, que ha de ser escrit i públic, demana prendre les precaucions necessàries per evitar situacions conflictives entre els partits implicats. Així, és preferible que es tracti d'un programa de govern que marqui i expliqui genèricament (sense detallar polítiques concretes) les principals accions de govern, que estableixi les prioritats del futur govern i que eviti tractar aquelles qüestions sobre les quals els partits han donat solucions contradictòries durant la campanya i que no poden ser consensuades abans de fer una reflexió política amb profunditat.

Els governs de coalició requereixen establir un procediment ordinari i un altre d'extraordinari d'impuls de l'acció

L'estabilitat governamental, és a dir, la consecució d'una acció de govern còmoda, activa i duradora, també genera estabilitat social i, de retruc, un fort lligam entre govern i societat

de govern, així com fixar de quina manera s'han de gestionar les possibles crisis internes. Governar en coalició significa treballar en equip –responsabilitat col·legiada multipartita– i generar un clima de confiança que permeti impulsar polítiques amb una gran sintonia i flexibilitat entre els partits que estan en el govern. És per això que governar en coalició requereix establir un procediment de negociació interna sobre l'elaboració de polítiques, que pot tenir unes característiques molt diverses segons el rol que exerceixin els partits dins de la coalició. Certament, hi ha polítiques que demanen més que altres l'aplicació d'aquest procediment de negociació: les que defineixen els trets ideològics més significatius dels partits coalitzats, les polítiques que conjunturalment se situen en un primer pla dels mitjans de comunicació i les polítiques econòmiques.

Establir un procediment ordinari d'impuls de l'acció de govern implica admetre que, malgrat que hi hagi una determinada distribució dels departaments ministerials entre els partits, el procés de decisió ha de ser compartit per tots els socis de govern, sense que sistemàticament s'exclouï a cap força política. El procediment ha de contemplar el camí a seguir des de l'inici d'una política fins la seva aplicació i això comporta, prèviament, fixar una agenda i, posteriorment, identificar les etapes per desenvolupar les polítiques, fixar qui ha de participar un cadascuna d'elles i marcar els terminis.

Quan s'impulsen polítiques que no generen massa conflictes interns o externs, el procés d'elaboració d'aquestes

normalment es desenvolupa dins del departament sectorialment responsable –amb el coneixement i, si escau, la participació, com s'ha dit, de la resta de partits–. En canvi, quan les polítiques que s'impulsen són socialment conflictives o comporten punts de vista contradictoris entre els partits de govern, és preferible que la participació de tots els partits es faci seguint un procediment molt pautat i a través d'algun òrgan interdepartamental o supradepartamental on hi siguin presents totes les formacions polítiques.

Les crisis en els governs de coalició són més sagnants que en els d'un sol partit, ja que poden malmetre l'equilibri de forces que regeix la coalició, generar una gran desconfiança entre els socis de govern i un gran desconcert extern en l'opinió pública. És per això que convé definir amb el màxim de detall quins són els passos que s'han de donar per resoldre-les o per mitigar els seus efectes, i és del tot necessari crear un gabinet de crisi que doni indicacions clares i que sigui escrupolosament respectat per tots els partits coalitzats. Saber gestionar situacions de crisi és fonamental per garantir l'estabilitat i la seguretat dels governs de coalició. En definitiva, tant en els procediments establerts per a l'impuls de polítiques com per a la superació de crisis, sempre hi ha d'haver una dosi molt elevada de responsabilitat institucional, política i social, així com una acció silenciosa i eficaç govern endins per superar tot tipus d'obstacles.

Aquest mateix tarannà és el que cal adoptar per comunicar l'acció dels governs compartits. La comunicació

És preferible que es redacti un programa de govern que marqui genèricament les principals actuacions evitant els temes controvertits que necessiten una profunda reflexió política

de l'activitat governamental en els governs de coalició és molt més necessària –i molt més complicada– que en els governs monocolors. Per comunicar l'acció d'un govern format per diversos partits, d'una banda, cal ser conscient que els destinataris que esperen un missatge positiu són molt heterogenis i, d'una altra, que s'han de triar molt bé els emissors. En quant als receptors, la societat exigeix als governs de coalició una comunicació coherent, de consens i sense polfonies, que doni resposta a les principals demandes socials; les bases electorals i militants dels partits busquen un missatge que estigui en consonància amb la seva ideologia i els seus valors –diferents segons el partit–, i els responsables de les polítiques que es comuniquen prefereixen que es doni una informació que generi poc conflicte i que reconegui l'esforç que s'ha fet per impulsar-les. Pel que fa als emissors, la societat demana una sola veu políticament representativa i entenedora, les bases electorals i militants prefereixen que l'emissor sigui el líder dels seus partits, i els responsables de les polítiques que es comuniquen són partidaris de donar veu a un especialista –polític o tècnic– que conegui l'àmbit afectat. És evident que, amb independència d'aquestes preferències, l'elecció dels emissors ha de tenir més en compte la transcendència de les polítiques i l'impacte que es pretengui aconseguir. Així, des de les polítiques poc rellevants i amb una voluntat d'impacte menor, que poden ser enunciades per alts càrrecs o, si convé, pels màxims responsables dels departaments que

les impulsen, fins a les polítiques clau, conflictives o polèmiques que, si es pretén un gran impacte mediàtic, han de ser comunicades pel mateix president del govern. Pel que fa al contingut de la comunicació de l'acció de govern sempre s'ha d'evitar que cap de les formacions coalitzades imposi els seus interessos partidistes i s'ha de procurar trobar un equilibri conceptual que no provoqui ferides ideològiques i que les bases socials de cada partit ho interpretin de manera favorable als seus interessos. Malgrat que la comunicació de l'acció de govern en els governs de coalició demana major perícia i filar molt més prim, a través d'aquesta fórmula es pot fer molta més pedagogia política.

El governs de coalició necessiten crear òrgans col·legiats plurals estratègics per aconseguir un bon desenvolupament de l'activitat governamental. Un primer òrgan clau, que sovint està vinculat al departament de la presidència i que ha de ser participat per tots els partits coalitzats, és aquell que s'ha d'encarregar de la coordinació entre els diversos departaments i de traduir la responsabilitat col·legiada multipartita en coparticipació i transparència de l'acció de govern. Un altre òrgan bàsic per al funcionament de les coalicions de govern és aquell que des d'un nivell supradepartamental té la funció d'avaluar políticament el funcionament de la coalició, de resoldre els grans conflictes interns i de transmetre a la societat un sentiment de cohesió dels partits governamentals. Aquest òrgan ha de ser plural, paritari, reduït, política-

La superació de crisis necessita una dosi molt elevada de responsabilitat institucional, política i social, així com una acció silenciosa i eficaç govern endins

ment molt influent, format pels principals líders del partit en el govern, executiu i públicament reconegut.

Finalment, una altra pauta de funcionament intern que els governs de coalició han de tenir molt present és la redacció d'unes normes de coordinació entre el govern i els grups parlamentaris dels partits governamentals. Aquests grups parlamentaris han d'evitar que, amb un afany excessiu d'independència respecte del govern, generin obstacles parlamentaris a una acció estratègica de govern de la qual ells n'haurien de ser participants. Els grups parlamentaris, sota el liderat dels seus portaveus, han de tenir com a objectiu el suport parlamentari a l'executiu, estar permanentment comunicats amb el govern, donar un missatge d'unitat d'acció progovernamental i mostrar la seva independència de criteri ideològic sempre que no contradiguin el programa de govern.

Conclusions

De tot el que s'ha dit es pot concloure que governar en coalició demana atendre uns aspectes desconeguts pels governs d'un sol partit i un domini molt més gran de l'art de la política. El fet que governar en coalició tingui una major dificultat no vol dir que aquests tipus de govern hagin de generar més inestabilitat social o que el seu funcionament, com consideren algunes persones malintencionades, fomenti els caos polític. Aquells que així ho afirmen són per-

sones que tampoc se senten còmodes defensant les actituds més genuïnes de la democràcia, ja que els governs de coalició preserven i potencien aquests valors.

Governar en coalició vol dir apostar pel pluralisme polític dins de l'executiu i, per tant, ampliar la base social del govern. Governar en coalició també significa acostar el poder executiu al poder legislatiu i, per tant, acostar-lo més a l'òrgan encarregat de la representació popular. Els governs de coalició permeten que hi hagi diversos partits polítics que assoleixin la seva màxima aspiració democràtica: arribar a obtenir el poder polític per transformar la societat. Governar en coalició requereix potenciar el debat polític, ser més sensibles a la diversitat ideològica, impulsar una acció de govern més vigilada i més transparent, incrementar la comunicació entre governants i governats, dominar més l'estratègia política i conèixer, afavorir i respectar tots els factors que condicionen la negociació política.

Aquesta manera de fer i aquest treball en equip, que demana més dedicació i més reflexió dels nostres governants, té un clar retorn social ja que afavoreix l'interès social per la política, enforteix els valors democràtics del sistema polític i genera el pòsit d'una cultura política del diàleg, de la negociació, de l'acord, de la confiança, de la tolerància, del respecte a la diversitat, de la integració, de la solidaritat i del civisme polític. El governs de coalició són, com s'ha demostrat en molts països europeus, una bona eina per impulsar el progrés social en democràcia. |

+ INFO

Llibres

DOWNES, W. M., *Coalition Government, Subnational Style. Multiparty Politics in European Regional Parliaments*. Ohio State University, Ohio, 1998.

LAVER, M. i SHEPSLE, K. A., *Making and Breaking Governments. Cabinets and Legislatures in Parliamentary Democracies*. Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

MATAS, J. (ed.), *Coaliciones políticas y gobernabilidad*. Diputació de Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2000.

MÜLLER, W. i STROM, K. (eds.), *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford University Press, Oxford, 2000.

RENIU, J. M., *La formación de gobiernos minoritarios en España, 1977-1996*. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 2002.

RIDAO, J., *Les coalicions polítiques a Catalunya, 1980-2006*. Atelier, Barcelona, 2006.

Articles

DRUCKMAN, J. i ROBERTS, A., «Context and Coalition Bargaining. Comparing Portfolio Allocation in Eastern and Western Europe». *Party Politics*. 2005, vol.11, núm. 5.

MATAS, J., «Los efectos del Gobierno de coalición en la administración de Cataluña». *Inguruak. Revista Vasca de Sociología y Ciencia Política*. 1995, núm. 13.

MATAS, J. i RENIU, J. M., «La política de las coaliciones en Cataluña». *Revista Española de Ciencia Política*. 2003, núm. 9.

RENIU, J. M., «¿Merece la pena coaligarse? La formación de gobiernos minoritarios en España, 1977-1996». *Revista Española de Ciencia Política*. 2001, núm. 5.

RENIU, J. M., «Hacia una tipología de los gobiernos autonómicos en España, 1980-2003». *Autonomies*. 2004, núm. 30.

STROM, K., BUDGE, I. i LAVER, M., «Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies». *American Journal of Political Science*. 1994, núm. 38.

Fonts

📄 CIS, Estudios post-electorales del CIS. *Elecciones generales en España, periodo 1982-1996*. NIPO 004-97-015-9

Enllaços

📄 Universitat de Barcelona – Coalicions polítiques a Espanya www.ub.edu/grepa

📄 La cultura del pacto y las coaliciones coaliciones.blogspot.com

📄 Centre d'Investigacions Sociològiques www.cis.es

El comportament electoral de les dones a Catalunya

Marta Cantijoch* | marta.cantijoch@uab.cat

Tot i que la nostra societat ha avançat considerablement a l'hora de garantir la igualtat entre ciutadans, la lluita contra la discriminació de gènere és encara una qüestió molt present a la Catalunya d'avui en dia i el món de la política, en ser un fidel reflex de la societat que representa, no n'és una excepció. La professora Marta Cantijoch ha analitzat les actituds i el comportament electoral de les catalanes, en un treball encaminat a radiografiar la situació actual i les perspectives de futur de les diferències de gènere en l'esfera política.

El 2004 un equip del Departament de Ciència Política de la UAB va realitzar un estudi sobre el comportament electoral de les dones a Catalunya, amb el suport de l'Institut Català de la Dona¹ i el reconeixement de la Fundació Nous Horitzons. Si bé tots els estudis internacionals coin-

1 Des del juliol de 2005 s'anomena Institut Català de les Dones

* Professora de Ciència Política i Dret Públic de la UAB

Estudis internacionals han identificat l'anomenat *gender gap*, una diferència significativa entre homes i dones en les seves actituds polítiques i els seus comportaments electorals

cideixen en afirmar que el gènere no té uns efectes sobre el vot comparables a altres variables com l'estatus social i econòmic o l'edat, si que s'ha identificat el què s'anomena un «gender gap». Es tracta d'una diferència modesta però significativa entre homes i dones en les seves actituds polítiques i en els seus comportaments electorals.

L'estudi pel cas català parteix doncs dels següents interrogants: quines característiques té el comportament electoral de les dones catalanes? Es pot considerar un comportament diferenciat respecte el dels homes? Aquestes pàgines pretenen sintetitzar les conclusions assolides en la recerca de 2004, aportant com a novetat una actualització de les anàlisis. A partir de l'enquesta postelectoral del CIS de les eleccions al Parlament de Catalunya de novembre de 2006,² es presenten a continuació les rèpliques d'algunes de les anàlisis d'aquella recerca, amb la intenció de confirmar o desmentir les principals tendències observades. Com en aquella ocasió, creiem fonamental la comprensió de les diferències de gènere en el comportament electoral ja que les seves possibles causes remetent a la qüestió de la igualtat social i política de les dones a la nostra democràcia.

Actituds i valors polítics

A Catalunya, al llarg dels darrers anys i com a conseqüència de transformacions culturals pròpies de les societats modernes, s'ha produït una igualació entre homes i dones en les seves actituds i valors, factors amb un impacte demostrat sobre el vot. L'estudi de 2004 mostra per exemple canvis en els nivells de religiositat d'homes i dones entre les generacions més joves. Les diferències en el grau de catolicisme han deixat de ser tan clares com en les generacions més grans, on la proporció de dones catòliques practicants podia arribar a ser 20 punts percentuals superior a la dels homes. Aquesta igualació té per tant conseqüències sobre altres valors de tipus més polític, com per exemple la ideologia. Si tradicionalment s'havia constatat un major conservadorisme de les dones respecte dels homes, les nostres anàlisis mostren que les dones joves es declaren cada cop menys conservadores. Fins i tot, la tendència sembla capgirar-se en els últims anys, ubicant-se les dones més a l'esquerra que els homes, tot i que no es pot afirmar que es tracti d'un fenomen no puntual. En quant al vessant nacional, l'estudi mostra que no existeixen diferències destacades entre homes i dones. Aquests resultats es mostren a la Taula 1, que compara els resultats dels posicionaments mitjans d'homes i dones en les dues escales de valors –la ideologia esquerra-dreta i la nacional– per les dades de 2006.

² Estudi núm. 2660 del CIS. Mostra: 1.965 persones, majors de 18 anys, a Catalunya.

És fonamental la comprensió de les diferències de gènere en el comportament electoral ja que les seves causes remetent a la qüestió de la igualtat social i política de les dones

L'eix ideològic es mesura demanant a l'enquestat que s'ubiqui en una escala de 1 a 10 on 1 és el màxim a l'esquerra i el 10 el màxim a la dreta. La Taula mostra com de mitjana tant homes com dones s'ubiquen en posicions de centre-esquerra. De fet, es confirma que no es pot parlar d'un canvi de les posicions ideològiques, ja que els homes són els que s'ubiquen més a l'esquerra, amb una diferència de 0,16 punts respecte les dones. En tot cas, per tal de conèixer si aquesta diferència és estadísticament significativa, s'ha realitzat una prova t de comparació de mitjanes.³ Amb un nivell de confiança del 95%, els resultats de l'anàlisi mostren que no es pot afirmar que existeixi una diferència estadísticament significativa entre els homes i les dones catalanes en la seva mitjana de posició ideològica. Per tant, en aquest sentit sí que es confirma que a Catalunya ha deixat de ser vàlida l'afirmació clàssica que atribuïa a les dones un major conservadorisme. No es pot afirmar tampoc que les dones hagin passat a ubicar-se més a l'esquerra que els homes ja que en definitiva, ja no existeixen diferències ideològiques rellevants.

Pel que fa a l'eix nacional mesura la ubicació en una escala on l'1 indica el mínim catalanisme i el 10 el màxim. La Taula mostra les ubicacions mitjanes d'homes i dones al 2006. S'observa una lleugera diferència –de 0,17 punts– per la qual es pot afirmar que les dones són més catala-

TAULA 1. PROVA t DE LA DIFERÈNCIA EN EL POSICIONAMENT MITJÀ EN L'EIX IDEOLÒGIC I L'EIX NACIONAL

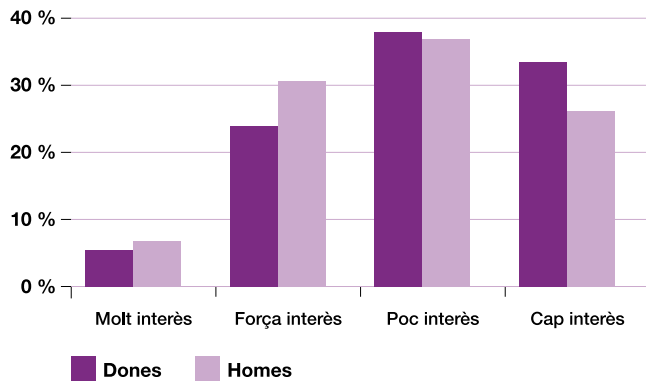
	Mitjana	Diferència D-H	t	sig.	
Eix ideològic	Homes	4,21	+0,16	1,71	0,09
	Dones	4,36			
Eix nacional	Homes	5,19	+0,17	1,33	0,18
	Dones	5,36			

Font: Elaboració pròpia a partir estudi 2660 del CIS.

³ La Prova t s'utilitza per comparar dues mitjanes i poder establir si les diferències observades es deuen a l'atzar o no

Si tradicionalment s'havia constatat un major conservadurisme de les dones respecte dels homes, les nostres anàlisis mostren que les dones joves es declaren cada cop menys conservadores

GRÀFIC 1. GRAU D'INTERÈS AMB EL QUAL VA SEGUIR LA CAMPANYA ELECTORAL

Font: Elaboració pròpia a partir estudi 2660 del CIS.

nistes que els homes. No obstant, seguint la mateixa metodologia que per la ideologia, les dades confirmen per a 2006 el que s'apunta en l'estudi anterior: aquesta diferència no és significativa estadísticament. Per tant, en l'actualitat no es pot afirmar que homes i dones tinguin valors diferenciats en les dues dimensions amb més impacte sobre el comportament electoral a Catalunya: la ideològica i la nacional.

Malgrat això algunes diferències entre homes i dones es mantenen. Aquest és el cas de l'interès per la política: l'estudi de 2004 demostra que les dones segueixen sentint menys motivació pels afers públics que els homes. Aquest fenomen indica que d'alguna manera es continua perpetuant una desigualtat en la democràcia catalana. Les dones, malgrat haver-se incorporat al món laboral i a l'espai públic, no semblen haver experimentat un augment de la motivació pels assumptes polítics. Per una banda, això pot ser a causa d'una persistència de la masculinització en l'esfera política. Però d'altra banda, no cal oblidar l'existència de l'anomenada doble jornada laboral, a la qual s'enfronten les dones treballadores i que els deixaria poc temps pels assumptes de caire polític.

Les dades que ofereix l'enquesta post-electoral del CIS de 2006 no permeten realitzar comparacions en termes d'interès per la política en sentit genèric per no disposar dels indicadors adequats. Però sí que ens ofereixen algunes aproximacions a aquest concepte en les preguntes que planteja sobre l'interès per la campanya

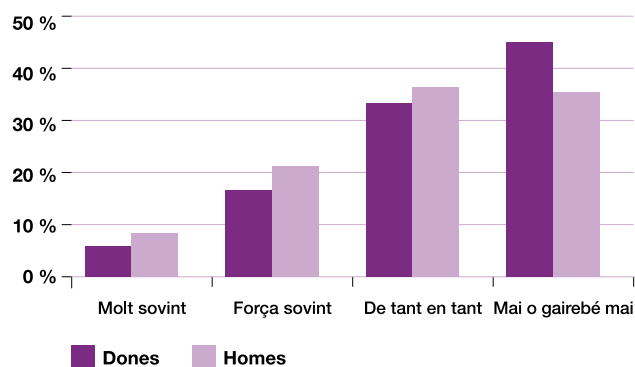
Actualment, no es pot afirmar que homes i dones tinguin valors diferenciats en les dues dimensions amb més impacte electoral a Catalunya: la ideològica i la nacional

electoral i la freqüència en què la persona discuteix sobre política amb altres persones. Així, els gràfics 1 i 2 mostren els resultats que s'obtenen quan es distingeix pel gènere de l'entrevistat.

Tot i que les diferències no són gaire acusades, sí que queda palès un manteniment del fenomen observat en anys anteriors segons el qual les dones catalanes experimenten un interès menor en els assumptes polítics. El gràfic 1 mostra com la proporció d'homes que declaren haver seguit la campanya electoral amb interès és sempre superior a la de les dones. És més, la proporció de dones que afirmen no haver experimentat cap interès per la campanya electoral supera al dels homes en més de 7 punts percentuals. En el cas de la freqüència en què la persona parla sobre política amb amics o coneguts, un cop més són els homes els qui declaren fer-ho més sovint. Com es pot observar al gràfic 2, la diferència entre homes i dones és màxima quan asseguren que no discuteixen mai o gairebé mai sobre política.

Malgrat això, la universalització de l'educació i els canvis culturals de les darreres dècades permeten preveure la disminució progressiva d'aquestes diferències a partir del reemplaçament generacional. A més, caldria esperar un canvi paulatí en detriment de la masculinització de la política. Ho demostren nombrosos exemples propers al cas català: victòries electorals de dones a la presidència de països com Alemanya, (pre)candidates femenines a França o EUA, governs paritaris com el de Rodríguez Zapate-

GRÀFIC 2. FREQUÈNCIA EN QUÈ PARLA O COMENTA SOBRE POLÍTICA AMB ALTRES PERSONES

Font: Elaboració pròpia a partir estudi 2660 del CIS.

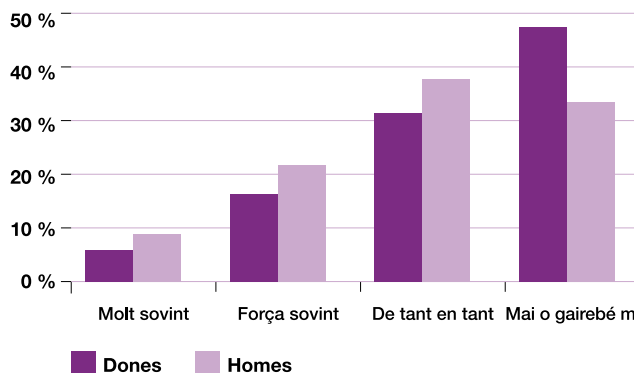
Les dones no han experimentat un augment de l'interès per la política, a causa de la persistència de la masculinització d'aquesta esfera i de l'anomenada doble jornada laboral

AMB QUINA FREQUÈNCIA PARLA O COMENTA SOBRE POLÍTICA AMB ALTRES PERSONES, PER GÈNERE I PER GRUPS D'EDAT?

GRÀFIC 3. MENORS DE 30 ANYS

GRÀFIC 4. MAJORS DE 30 ANYS

Font dels dos gràfics: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

ro a l'Estat espanyol... Les teories feministes de la presència plantegen que un major accés de les dones a la política professional hauria de contribuir a una més ràpida promoció dels avenços en les condicions socials i laborals de les dones. De fet, aquesta visió ha rebut crítiques que plantegen els riscos de fragmentacions identitàries en el debat polític en aquelles qüestions en les quals el gènere no és una variable rellevant. En realitat cal realitzar una reflexió més genèrica, assumint que una major presència de dones en la vida política de qualsevol país és un símptoma de normalització. I això permetria un accés més igualitari als assumptes de l'esfera política, senzillament perquè atrau per fi l'atenció de l'electoral femení.

Certament, aquest fenomen és de llarg termini i no es pot observar en dades de pocs anys d'abast. Per aquest motiu resulta especialment adequat observar les dades relatives a les generacions de menor edat, ja que és en el segment de joves en el quals es detecten els primers canvis d'igualació en el seu interès per l'esfera política. D'aquesta manera, en els Gràfics 3 i 4 podeu observar la diferència de gènere en la freqüència de discutir sobre política diferenciant entre els més joves –fins a 30 anys d'edat– i els més grans –majors de 30 anys–.

El gràfic 3 es refereix als menors de 30 anys i s'observa un canvi que pot constituir una nova tendència en l'electorat català. Continua detectant-se entre els més joves que els homes parlen amb major freqüència que les dones sobre política. No obstant les diferènci-

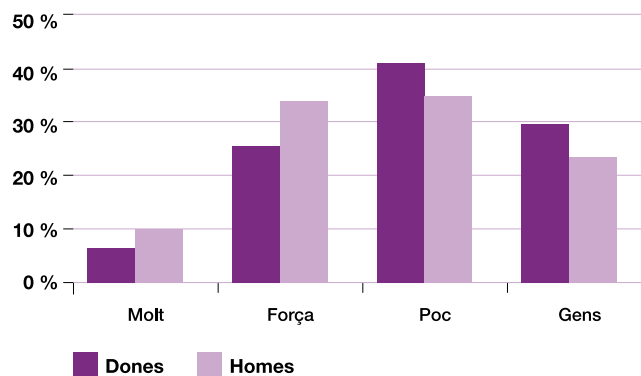
Cal assumir que una major presència de dones en política permet un accés més igualitari als assumptes de l'esfera política, senzillament perquè atrauria l'atenció de l'electoral femení

es s'han escurçat considerablement i ja gairebé són inapreciables. Allò més destacat però, és el canvi que es dona en la categoria de discutir «de tant en tant», on la proporció de dones és més elevada entre les menors de 30 anys que entre les més grans, i supera també la dels homes –joves i grans–. A més a més, les diferències per gènere en els que afirmen no discutir mai sobre política s'han reduït considerablement entre els més joves. Caldrà doncs estar atents a futures dades per tal de verificar si efectivament es tracta d'una tendència d'igualació en l'interès que mostren ambdós gèneres pels assumptes polítics. Si les diferències entre gèneres continuen escurçant-se, el reemplaçament generacional estarà anivellant una situació que afecta a la pròpia representativitat democràtica.

En qualsevol cas, i fins que així sigui, les dades de 2006 confirmen que les diferències de gènere en el global de l'electorat català pel què fa a interès i seguiment de la política perduren, fet que podria vincular-se a diferències en els nivells de coneixement sobre els afers públics.

Com era previsible i com ja s'havia observat a l'estudi de 2004, les dones es declaren menys al corrent que els homes sobre el què passa en política. El Gràfic 5 mostra com les proporcions d'homes que afirmen estar molt o força al corrent són superiors a les de les dones. I en canvi, hi ha un major percentatge de dones que declaren no tenir gaire coneixement dels esdeveniments polítics.

GRÀFIC 5. GRAU EN QUÈ ESTAN AL CORRENT DEL QUÈ PASSA EN POLÍTICA

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

La universalització de l'educació i els canvis culturals permeten preveure la disminució progressiva d'aquestes diferències a partir del reemplaçament generacional

TAULA 2. GRAU DE DESCONEIXEMENT DELS CANDIDATS I PROVA T DE LA DIFERÈNCIA DE MITJANES D'AVALUACIÓ DELS MATEIXOS

		% no el coneix	Mitjana avaluació	Diferència D-H	t	sig.
J.L. Carod-Rovira	Homes	1,4	4,33			
	Dones	2,2	4,06	-0,26	-2,03	0,04
A. Mas	Homes	1,4	5,10			
	Dones	1,9	5,39	+0,29	2,46	0,01
J. Montilla	Homes	1,7	4,73			
	Dones	2,4	4,74	+0,01	0,01	0,99
J. Piqué	Homes	1,8	3,09			
	Dones	1,8	3,17	+0,07	0,57	0,57
A. Rivera	Homes	30,6	3,16			
	Dones	41,6	3,22	+0,06	0,32	0,75
J. Saura	Homes	6,5	4,78			
	Dones	12,6	4,62	-0,15	-1,28	0,20

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

És probablement per aquesta conjunció de menor interès i menor informació que l'estudi de 2004 demostra que les dones catalanes solen valorar factors menys ideològics que els homes a l'hora de decidir el seu vot, com per exemple, el candidat. De fet, les pròpies desigualtats en termes de socialització permeten preveure una avaluació diferent dels candidats que es presenten a unes eleccions. Els diversos estudis desenvolupats sobre l'impacte dels líders no deixen entreveure si el fet que el candidat sigui un home o una dona té un impacte diferenciat en la valoració que en facin els electorats masculí i femení.⁴ En el cas català, en no haver-hi cap dona candidata per cap dels principals partits amb representació no es pot comprovar aquest extrem. Si més no, es pot observar si existeixen diferències significatives en les avaluacions que fan homes i dones dels diversos homes candidats.

La Taula 2 mostra com en la majoria dels casos, hi ha un percentatge més elevat de dones que declaren no conèixer el candidat quan se'ls demana que l'avaluïn. Les diferències més importants es donen en els candidats dels partits més petits, com Joan Saura d'ICV-EUiA. Però això és especialment cert en el cas d'Albert Rivera de C's, que es presentava per primer cop en els comicis de 2006. Més d'un 41% de les dones declaren no conèixer aquest

⁴ Per un estudi més complet sobre l'impacte del lideratge en el vot veure RICO, G., 2002.

El canvi ja es denota en la categoria de discutir «de tant en tant» de política, on la proporció de dones menors de 30 anys que mantenen aquesta actitud és majoritària

candidat –11 punts més que els homes que tampoc no el coneixen–. Aquestes dades resulten congruents si es tenen en compte la conjunció d'un seguit de factors: per una banda, s'ha observat en les dones un grau menor d'interès pel seguiment de la campanya i de coneixement sobre política. D'altra banda, cal tenir present que els partits petits, i especialment els nous partits, tenen un menor ressò en l'agenda mediàtica. Per tant, resulta coherent que part de l'electorat, i especialment de les electores, desconeguin determinats candidats a les eleccions.

Pel què fa a l'avaluació dels diversos líders entre els quals sí declaren conèixer-los, la Taula mostra les mitjanes en una escala de 1 –mínima valoració– a 10 –màxima valoració– diferenciades per gènere. El líder més ben valorat per ambdós gèneres és Artur Mas, de CiU. Es tracta també del candidat pel qual la diferència de gènere és més elevada pel què fa a la seva avaluació: les dones li atorguen 0,29 punts més que els homes. Com en l'anàlisi de les escales d'ideologia i nacional, s'han realitzat proves t per comprovar si les diferències observades en les mitjanes es poden considerar estadísticament significatives. Els resultats mostren com només en les avaluacions que fan homes i dones d'Artur Mas i de Josep-Lluís Carod-Rovira, d'Esquerra les diferències són estadísticament significatives amb un 95% de confiança. Pel què fa a aquest darrer, les dones l'avaluen de forma més negativa que els homes, atorgant-li de mitjana 0,26 punts menys en l'escala de l'1 al 10.

Aquestes avaluacions diferenciades es poden atribuir a diversos factors relacionats amb qüestions d'imatge, de discurs... Però també cal tenir en compte el fet que els perfils de votants de CiU i d'Esquerra són també diferents, com es va demostrar en l'estudi de 2004 i es desenvoluparà més endavant. Si és cert que l'electorat de CiU compta amb una major proporció de dones, resulta coherent que les puntuacions mitjanes d'aquestes siguin més elevades en el cas del seu candidat. I es donaria el fenomen invers pel què fa a Esquerra.

Vot a partits

L'estudi de 2004 analitza de forma molt detallada els perfils per gènere dels electorats dels diferents partits amb representació al Parlament de Catalunya. Es mostra per a cada partit quin percentatge dels seus votants eren homes i quin eren dones. S'observa que els dos partits majoritaris, CiU i PSC, tenen una proporció de votants dones superior al de la resta de partits. Els partits més petits, especialment els d'esquerra, són menys atractius per l'electorat femení, trobant-se més masculinitzats.

Efectivament, tal i com mostra l'actualització dels resultats pels comicis del 2006 de la Taula 3, CiU i PSC compten amb una majoria de dones entre el seu electorat declarat: prop del 55% dels qui recorden haver votat a CiU a les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006 són do-

Si les diferències entre gèneres continuen escurçant-se, el reemplaçament generacional estarà anivellant una situació que afecta a la pròpia representativitat democràtica

TAULA 3. RECORD DE VOT ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA 2006 (% FILA)

	% Dones	% Homes	Diferència D-H
CiU	54,95	45,05	9,89
PSC	52,88	47,12	5,76
Esquerra	47,70	52,30	-4,60
PP	54,55	45,45	9,09
ICV-EUiA	44,35	55,65	-11,29
C's	47,22	52,78	-5,56
Altres o blanc	33,33	66,67	-33,33

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

nes i en el cas de PSC aquesta xifra s'aproxima al 53%. Destaca també el cas del PP, els votants del qual són dones en una proporció del 54,55%. D'altra banda, la Taula mostra que Esquerra, ICV-EUiA i C's són les forces polítiques amb major proporció de votants homes. Destaca el cas d'ICV-EUiA, on el percentatge de votants dones és el més baix, amb una diferència respecte de la proporció d'homes que supera els 11 punts percentuals.

Però a banda de centrar l'atenció en els partits polítics per conèixer-ne els perfils de votants, també ens interessa saber què voten les dones i si aquest comportament electoral és diferent del dels homes.

Segons el record de vot de les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006 presentat a la Taula 4, el comportament electoral d'homes i dones és molt similar en quant a l'ordenació de les forces polítiques per intenció de vot. CiU és el partit més votat pels dos segments, seguit del PSC i Esquerra. Malgrat això, s'observen algunes diferències de gènere interessants. El partit que presenta majors diferències és CiU, on el percentatge de dones que voten a la coalició supera el dels homes en prop de 6 punts. Les dones també opten en major proporció que els homes pel PSC i del PP.

Tradicionalment, es podia vincular la preferència per determinats partits per part de les dones al fet que aquestes presentaven un major conservadorisme que els homes. No obstant, s'ha demostrat que les diferències ideològiques en l'electorat català per motius de gènere són

L'estudi també constata que les dones catalanes solen valorar factors menys ideològics que els homes a l'hora de decidir el seu vot, com per exemple, el candidat

actualment inexistents. Per tant, i donada la dada que inclou al PSC entre els partits que les dones voten en major proporció que els homes, cal trobar l'explicació en el caràcter més o menys majoritari d'aquestes forces polítiques. Així, si les dones catalanes tenen un menor interès i coneixement sobre política, això estarà vinculat a una menor exposició a informació sobre política, bàsicament a través dels mitjans de comunicació. En aquestes circumstàncies, és més probable que la majoria de la seva menor exposició política es doni en relació als grans partits enfront dels més petits –que com s'ha dit, tenen un menor ressò als mitjans de comunicació–. Pel volum d'informació disponible, els costos de l'accés a la informació que afecta a forces polítiques com CiU o PSC són menors i això facilita la presa de decisió respecte del seu vot en requerir menors nivells de sofisticació política. En el cas del PP, tot i no ser un dels partits amb major representació parlamentària a Catalunya, l'exposició a informació sobre aquesta formació es pot donar per l'impacte de la política espanyola.

Malgrat això, i per les igualacions educatives i culturals mencionades més amunt, cal esperar que les diferències vinculades als costos d'accés a la informació política desapareguin entre les generacions més joves, on potser serien altres els factors que determinarien les diferències de gènere en el comportament electoral.

A la Taula 5, que mostra les dades de record de vot per gènere i pels dos grups d'edat –fins a 30 anys i més de

TAULA 4. RECORD DE VOT ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA 2006 (% COLUMNA)

	% Dones	% Homes	Diferència D-H
CiU	36,10	30,20	5,90
PSC	26,53	24,13	2,41
Esquerra	14,98	16,76	-1,78
PP	5,42	4,60	0,81
ICV-EUiA	9,93	12,71	-2,78
C's	3,07	3,50	-0,43
Altres o blanc	3,97	8,10	-4,13

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

El menor interès i coneixement sobre política de les dones catalanes està vinculat a una menor exposició a informació sobre política, bàsicament a través dels mitjans de comunicació

TAULA 5. RECORD DE VOT ELECCIONS AL PARLAMENT A CATALUNYA 2006, PER GÈNERE I PER GRUPS D'EDAT (% COLUMNA)

	Fins a 30 anys			Més de 30 anys		
	Dones	Homes	Dif. D-H	Dones	Homes	Dif. D-H
CiU	19,10	17,39	1,7	39,35	33,64	5,7
PSC	21,35	14,78	6,6	27,53	26,64	0,9
Esquerra	30,34	26,09	4,3	12,04	14,25	-2,2
PP	2,25	5,22	-3,0	6,02	4,44	1,6
ICV-EUiA	16,85	18,26	-1,4	8,60	11,21	-2,6
C's	3,37	6,09	-2,7	3,01	2,80	0,2
Altres o blanc	6,74	12,17	-5,4	3,44	7,01	-3,6

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

30 anys–, s'observa que és entre els majors de 30 anys que s'aprecien les diferències de gènere relatives a CiU o al PP. En el cas del PSC, les diferències en aquest segment d'edat pràcticament han desaparegut. I un cop més, els homes es decanten en major proporció que les dones per ICV-EUiA. En canvi, es produeixen canvis interessants en les dades relatives als més joves, on no només varia l'ordenació de forces polítiques sinó les diferències de gènere detectades a la Taula 4. Entre els electors de fins a 30 anys d'edat, i tant per homes com per dones, Esquerra és el partit més votat. A més, la proporció de dones que declaren votar aquest partit és clarament superior a la dels homes, com també ho és la relativa al PSC. Per la seva banda, entre els més joves desapareixen les diferències tan marcades pel què fa al vot a CiU i es redueixen les relatives a ICV-EUiA.

Transvasaments de vot

Un dels aspectes característics del comportament electoral a Catalunya són les diferències que es donen en el vot en diferents tipus d'elecció. Fins ara hem fet referència només a les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006. Però podem comprovar també possibles diferències entre homes i dones en el vot dual o l'abstenció diferencial a través de les Taules 6 i 7, les quals mostren el transvasament de vot de dos tipus diferents d'eleccions segons el gènere.

El menor ressò mediàtic dels partits petits fa que l'electorat, i especialment les electores, en desconeguin els candidats. Per això, els partits grans tenen més vot femení

Les Taules mostren resultats molt interessants pel què fa al transvasaments de vots de les eleccions generals de 2004 cap a les autonòmiques de 2006. En les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006, el PSC apareix com el partit que es nodreix en major mesura per electors que també el van votar a les generals de 2004, tant entre els homes com entre les dones. El vot del PP també es compona en gran part d'electors que el van votar al 2004. Malgrat això, en aquestes xifres com en les relatives als altres partits es detecta una major volatilitat entre les dones, a les quals el tipus d'elecció sembla afectar-les una mica més que als homes.

Això s'observa especialment en el cas de CiU o d'Esquerra, partits pels quals hi ha més dispersió pel què fa al comportament dels seus votants a les generals anteriors, amb predomini d'anteriors votants del PSC. A més, la proporció de dones que ja havien votat a CiU i d'Esquerra a les generals és menor a la dels homes. I la proporció de dones que anteriorment havien votat al PSC és més gran. Per tant, es podria afirmar que el vot diferencial afectaria més a les dones que als homes.

Un cas força rellevant és també el de ICV-EUiA, on les diferències entre homes i dones són importants. Si bé en tots dos segments el vot a les autonòmiques prové de vots a les generals dispersos entre les altres forces, aquesta dispersió és molt més clara entre les dones, on la majoria del seu vot prové d'altres partits, especialment del PSC. Sembla doncs que el vot útil va ser més emprat per les dones al 2004.

TAULA 6. TRANSVASAMENTS DE VOT FEMENÍ DE LES ELECCIONS AL CONGRÉS DELS DIPUTATS 2004 CAP A LES ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA 2006 (% FILA)

DONES

CONGRÉS DELS DIPUTATS 2004							
	No va votar	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	Altres o blanc
No va votar	46,13	8,10	27,82	3,87	8,10	3,87	2,11
CiU	6,35	66,67	20,11	1,06	4,76		1,06
PSC	2,17	1,45	93,48	1,45		1,45	
Esquerra	1,33	10,67	22,67	64,00		1,33	
PP	3,57	3,57	3,57		85,71	3,57	
ICV-EUiA	5,88	1,96	47,06	7,84		33,33	3,92
C's	6,25		25,00		50,00	18,75	
Altres o blanc	26,67	13,33	33,33	13,33		6,67	6,67

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

Cal esperar que les diferències vinculades als costos d'accés a la informació política desapareguin entre les generacions més joves

TAULA 7. TRANSVASAMENTS DE VOT MASCULÍ DE LES ELECCIONS AL CONGRÉS DELS DIPUTATS 2004 CAP A LES ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA 2006 (% FILA)

HOMES

CONGRÉS DELS DIPUTATS 2004							
	No va votar	CiU	PSC	Esquerra	PP	ICV-EUiA	Altres o blanc
No va votar	53,88	5,43	29,07	2,33	4,26	3,49	1,55
CiU	3,25	74,68	12,99	2,60	5,84		0,65
PSC	1,61		95,16	1,61	0,81	0,81	
Esquerra		9,20	19,54	71,26			
PP		9,09	4,55		86,36		
ICV-EUiA	4,69		29,69	14,06		51,56	
C's	16,67		38,89	11,11	11,11	16,67	5,56
Altres o blanc	13,89	19,44	27,78	8,33	5,56		25,00

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi 2660 del CIS.

El cas de C's és també interessant, donades les diferències en l'origen del seu vot i si tenim en compte que era la primera que es presentava a uns comicis. Mentre que en el cas dels homes es produeix un transvasament clar des del PSC, entre les dones votants de C's al 2006 hi ha un 50% de votants del PP a les eleccions generals de 2004.

Pel què fa a les dades en relació a aquells que no van votar, destaca el baix volum de manteniment de l'abstencionisme d'unes eleccions a les altres: aproximadament la meitat dels que no van votar al 2006 estaven mantenint el seu abstencionisme de les eleccions al Congrés dels Diputats de 2004. Es tracta d'una proporció força reduïda, fet que es pot deure a la combinació de nivells de participació molt diferents a les dues eleccions: les de 2004, per tots els esdeveniments que les van envoltar, van resultar especialment participatives. En canvi, a les darres eleccions al Parlament de Catalunya l'abstenció va ser força elevada.

En qualsevol cas, entre els abstencionistes de 2006 hi ha un percentatge major de votants del PSC al 2004, tant pels homes com per les dones. Aquest fet vindria a confirmar el manteniment d'una abstenció diferencial en detriment d'aquest partit. Sembla però que aquest fenomen és més clar en el cas dels homes: si entre les dones abstencionistes de 2006, el 27,8% prové de votar al PSC a les generals anteriors, aquesta xifra és lleugerament superior en el cas dels homes.

**Entre els electors de fins a 30 anys d'edat
Esquerra és el partit més votat.
A més, la proporció de dones que declaren
votar aquest partit és clarament
superior a la dels homes**

Conclusions

Aquestes pàgines han volgut servir per recuperar una vegada més l'anàlisi de les diferències de gènere en el comportament electoral de catalans i catalanes. Amb l'actualització de certes anàlisis a partir de l'enquesta post-electoral del CIS per les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006, hem pogut confirmar algunes de les tendències observades en treballs anteriors. Així, les diferències entre homes i dones pel què fa als dos valors polítics principals de l'escenari català, la dimensió ideològica i el nacional, semblen haver desaparegut. Però altres factors permeten parlar encara de gender gap en quant a les actituds dels catalans: les dones continuen mostrant menys interès i menor coneixement de la política. Malgrat això, tot sembla indicar que entre les generacions més joves aquestes diferències s'estarien reduint.

Pel què fa al vot a partits a les eleccions al Parlament de Catalunya i a la comparació amb altres tipus de comicis, també s'han detectat diferències rellevants entre homes i dones. Són precisament les diferències en termes actitudinals les que ens han servit per justificar alguns dels fenòmens detectats en aquest sentit.

Finalment, volem remarcar que per limitacions d'espai no s'ha tractat en aquestes pàgines un aspecte que sí que es va incloure en l'estudi de 2004: la participació activa de les dones en política. S'ha fet esment als avantatges que comporta per a la normalització de la vida políti-

ca una presència més equitativa de dones en els òrgans legislatius i de govern. Però per exemple, també s'ha mencionat que entre els principals partits que es presentaven a les eleccions de 2006 no hi havia cap dona entre els caps de llista. De fet, el Parlament que es va constituir a partir d'aquelles eleccions es componia d'un 36,3% de diputades i d'un 63,7% de diputats. Aquesta xifra queda molt lluny de les dades relatives a altres cambres de l'entorn català, però especialment de les proporcions reals d'homes i dones a la població. Paral·lelament, algunes de les diferències de gènere detectades en el cas català poden tenir conseqüències en termes de representativitat democràtica. Per tant, aquest és un tema que hauria de prendre's en consideració en qualsevol anàlisi relacionada amb la qualitat de la democràcia a Catalunya. |

+ INFO

Libres

ANDUIZA, E. i BOSCH, A., *Comportamiento político y electoral*. Ariel. Barcelona, 2004.

BALLMER-CAO, T., MOTTIER, V. i SGIER, L. (Eds.), *Genre et Politique. Débats et Perspectives*, Éditions Gallimard. Paris, 2000.

BELTRÁN, E. i MAQUEIRA, V. (Eds.), *Feminismos. Debates teóricos contemporáneos*, Alianza Editorial. Madrid, 2001.

CANTUJOCH, M. i TORMOS, R., *La diferència de gènere. Anàlisi del comportament electoral de les dones a Catalunya*, «El Pensament i l'Acció», Quaderns de la Fundació Nous Horitzons, núm. 18. Barcelona, 2005.

INGLEHART, R. i NORRIS, P., *Rising tide. Gender Equality and cultural change around the world*, Cambridge University Press. Nova York, 2003.

RICO, G., *Candidatos y electores. La popularidad de los líderes políticos y su impacto en el comportamiento electoral*, Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona, 2002.

Fonts

☐ CIS, *Enquesta postelectoral de Catalunya. Eleccions autonòmiques 2006 estudi 2660*. Novembre de 2006

Enllaços

- ☐ International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA): Women in politics
www.idea.int/gender/
- ☐ Institut Català de les Dones
www.gencat.net/icdones/
- ☐ Instituto de la Mujer
www.mtas.es/mujer/
- ☐ Centre d'Investigacions Sociològiques
www.cis.es

Un estudi sobre les prioritats polítiques als Països Catalans

Albert Padró-Solanet* | apadro_solanet@uoc.edu

A l'actualitat hi ha múltiples estudis encaminats a fer un seguiment periòdic dels principals problemes del país segons les percepcions de la ciutadania. Malgrat que aquests treballs ens aporten una important informació a nivell qualitatiu que ens pot ajudar a guiar l'acció política, cal tenir en compte, com mostra el professor Padró-Solanet, que rarament els individus mantenen un posicionament ideològic estructurat i que configuren una opinió més condicionada per la influència dels mitjans de comunicació que per les seves preocupacions reals.

La qüestió de l'existència o no d'una opinió pública formada i estable entre els ciutadans de les comunitats polítiques és un tema central en el debat sobre la possibilitat d'un model de representació política democràtic.

Una llarga tradició de l'elitisme polític ha criticat els sistemes democràtics per fonamentar les seves decisions que afecten l'opinió de les masses, les quals es consideren incapaces de tenir una idea formada ni clara que

* Professor de Dret i Ciència Política de la UOC

Els politòlegs estudien les tendències subjacents en les actituds i els valors de les masses intentant veure si aquest fet condiciona l'acció dels representants electes

pugui guiar la complexa acció de govern. Plató (427 aC-347 aC) ja criticava en l'Alcibiades que una assemblea d'atenencs, que ni tan sols sabia on es trobava Sicília, n'hagués ordenat la seva invasió, amb la desfeta de l'armada d'Atenes i la fi de la seva hegemonia en el món hel·lènic.

De la mateixa manera, Joseph A. Schumpeter (1883-1950)¹ feia notar que el valor del sistema democràtic era el d'establir un sistema per triar entre elits en competència, però que per arribar a decisions polítiques no està clar que s'hagi de prestar atenció a les «volicions individuals» que tendeixen a ser «poc intel·ligents, estretes i egoistes». Ja que «normalment les grans qüestions polítiques comparteixen lloc amb l'economia espiritual del ciutadà típic amb els interessos de les hores de lleure que no han arribat al rang d'aficions i amb els temes de conversa irresponsable.» I aquesta irresponsabilitat no és qüestió reservada per les masses poc instruïdes.² Schumpeter contrasta de forma divertida l'actitud d'un advocat que presenta d'una banda els seus informes davant dels tribunals en l'exercici de la seva professió i, de l'altra, les seves reaccions davant de les exposicions que fan els diaris de la situació política. En el primer cas, els estímuls

que provoca la necessitat de ser professionalment competent fan que concentri la seva atenció i coneixements en els problemes plantejats. En canvi, en el segon cas, «no es preocupa per digerir la informació ni li aplica els cànons de la crítica que tan bé sap manejar, i s'impacienta amb una argumentació massa llarga o complicada, tot això mostra que sense la iniciativa que desenvolupa la responsabilitat directa persistirà la ignorància política, tot i que el públic disposi de la informació més abundant i completa.»³

En efecte, quan es pregunta als electors sobre alguna qüestió s'observa que no existeix altra cosa que un quequeig incoherent sobre els diferents temes, si tan aviat s'ofereix una resposta com la contrària, quin tipus de restricció efectiva poden percebre els representants i la mateixa població a partir dels resultats de les eleccions? Això justifica que els politòlegs hagin dedicat esforços a estudiar les tendències subjacents en les actituds i els valors de les masses i hagin intentat veure si aquests canvis han afectat la conducta dels representants electes.

Ja fa uns quants anys que Philip Converse⁴ va establir el que avui en dia és el coneixement convencional dins d'aquest camp: que la major part dels individus són incapaços de mantenir unes actituds ideològicament estructurades. Les preferències de la població en relació

1 SCHUMPETER, J. A., 1996.

2 Uns anys més tard Downs (1957) fonamenta la seva "teoria econòmica de la democràcia" precisament en l'existència d'una "ignorància racional" entre l'electorat.

3 SCHUMPETER, J. A., 1996. Pàgina 254

4 CONVERSE, P. E., 1964.

Segons Philip Converse, la major part dels individus són incapaços de mantenir unes actituds ideològicament estructurades

amb les polítiques públiques eren predominantment irracionals, irrealistes, aleatòries, que reflectien les anomenades «no actituds» –és a dir, absència de posicionament sobre els temes polítics.

Nogensmenys, molts estudis han intentat veure si els canvis en l'opinió pública agregada tenen algun sentit, són aleatoris o bé són incoherents; si hi ha patrons amb sentit darrera de les fluctuacions que, per exemple, als EUA es porten controlant des de fa més de mitja centúria a través d'enquestes d'opinió.⁵ Aquests estudis han revelat que aquestes actituds generalment són estables, rarament canvien o fluctuen de forma espectacular, sinó que presenten patrons coherents, no contradictoris que impliquen distincions amb sentit, que quan les preferències sobre les polítiques canvien, gairebé sempre ho fan d'una forma comprensible i fins i tot previsible, reaccionant de forma coherent als esdeveniments internacionals i als canvis socials i econòmics tal com apareixen en els mitjans de comunicació. Finalment, els canvis d'opinió generalment constitueixen ajustaments sensats a les noves condicions i a la nova informació que es comunica a la població.

En aquesta nota es fa una aproximació inicial a l'estudi de l'opinió pública de la població dels Països Catalans a través de l'establiment de les prioritats polítiques que apareixen en la tradicional pregunta d'enquesta sobre els «princi-

pals problemes que ha d'afrontar el país». En una primera part es presenta l'evolució d'alguns dels ítems que destaquen en les respostes a aquesta pregunta en una llarga sèrie aplicada a una mostra representativa de la població de l'Estat espanyol per tal d'observar quins són els patrons de resposta que s'observen. A continuació s'analitza l'evolució dels principals problemes de les submostres dels Països Catalans a través de cinc Baròmetres d'opinió del CIS. Finalment, es presenten els resultats obtinguts a través de l'aplicació d'un model explicatiu a les respostes ofertes pels entrevistats dels Països Catalans.

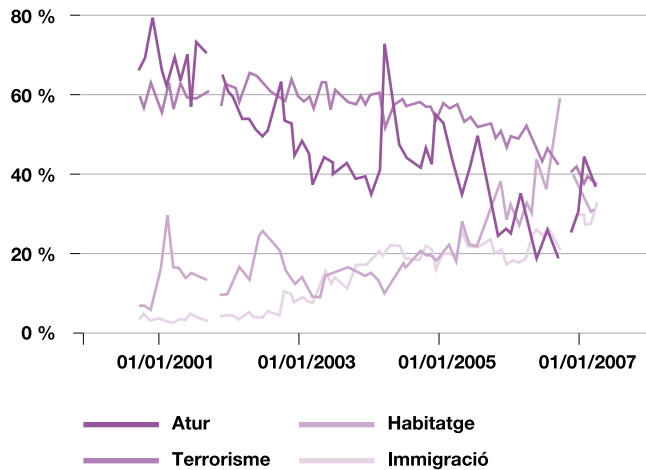
Característiques de la pregunta i dels estudis d'opinió que utilitzem

En aquesta nota es fa una aproximació a les preferències sobre les polítiques públiques tal i com es mesura a través de la pregunta anteriorment esmentada. La qüestió sobre «el problema més important que encara el país» va ser establerta per primer cop per Gallup als EUA el 1939. En aquesta pregunta es demana als enquestats que anomenin sense cap mena d'ajut –llista o exemple– els principals temes que pensen que afecten el país. Aquest fet té l'avantatge que l'entrevistat no es veu afectat per les idees preconcebudes de qui ha dissenyat l'enquesta i es captura de forma més espontània els canvis en els «estats d'ànim» dels col·lectius socials. Es tracta d'una forma

⁵ Per exemple, PAGE, B.I. i SHAPIRO R. Y., 1992.

Molts estudis han intentat veure si els canvis en l'opinió pública agregada tenen algun sentit, són aleatoris o bé són incoherents; si hi ha patrons amb sentit darrere les fluctuacions

GRÀFIC 1. ELS QUATRE PRINCIPALS PROBLEMES DESTACATS PER LA POBLACIÓ DE L'ESTAT ESPANYOL

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Setembre 2000 - abril 2007)

de baròmetre que permet establir el pols dels problemes que més importen al país.

Per altra banda, s'ha de tenir clar que els estudis d'opinió d'on s'extreuen aquestes preguntes es troben entre els més sòlids i que empen una metodologia més contrastada.⁶ Els Baròmetres d'Opinió del CIS, organisme autònom adscrit al Ministeri de la Presidència des de 1979 mesuren cada mes l'estat de l'opinió pública a l'Estat espanyol pel que fa a la situació política i econòmica del país i les perspectives d'evolució. Així mateix, a cada Baròmetre s'aborden temes referits a aquelles qüestions que destaquen en l'actualitat social, econòmica i política del moment. Aquests Baròmetres es realitzen en l'àmbit de l'Estat espanyol i l'univers que pretenen abastar és la població espanyola major d'edat. La grandària teòrica de la mostra és de 2.500 entrevistes personals realitzades en el domicili dels entrevistats; aquesta grandària contrasta amb les dels habituals sondeigs telefònics que acostumen a encarregar els mitjans de comunicació de masses a les empreses demoscòpiques que són molt més petites. A més, tot i que el procediment per a determinar els individus que formen part de la mostra no és estrictament aleatori, el resultat s'hi aproxima molt. Tècnicament s'anomena un «procediment polietàpic i estratificat per conglomerats» –els municipis,

⁶ Per a saber-ne més de la metodologia emprada en els Baròmetres d'Opinió podeu consultar: http://www.cis.es/cis/opencms/CA/2_barometros/metodologia.html

**Generalment les actituds són estables
i rarament fluctuen de forma espectacular.
Prenen patrons coherents i quan canvien
ho fan d'una forma comprensible i fins
i tot previsible**

primer, i les seccions censals, després— que són triats de forma aleatòria. Mentre que les unitats finals, els individus que seran entrevistats, són triats per rutes aleatòries i quotes de gènere i edat. Un altre cop, aquestes característiques contrasten amb les habituals enquestes telefòniques on l'elecció dels casos es fa només per quotes d'edat i gènere, cosa que no garanteix el mateix «grau d'aleatorietat».

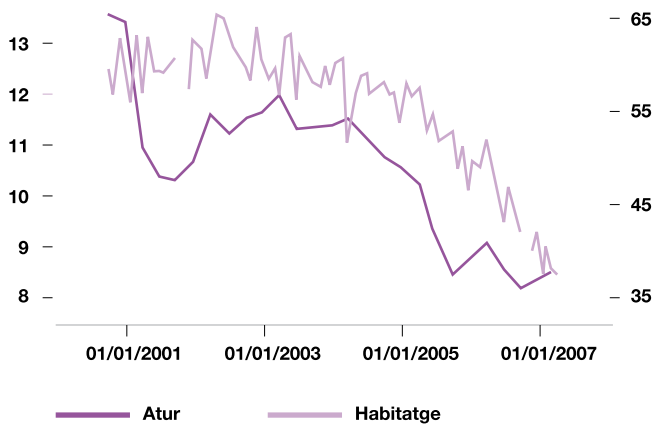
De quina manera es presenten les respostes a la pregunta sobre el principal problema que afronta el país? Com que en les respostes no es limita el nombre de problemes a un —es demana als entrevistadors que se n'esmentin fins a tres— normalment els resultats que s'ofereixen són la suma de totes les referències a un determinat tipus de problema que han triat els entrevistats. Això és correcte i evita errors de mesura, ja que tot i que alguns dels entrevistats responen només a un problema, és possible que n'hi hagi d'altres que «recordin» el «vertader» problema que afronta el país després d'haver esmentat el primer que els ha passat pel cap.

Per tal de fer una primera aproximació a la forma com aquest instrument mesura les preocupacions polítiques, en el Gràfic 1 s'hi representen quatre dels problemes més importants que registra la mostra de l'Estat espanyol en un lapse de set anys, des del setembre del 2000 fins l'abril del 2007. En general, els principals problemes segueixen evolucions pausades o, si no és el cas, hi ha motius raonables que permeten explicar els canvis més bruscs que s'observen en alguns dels problemes. Els di-

ferents problemes tal com apareixen al Gràfic 1 poden ser aparellats segons diferents criteris. Les referències a l'atur i a l'habitatge tenen un patró diferenciats: l'atur ha tendit a baixar de forma força constant al llarg del període; al contrari del problema de l'habitatge que, de no ser gairebé esmentat, ha passat a disputar-se el primer lloc entre els problemes percebuts com a més importants. De tota manera, tots dos problemes són semblants en mostrar una evolució més aviat suau, sense grans pics i valls. Els altres dos problemes, la immigració i —sobretot— el terrorisme d'ETA, presenten unes pautes molt més irregulars. Al llarg del període, la percepció d'ETA com el problema més important tendeix a disminuir, però s'hi observen pics i «reajustaments» en la percepció, seguint les notícies sobre les declaracions de treva, les declaracions del govern espanyol sobre la viabilitat de les negociacions o els atemptats terroristes que s'han produït. El problema de la immigració ha tendit a créixer en els darrers anys i ha estat un dels més esmentats en els darrers Baròmetres. Això no pot sorprendre'ns si tenim en compte la intensitat de l'onada immigratòria que experimenta l'Estat espanyol. De tota manera, la pauta d'evolució és més abrupta que la que presenten els temes que afecten potencialment de forma més directa la qualitat de vida dels entrevistats o de llurs familiars: l'atur i el preu de l'habitatge. La raó probablement s'ha de cercar en l'atenció puntual que el drama humà provocat per la immigració il·legal provoca entre els mitjans de comunicació de masses.

Els canvis d'opinió generalment constitueixen ajustaments sensats a les noves condicions i a la nova informació que es comunica a la població

GRÀFIC 2. ATUR DECLARAT A L'EPA -TRIMESTRAL- I REFERÈNCIES A L'ATUR COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Setembre 2000-abril 2007) i dades del Instituto Nacional de Estadística (INE).

«L'ajustament» entre la «realitat» i la percepció per part de la població dels problemes més significatius que suggereix el gràfic anterior es pot reforçar amb les dades recollides en el Gràfic 2, on es mostra de forma conjunta l'evolució de les dades de l'atur declarat a l'Estat espanyol segons l'Enquesta de Població Activa (EPA) i les referències a l'atur com a principal problema que afronta l'Estat espanyol. Com es pot veure, tot i que la relació no és perfecta, és notable el grau d'ajustament de les dues corbes. La forta caiguda de l'atur al començament del període no sembla tenir un impacte fins al cap d'un cert temps. Per altra banda, s'ha de tenir en compte que la metodologia emprada fa que els temes «competeixin» entre ells per a aparèixer entre els esmentats –el fet que se n'anomeni un impedeix que se n'anomeni un altre–, per tant, moltes de les fluctuacions observades en un tema concret han de ser atribuïdes a «pics» o baixades d'atenció en qualsevol altre dels temes. Per exemple, si s'observa el Gràfic 1, es pot veure com la forta caiguda que experimenta l'atur com a problema a meitat del període –que el porta a passar per sota de la corba de l'atur segons l'EPA al Gràfic 2– correspon a un pic extraordinari en el terrorisme que van produir els atemptats de l'11 M.

En resum, aquests dos gràfics ens permeten observar en un termini relativament llarg la «raonabilitat» o «interpretabilitat» de les respostes que s'obtenen amb aquests indicadors agregats i, al mateix temps, la limitació de la «competència» entre temàtiques

El terrorisme i la immigració tenen una evolució molt més irregular, molt més condicionada per l'actualitat política i l'atenció puntual dels mitjans de comunicació

Prioritats als Països Catalans

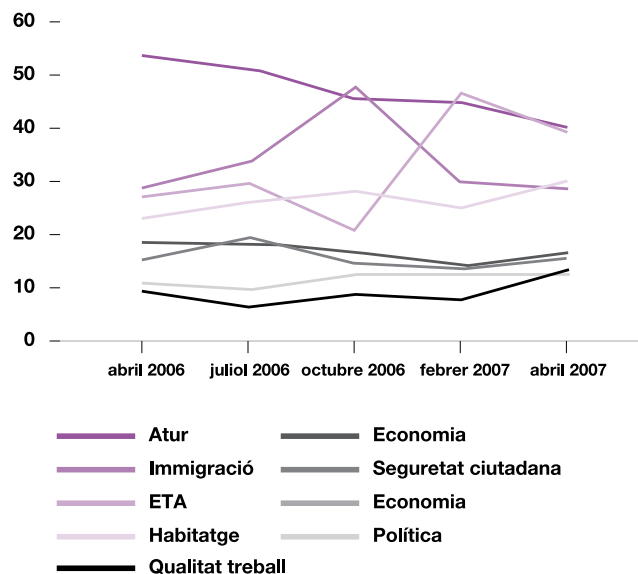
A partir dels cinc estudis d'opinió del CIS distribuïts entre l'abril de 2006 i el de 2007 podem estudiar dos elements: en primer lloc, les diferències en les respostes entre les submostres dels Països Catalans i les de la resta de l'Estat espanyol i en segon lloc, podem estimar un model estadístic que, a partir de les respostes individuals, ens permeti veure si poden ser explicades a partir de les seves característiques sociodemogràfiques i polítiques.

Comparació entre els Països Catalans i l'Estat espanyol

En els Gràfics 3, 4, 5 i 6 s'hi troben representats els valors dels principals problemes esmentats per les submostres de l'Estat espanyol (n = 1770), Catalunya (n = 400), el País Valencià (n=270) i les Illes Balears (n = 40) respectivament. Una simple observació ens permet adonar-nos que els perfils que s'obtenen són força diferenciats. Es diferencia sobretot el perfil de Catalunya on els temes de la immigració i la disponibilitat d'habitatge destaquen per sobre de la resta dels temes.

Podem observar amb més precisió la diferenciació en els patrons de resposta agregada en els Gràfics 7-14, en els quals es representa cada problema més important per separat. Per exemple, en el Gràfic 7 es mostra la resposta que indica l'atur com a principal problema que afronta

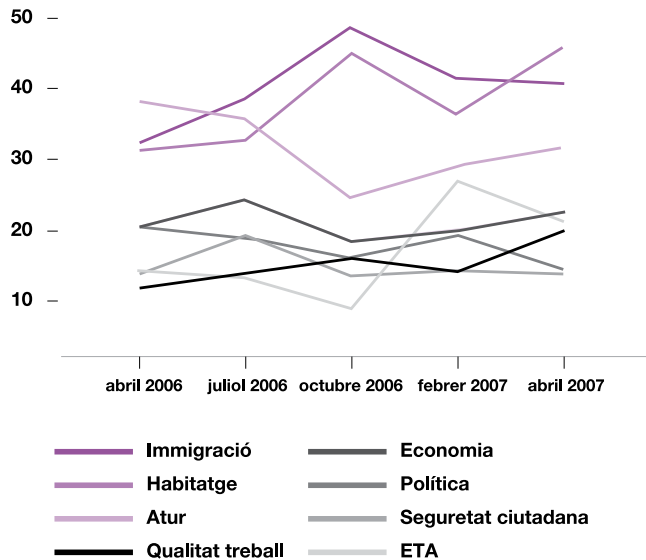
GRÀFIC 3. PRINCIPALS PROBLEMES A LA SUBMOSTRA DE POBLACIÓ DE LA RESTA DE L'ESTAT ESPANYOL (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

L'ajustament entre «realitat» i percepció ciutadana s'exemplifiquen a través del descens de la població aturada i la disminució de l'aparició de l'atur en les enquestes del CIS

GRÀFIC 4. PRINCIPALS PROBLEMES A LA SUBMOSTRA DE CATALUNYA (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

el país. De forma coherent amb els nivells d'atur registrat relatiu, en els Països Catalans s'observa una menor percentatge de respostes referides a l'atur en relació amb la resta de l'Estat espanyol. En conjunt, totes les corbes tendeixen a descendir, reflectint la recent situació de bonança econòmica. Només les corbes del País Valencià i, sobretot, de Catalunya repunten lleugerament al final del període.

Per la seva part, el tema de la inseguretat ciutadana pot trobar una certa similitud en un patró de descens moderat de les respostes sobre aquest tema, tal i com mostra el Gràfic 8. De tota manera, són notables les diferències en els nivells de resposta. El País Valencià destaca molt per sobre de les altres submostres en esmentar aquest tema, cosa que sembla reflectir el més elevat grau de criminalitat que s'observa en aquest territori. Pel que fa a les Balears, la major variabilitat de la resposta en part s'ha d'atribuir a la petitesse de la submostre.

En el Gràfic 9, els perfils de les respostes que esmenten el terrorisme relacionat amb ETA com un dels principals problemes també segueixen un patró similar a diferents nivells, destacant Catalunya per sota en les referències a aquest tema. El notable pic del febrer del 2007 s'ha d'atribuir a l'atemptat en el pàrquing de l'aeroport de Barajas del 30 de desembre del 2006.

La preocupació per l'habitatge es mostra en el Gràfic 10 on destaca de llarg la subpoblació catalana, que gairebé arriba a un 50% de la mostra en el darrer Baròmetre.

A nivell espanyol, l'atur ha baixat de forma força constant, al contrari que l'habitatge que de no ser gairebé esmentat, ha passat a disputar-se el primer lloc entre els problemes més importants

En les altres submostres el nivell de referències es mou al voltant del 25 %.

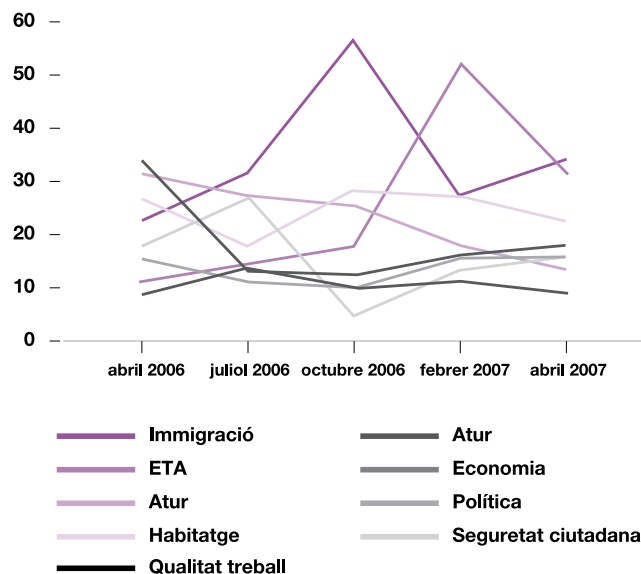
En el Gràfic 11 s'observen els percentatges d'entrevistats que pensen que l'economia és el principal problema que afronta el país. Com es veu, en general, Catalunya està per sobre en aquest tema; tot i que Balears, en el primer Baròmetre, mostra un valor extraordinari de gairebé 35 % de la mostra. Un altre cop, s'ha de tenir present l'efecte de la petita mostra de les Balears en oferir valors que poden no ser representatius de la població.

Al Gràfic 12 es veu com les poblacions dels Països Catalans, que en general estaven menys preocupades per la possibilitat d'atur que no pas les de la resta de l'Estat espanyol, estan en canvi força més preocupades per la qualitat dels llocs de treball oferts.

En el Gràfic 13 s'observa que Catalunya i el País Valencià tenen un patró netament diferenciat respecte el tema de la política com a problema important. El pic extraordinari que comparteixen les dues submostres en el Baròmetre de juliol del 2006 fa pensar que la tensió creada durant el procés d'aprovació de l'Estatut de Catalunya hagi pogut ser-ne la causa.

Finalment, en el Gràfic 14 s'hi representa el tema que ha guanyat més protagonisme en els darrers anys, la immigració. En general, les submostres dels Països Catalans tenen valors més alts que no pas les de la resta de l'Estat. És normal si tenim en compte els percentatges de nous immigrants que s'estan rebent. De tota manera,

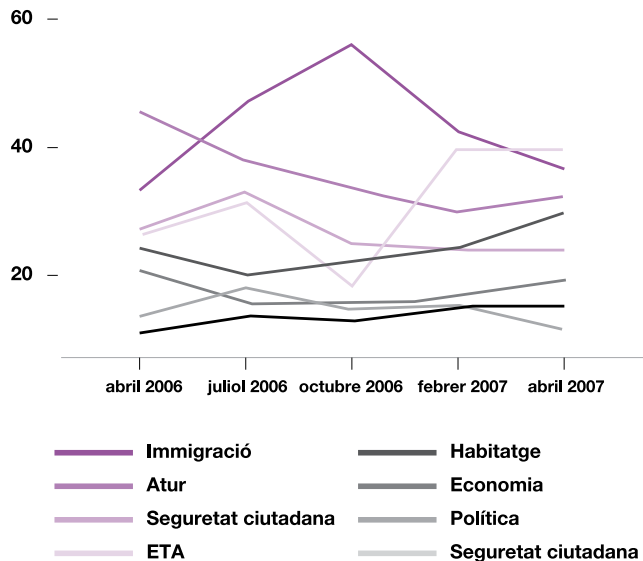
GRÀFIC 5. PRINCIPALS PROBLEMES A LA SUBMOSTRA DEL PAÍS VALENCIÀ (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

El terrorisme i la immigració són els principals problemes, exceptuant Catalunya on el terrorisme és substituït per l'habitatge

GRÀFIC 6. PRINCIPALS PROBLEMES A LA SUBMOSTRA DE LES ILLES BALEARS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

destaca que és el País Valencià que presenta aquests valors més elevats.

En conjunt, es pot dir que l'evolució comparada dels temes més destacats als Països Catalans i a l'Estat espanyol mostren diferents patrons. En la major part dels temes, les tendències als diferents territoris són semblants però hi ha diferències en els nivells de resposta. Les diferències més importants s'observen en alguns temes concrets, vinculats amb les circumstàncies objectives que viuen els ciutadans. Així, l'atur mostra uns nivells força més baixos als Països Catalans que no pas a l'Estat espanyol; mentre que el problema de l'habitatge destaca a Catalunya i el problema de la seguretat ciutadana destaca al País Valencià. Hi ha temes que s'assemblen molt com la importància del terrorisme d'ETA –tot i que Catalunya es trobi clarament per sota– i la importància de la immigració; cosa que segurament mostra la homogeneïtat del posicionament dels principals mitjans de comunicació sobre el tema. En canvi, només en un tema, la política, existeix una tendència clarament diferenciada entre els Països Catalans i l'Estat espanyol.

Estudi dels factors explicatius de les respostes individuals

Per tal de poder establir un model «explicatiu» de les respostes individuals a la pregunta sobre «els principals pro-

De forma coherent amb els nivells d'atur relatiu registrat, en els Països Catalans s'observa un menor percentatge de respostes referides a l'atur en relació amb la resta de l'Estat espanyol

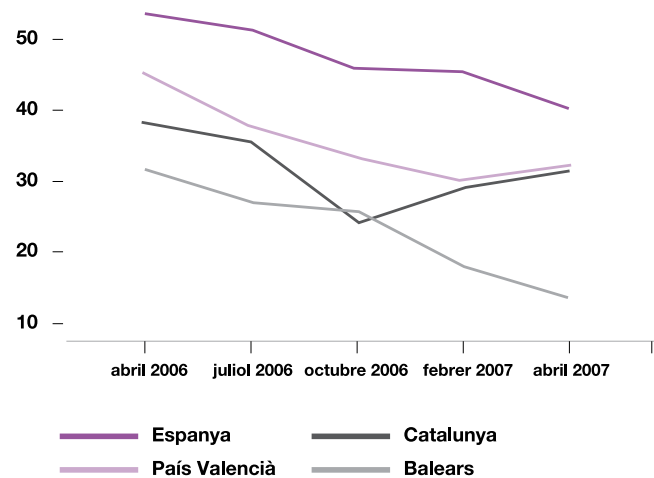
blesmes» s'han agrupat les submostres dels Països Catalans dels diferents Baròmetres en una única base de dades. En aquesta, la submostra de les Illes Balears està formada per 215 individus, la submostra del Principat està formada per 2.000 individus i finalment, la del País Valencià per 1.340.

La primera decisió crítica ha estat trobar un procediment que permeti tractar de forma conjunta les diferents respostes que es poden haver donat els diferents enquestats. Per tal de poder retenir el màxim d'informació possible de les respostes dels entrevistats s'ha realitzat un conglomerat en dues fases amb el paquet estadístic SPSS. Aquest procediment permet agrupar de forma automàtica els individus que tenen unes respostes més semblants en el conjunt de les preguntes al principal problema en un nombre òptim d'agrupacions. S'han format de manera automàtica nou agrupacions que es caracteritzen per donar prioritat a una tipologia diferent de temes.

A partir d'aquestes agrupacions s'ha realitzat una regressió logística multinomial per tal d'esbrinar quines són les variables que afecten de forma significativa la probabilitat de pertinença a cada una de les agrupacions.

A part del Baròmetre en el qual s'havien obtingut respostes i del territori dels Països Catalans al qual pertanyia l'enquestat, s'ha tingut en compte la grandària del municipi en el que residia, el gènere, l'edat, la ideologia –mesurada en una escala d'autoblocació esquerra-dreta de 10 punts–, l'escolarització i el nivell d'estudis asso-

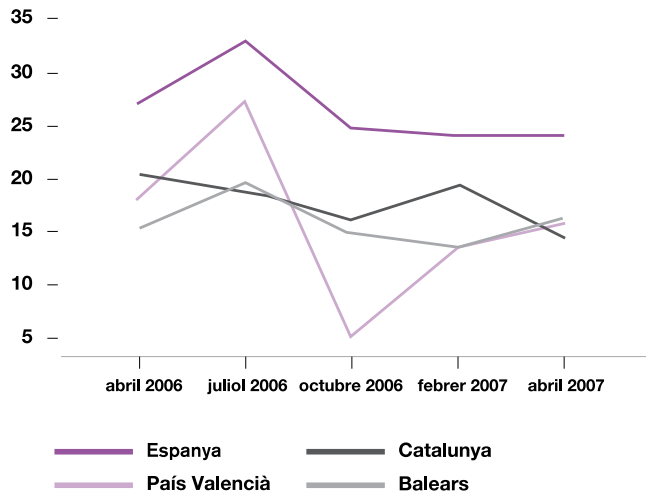
GRÀFIC 7. ATUR COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

Si ens centrem en les problemàtiques que afecten directament a les persones, l'habitatge ocupa les primeres posicions a tots els territoris analitzats, destacant el cas català

GRÀFIC 8. INSEGURETAT CIUTADANA COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

lit, la situació laboral –aturat, actiu, jubilat, feines de la llar, estudiant– i el tipus d'ocupació –empresari, professional, treballador de l'administració pública–, finalment, també s'ha tingut en compte si es tractava d'un assalariat fix o eventual.

En conjunt, la capacitat explicativa d'aquest model no és massa elevada. Però, allò que és realment notable és que es pugui ser capaç de predir una resposta, potencialment tan variable com la idea que hom té del principal problema que afronta el país, a partir d'una informació tan vaga o minsa com el lloc de residència o el nivell d'estudis dels enquestats.

Els resultats que s'obtenen, tot i que exploratoris i preliminars són relativament clars i, fins podríem dir, que raonables:

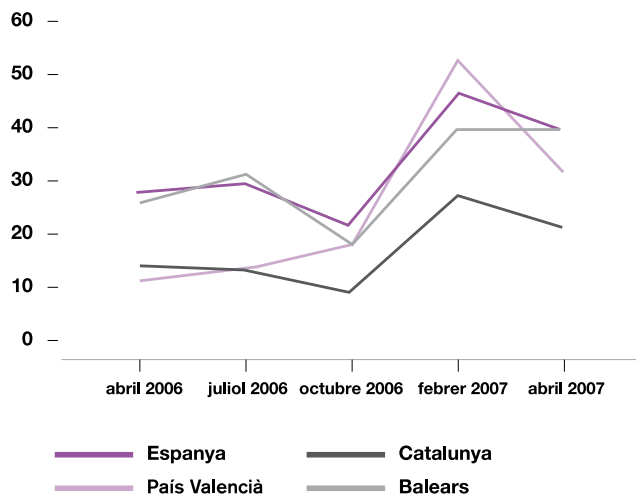
- *Primera agrupació:* la més gran, representa un 16 % de la mostra. Recull sobretot les respostes dels entrevistats que es caracteritzen per esmentar com a principal problema l'atur i, en canvi, no fan referència a la seguretat ciutadana ni tampoc al terrorisme. En comparació amb l'agrupament novè que serveix de base, aquesta primera agrupació es caracteritza per tenir una major probabilitat d'obtenir suport entre els més joves; raonablement, els jubilats i els treballadors a la llar tenen menys probabilitat de pertànyer-hi –tot i que només la primera variable té una relació estadísticament significativa–. En canvi, no té efecte el nivell professional, l'edu-

La principal diferència entre els Països Catalans i l'Estat espanyol és la preocupació catalana per la política i la qualitat dels llocs de treball

cació o la pràctica religiosa. Pel que fa a la ideologia, tot i que la relació no és en cap cas significativa, la probabilitat de pertànyer al grup és positiva entre les posicions d'esquerra –posicions 1-3 en l'eix esquerra/dreta–, mentre que és negativa en les altres posicions. No es detecta cap efecte de la grandària del municipi de residència. Finalment, hi ha una probabilitat significativament negativa de pertànyer a aquest agrupament si es forma part de la submostra catalana.

- *Segona agrupació*: amb el 13,4% és la segona més gran; es caracteritza per referir-se a la seguretat ciutadana i, en canvi, evita citar problemes com el terrorisme o l'economia. Hi ha una probabilitat positiva entre la gent més gran. No hi ha efectes significatius segons la situació laboral, el nivell professional, l'educació o la pràctica religiosa. En canvi, és més freqüent entre els municipis petits –menys de 2.000 habitants– i en les ciutats mitjanes –entre 50.000 i 400.000 habitants. Aquest agrupament és significativament inferior a Catalunya i les Balears en comparació amb el País Valencià. Finalment, l'agrupament mostra coeficients positius en les posicions ideològiques de centre i d'esquerra.
- *Tercera agrupació*: la més petita amb un 6% de la mostra, es caracteritza sobretot per les referències al problema del terrorisme i, en menor mesura, al tema de la immigració, al mateix temps que no esmenta el tema de l'habitatge. Aquest agrupament està compost sig-

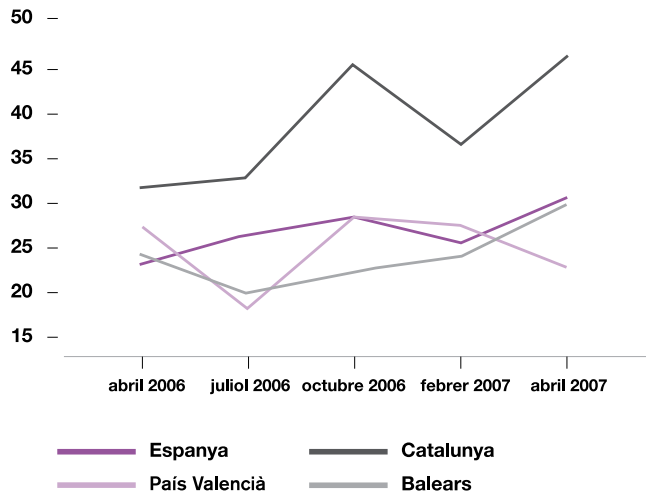
GRÀFIC 9. TERRORISME COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

En general, el tema de la immigració té valors més alts en les submostres dels Països Catalans a causa del nombre de població nouvinguda acollida darrerament

GRÀFIC 10. HABITATGE COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

nificativament per homes i per treballadors de les administracions públiques. L'edat no mostra cap efecte. Un altre cop, és molt significativa l'absència entre la submostra catalana. Aquest tema s'esmenta amb més probabilitat entre els hàbitats petits i mitjans, i deixa de ser present a partir de les ciutats de més de 400.000 habitants. En relació amb la ideologia, és més freqüent –de forma fins a cert punt lògica– entre les posicions centre-dreta –posicions 6 i 7–; de tota manera, també mostra una probabilitat significativament positiva a l'esquerra –posició 2.

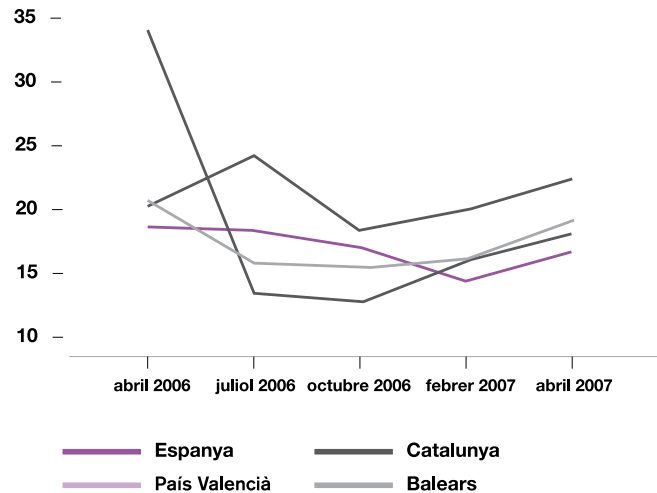
- *Quarta agrupació:* és petita com l'anterior, significa el 8,9% de la mostra. També és semblant a l'anterior pel fet de citar el terrorisme d'ETA com a principal problema; però, es diferencia per no fer cap referència a la immigració. Tampoc no concedeix molta importància al problema de l'habitatge. Aquesta agrupació també és més probable entre els homes; l'edat tampoc no mostra un efecte significatiu. La principal diferència es troba en el fet que aquest agrupament és més probable en les posicions ideològiques del centre i de l'esquerra –posicions 5, 4– i en el fet de no tenir impacte diferencial la grandària de l'hàbitat. Balears i, sobretot, Catalunya, continuen tenint una probabilitat significativament negativa en aquest agrupament.
- *Cinquena agrupació:* conté el 12,2% de la mostra i reuneix els individus amb perfils complexos en relació amb els principals problemes percebuts, citant la polí-

En conjunt, es pot dir que l'evolució comparada dels temes més destacats dels Països Catalans i a l'Estat espanyol mostren diferents patrons

tica i altres temes minoritaris en el conjunt de la mostra, com els problemes socials, els valors i en canvi, eviten temes majoritaris, com la immigració, l'habitatge, l'atur, la seguretat ciutadana, o el terrorisme d'ETA. Ni l'edat ni el sexe són predictors de formar part d'aquesta agrupació, només és significativa la seva relació amb el nivell educatiu de l'entrevistat i si es tracta d'estudiants. La grandària de l'hàbitat o la pràctica religiosa no són significatius. Però té un impacte significativament positiu el fet de ser ideològicament d'esquerra –posició 2–, de dreta –posició 7–, o bé, no ubicar-se en l'escala. Fa la impressió que aquest agrupament reuneix dos tipus de generacions: la dels joves desencantats per la política convencional i els que formen part de la tradicional visió escèptica de la política.

- *Sisena agrupació*: reuneix el 12,1% de la mostra. Com l'anterior, té un perfil complex. Té la immigració o les pensions com a principal problema, mentre que no cita l'habitatge o l'atur. Cap dels coeficients estimats tenen significació estadística –cosa que vol dir que no es diferencia en els coeficients de la novena agrupació que serveix de base– però els signes tenen sentit. Per exemple, les probabilitats de pertànyer a aquesta agrupació s'incrementen si s'és gran i dona. La ideologia mostra que el problema tendeix a presentar-se més entre les posicions d'esquerra i entre els que no saben ubicar-se en el continu. En relació amb la grandària de l'hàbitat tendeix a presentar-se entre els mu-

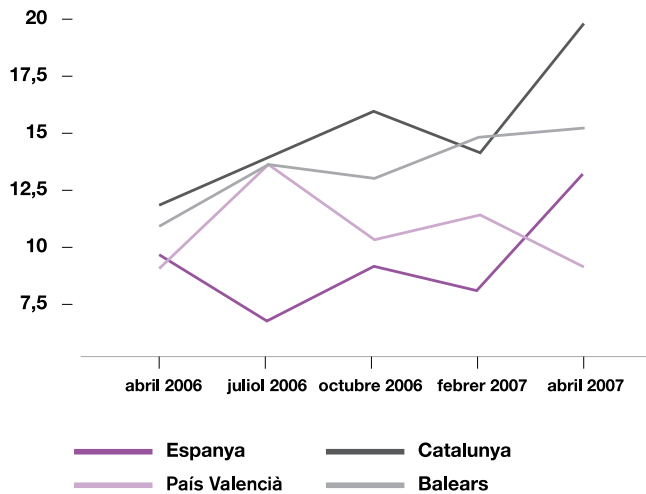
GRÀFIC 11. ECONOMIA COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

La percepció dels problemes més importants està relacionada amb les circumstàncies personals, la situació socioeconòmica i el cicle vital en el qual es troben els enquestats

**GRÀFIC 12 .QUALITAT DELS LLOCS DE TREBALL
COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)**

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

nicipis petits i ciutats mitjanes –probablement capturant la presència d'immigració massiva a les ciutats de la conurbació de Barcelona i València–. Aquest agrupament també és significativament menys aparent a la submostra catalana.

- *Setena agrupació:* reuneix els enquestats que consideren la qualitat del treball i, en menor mesura, l'habitatge com els principals problemes, mentre no esmenten el problema del terrorisme. Representa el 9,4% de la mostra. En aquesta agrupació són més freqüents els joves, no hi ha diferències significatives en relació amb el sexe; en canvi, és més freqüent entre els que tenen estudis. Com es podria esperar, aquest agrupament és significativament menys freqüent entre els jubilats i els treballadors de l'administració pública. Quant a la grandària de l'habitatge, tot i que no hi ha diferències significatives, és menys freqüent a les grans ciutats o als municipis més petits. No hi ha diferències significatives segons el territori dels Països Catalans. Finalment, si tenim en compte l'autoubicació en l'eix ideològic esquerra-dreta, els signes dels coeficients ens diuen que tendeix a tenir més presència entre les posicions d'esquerra.
- *Vuitena agrupació:* amb el 9,9% dels enquestats reuneix els que esmenten l'habitatge i, en menor mesura, l'economia com a principals problemes però, en canvi, no esmenten el problema de l'atur, ni el de la seguretat ciutadana. Pel que fa a les variables que expliquen

La capacitat dels mitjans de comunicació d'establir l'agenda política causa la variabilitat relativament baixa que trobem en les respostes

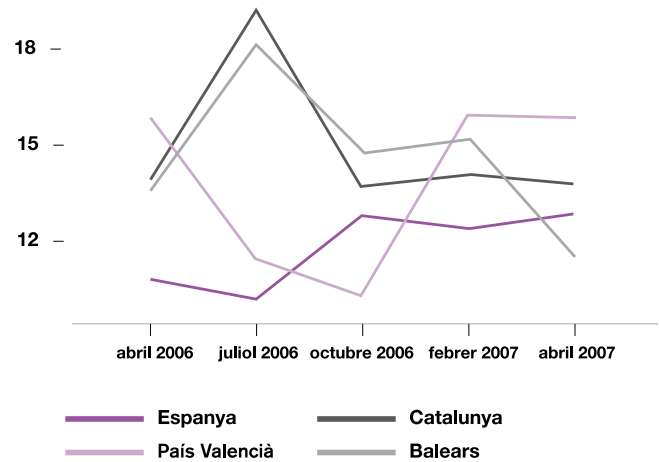
la pertinença a l'agrupació, el fet de ser jove i viure en una ciutat gran té un efecte positiu en la pertinença a aquest grup. Ideològicament, és més freqüent entre les posicions d'esquerra, tot i que la relació no és significativa. Ni els estudis, ni la situació laboral mostren relacions significatives.

- *Novena agrupació*: Representa el 12%% de la mostra. En l'estimació de la regressió logística multinomial fa de base de referència, per tant, hem de tenir en compte que les interpretacions que hem apuntat de les diferents agrupacions estimades es feien en relació amb aquesta agrupació, per la qual cosa, no s'han estimat els coeficients de les variables explicatives d'aquesta agrupació. Es caracteritza de forma preeminent per esmentar el problema de l'economia; en menor mesura, també es caracteritza per no citar l'atur o la qualitat del treball.

Conclusió i discussió

De l'estudi d'aquestes agrupacions basat en les respostes als problemes més importants es pot concloure que, en certa mesura, la percepció ciutadana es veu afectada, o millor dit, està relacionada amb les circumstàncies personals, la situació socioeconòmica i el cicle vital en la qual es troben els enquestats. Des del punt de vista de la teoria democràtica, aquesta troballa pot representar un

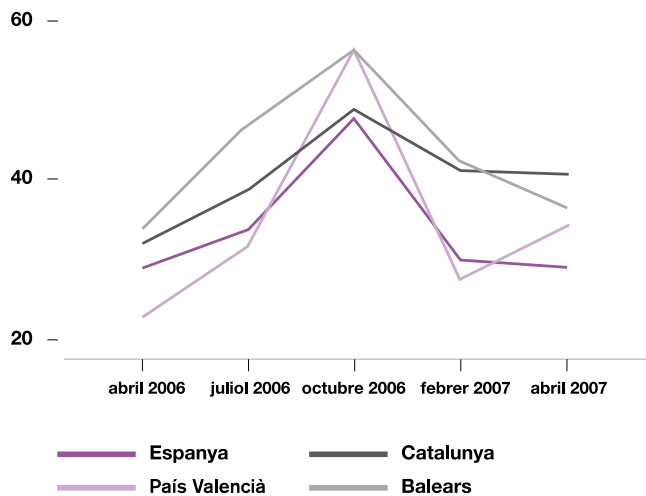
GRÀFIC 13 .POLÍTICA COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

Les percepcions de la ciutadania s'han de prendre com un reflex i una interpretació d'un conjunt de processos interconnectats que estableixen l'agenda política

GRÀFIC 14. IMMIGRACIÓ COM A PRINCIPAL PROBLEMA QUE AFRONTA EL PAÍS (%)

Font: Elaboració pròpia a partir dels marginals dels Baròmetres del CIS. (Abril 2006-abril 2007).

alleujament ja que l'opinió pública tindria una base relativament estable, tot i que egoista!

Però aquest origen «egotròpic» de les percepcions és només una part de l'explicació. Ni tan sols una variable que podia estar tan relacionada amb l'operació de «filtrat de la percepció» de la realitat quotidiana com és la ideologia no és prou potent a l'hora de capturar les diferències en la percepció que tenen els ciutadans dels problemes més importants. Tot això apunta que hauríem d'anar a cercar d'altres factors que actuen a més curt termini —com l'impacte dels mitjans de comunicació de masses i la seva capacitat d'establir quina és l'agenda política rellevant— per trobar la causa de la variabilitat relativament baixa que trobem en la resposta a la pregunta.

De fet, allò que més ens hauria de sorprendre en el moment en què s'estudien aquestes respostes és el seu elevat grau d'acord o de consens. Sense cap guia exterior, milers d'individus es posen d'acord en identificar un rang molt estret de principals problemes en un determinat moment. Per tant, no es poden prendre aquestes opinions com si fossin una base ferma i independent de la qual es poden extreure guies polítiques, sinó que s'ha de prendre com un reflex i una interpretació d'un conjunt de processos interconnectats que estableixen l'agenda política en el sistema, allò en què s'ha de centrar l'activitat política. Aquests processos van des de la socialització a les famílies i a les escoles, fins a la mateixa activitat de les institucions del govern i el filtratge que en fan els grans mitjans de

L'activitat política es determina per processos que van des de la sociabilització a les famílies, fins a l'activitat institucional i, sobretot, el filtratge dels mitjans de comunicació

comunicació de masses. No ha d'estranyar, doncs, que les grans guerres polítiques pel poder comencin o es decideixin en gran mesura per batalles pel control dels mitjans de comunicació. |

+ INFO

Llibres

CONVERSE, P. E., «The nature of belief systems in mass publics». In *Ideology and Discontent*, edited by D. Apter. Free Press. Nova York, 1964.

DOWNS, A., *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row. Nova York, 1957.

PAGE, B. I., i SHAPIRO, R. Y., *The rational public: Fifty years of trends in Americans' policy preferences*. Chicago University Press. Chicago, 1992.

SCHUMPETER, J. A., *Capitalism, Socialism and Democracy*. Harper & Brothers. Nova York i Londres, 1942. Traducció en castellà Folio. Barcelona, 1996.

Fonts

- CIS, *Baròmetres d'opinió. Estudis 2398-2700*. Setembre de 2000-Abril de 2007.
- INE, *Enquesta de Població Activa. Quart trimestre de 2000-Primer trimestre de 2007*.

Enllaços

- Centre d'Investigacions Sociològiques
www.cis.es
- Institut Nacional d'Estadística
www.ine.es

CONNEXIONS

Sobre l'encaix dels Països Catalans a Europa i al món globalitzat

Bernat Joan | Secretari de Política Internacional d'Esquerra | bjoan@esquerra.cat

Connexions té la voluntat explícita de cercar camins per trobar l'espai per a la nació catalana dins Europa i el món global, i alhora configurar una societat internacional que sigui respectuosa amb la diversitat i amb el dret a decidir. No hi ha dubte que en el camp de les idees ens jugam una bona part del nostre futur i per tant, hem d'obrir-nos al debat, sense complexos i sense pors, amb tota la potència intel·lectual que es pugui acumular, per tal de trobar sortides allà on resulti més difícil i per exercir el pensament lateral al voltant del nostre futur polític.

Com molt bé apunta en el seu paper Montserrat Guibernau, la individualització de les nacions passa perquè siguin d'alguna manera clarament demarcades. No hi hauria millor manera de començar a posar el nostre país en el mapa d'Europa que fent de Catalunya una circumscripció electoral europea. Però això, es veuria massa en el context d'una Espanya que prefereix el «cafè per a tothom». Seria massa ostentós en el context d'un estat que, en la línia de les reflexions de José Ignacio Lacasta-Zabalza, no ha assumit les implicacions del dret a decidir, ni tan sols la possibilitat d'exercir-lo de forma plenament democràtica.

Jaime Pastor posa de manifest que això es produeix perquè hem deixat escapar l'oportunitat de realitzar una «segona Transició», del tot necessària per garantir la plena qualitat democràtica a la nostra part del món. S'ha produït una mitificació de la Transició que ha acabat desembocant en un «nacionalisme constitucional exclou-

ent». Efectivament, coincidim plenament amb el nostre assagista en el fet que no s'ha pogut obrir camí el «constitucionalisme útil» que proposaven persones d'adscripció ideològica ben allunyada com ara Herrero de Miñón o Ernest Lluch.

Les mitificacions –i mistificacions– sorgides del constitucionalisme inútil en què ha desembocat la Transició i la incapacitat d'evolucionar garantint el respecte democràtic a la plurinacionalitat de l'Estat és la base del que Josep Huguet anomena «fracàs de la via estatutària». El terreny era adobat perquè un Estatut ambiciós, encara que fos aprovat pel Parlament, no tirés endavant. Per aquest motiu, s'obre un nou horitzó, basat en el dret a decidir, la construcció de les estructures d'estat i la necessària constitucionalització política de la nació catalana, tenint clar, com exposa Antoni Furió, que el projecte de Països Catalans és una necessitat real.

Josep-Lluís Carod-Rovira ha apuntat el 2014, una data emblemàtica per als catalans, com a fita per dur a terme una consulta popular, on es faci efectiu el dret a decidir. En aquest horitzó, i en el d'aconseguir la majoria social necessària per assegurar la nostra sobirania política, haurem de treballar aquests pròxims anys, tenint molt en compte tant les condicions que es donen en la política internacional –sobretot el cas escocès que esposa Xavier Solano–, com aquelles que afecten la cohesió interna de la nostra societat. |

Reflexions culturals sobre el dret a decidir

José Ignacio Lacasta-Zabalza* | jlcasta@unizar.es

Actualment, l'ONU reconeix el dret a l'autodeterminació a través, entre d'altres documents, de la Carta de les Nacions Unides (1945) i del Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics (1966), ambdós ratificats per l'Estat espanyol.¹ Malgrat aquest posicionament a nivell internacional, el professor Lacasta-Zabalza constata el dèficit democràtic del sistema polític espanyol en no reconèixer plenament aquest dret, alhora que aclareix els dubtes entorn a l'aplicació del «dret a decidir» a la societat contemporània.

Quan en l'idioma polític actual de l'Estat espanyol es parla del dret a decidir, es polaritza immediatament la discussió. Els partidaris –anomenem-los A– de la Constitució com un artefacte rígid no només no susceptible de reforma, sinó ni tant sols d'una interpretació flexible, ho tenen

1 El primer document s'assumeix en entrar a la ONU el 14 de desembre de 1955 i el segon és ratificat entre el 25 d'abril de 1985 i l'11 de juliol de 1991.

* Catedràtic de Filosofia del Dret de la Universidad de Zaragoza

A l'Estat espanyol en parlar de «dret a decidir» es polaritza la situació entre els partidaris de la Constitució, on tal dret no hi té cabuda i els que veuen això com un seriós dèficit democràtic

clar i tancat: tal dret no té cabuda en el text constitucional, no està reconegut ni es pot reconèixer.

D'altra banda, des de la perspectiva –anomenem-la B– de les nacionalitats, també es diu que la Constitució no recull tal dret i per això la norma constitucional té un seriós dèficit democràtic.

Com que la comunicació entre A i B s'ha tornat del tot impossible, la figura del peix que es mossega la cua o el fenomen elèctric del curtcircuit esdevenen bones metàfores del que succeeix a l'interior del sistema jurídic-polític.

Però les coses no són així d'unilaterals i rígides. A l'hora d'escriure aquestes línies es pot llegir en el *Diario de Noticias de Navarra*² les deu condicions posades per la Unión del Pueblo Navarro (UPN) –filial del PP en aquest territori foral– al Partido Socialista de Navarra (PSN-PSOE) per arribar a un acord de govern en aquesta Comunitat Autònoma. N'hi ha d'insòlites, com per exemple l'exigència al PSN-PSOE de renunciar a la possibilitat de presentar una moció de censura al llarg de la legislatura. Però entre totes elles, crida l'atenció la cinquena condició que diu el següent: «No prendre la iniciativa i votar en contra de propostes relacionades amb la Transitòria Quarta».

Aquesta Disposició Transitòria Quarta de la Constitució descriu els mecanismes jurídics per la incorporació

de Navarra al País Basc: l'òrgan foral competent pren la decisió per majoria dels membres que la componen i, a continuació, es convoca un referèndum que ratifica o no aquesta incorporació a la Comunitat Autònoma Basca per la majoria dels vots vàlids emesos.

És curiós que, els que es denominen a ells mateixos constitucionalistes, expressen amb tal franquesa la seva por al desenvolupament de la Constitució pel que fa a la Disposició Transitòria sobre Navarra.

La versió navarresa del PP és conscient que la Constitució contempla el dret a decidir a través de la convocatòria d'un referèndum de forma explícita, per la qual cosa exigeix al PSN-PSOE que no prengui cap iniciativa al respecte i que sumi la seva postura a les de la dreita navarresa, absolutament contrària al dret que contempla la Disposició Transitòria Quarta.

D'aquesta manera, amb aquest cas pràctic es pot afirmar que el dret a decidir està present a la Constitució, contra allò que reivindica el sector A, i per la qual cosa el sector B haurà de matisar més les seves opinions, perquè si bé és cert que aquest dret no està inclòs de manera general en el text constitucional, malgrat tot, sí que en certa mesura està incorporat pel cas de Navarra.

Per tot això, i per treure la enverinada discussió de la comunicació quotidiana entre A i B, presentem a continuació una petita reflexió històrica i general sobre alguns dels problemes que acompanyen el dret a l'autodeterminació en el seu desplegament i a l'actualitat

² *Diario de Noticias*, 31 de juliol de 2007

Podem definir el dret a l'autodeterminació com la capacitat jurídica que detenta un subjecte col·lectiu, un poble, per decidir plenament i lliurement la seva «condició política»

Consideracions generals –algunes més conegudes que d'altres– sobre l'arrel cultural de la qüestió.

En un sentit ampli, de conformitat textual amb la Resolució 2.625 (XXV) aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 24 d'octubre de 1970: «tots els pobles tenen el dret de determinar lliurement, sense ingerència externa, la seva condició política, i prosseguir al seu desenvolupament econòmic, social i cultural, i tot Estat té el deure de respectar aquest dret de conformitat amb les disposicions de la Carta». Així, podem definir el dret d'autodeterminació com la capacitat jurídica que detenta un subjecte col·lectiu, un poble, per decidir plenament i lliurement sobre la seva «condició política», o com diu literalment l'article 1.1 del Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics de Nova York de 19 de novembre de 1966: «Tots els pobles tenen el dret de lliure determinació. En virtut d'aquest dret estableixen lliurement la seva condició política i preveuen així mateix el seu desenvolupament econòmic, social i cultural».

Històricament, aquest dret ha passat per diferents fases d'actualització i interpretació. Un moment decisiu pels seus primers passos culturals, minuciosament estudiat per Charles Taylor, es situa en el procés d'independència d'EUA respecte a la «nació anglesa» d'Europa. Allà nasqué la idea moderna per la qual tota «nació» té dret a autodeterminar-se «per obtenir l'autonomia del go-

vern del poble que la compona».³ Una nova dimensió de l'ideal de llibertat exigeix la separació de la colònia americana de la metròpoli anglesa per fundar una nació i autogovernar-se.

La Revolució Francesa també col·laborà de manera concloent en l'elaboració de l'ideal autodeterminant, per la cerca de l'autonomia política nacional, la formació d'una administració democràtica i una progressiva participació popular de la «nació» en l'adopció de resolucions polítiques i jurídiques. Com ha sabut veure Javier Villanueva, l'article 2 de la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, que instaura el «dret a la resistència contra la opressió», sobretot en la seva formulació constitucional de 1793 –article 35–, en ser pensat com un «dret-deure» de «insurrecció» del «poble» contra tot govern que violi els seus drets i incorri en activitats tiràniques, procedeix amb la seva proposta d'autoafirmació d'aquest «poble» contra l'ordre injust, amb la democràcia com a condició sine qua non, a la perspectiva mateixa de l'autodeterminació. D'aquesta manera, sense condicions democràtiques, no es pot posar en moviment l'exercici del dret a l'autodeterminació ni de qualsevol altre dret.⁴

El «dret a la insurrecció» és anterior al «dret d'autodeterminació», com també ho són altres propostes jurídiques nascudes a la França revolucionària, com la de

3 TAYLOR, CH., 1999. Pàgines 89-90.

4 VILLANUEVA, J., 1991. Pàgines 249-253

El concepte d'autodeterminació neix en el procés d'independència d'EUA i durant la Revolució Francesa, obrint un itinerari per les nacions que aspiren a tenir un Estat propi

la «unió voluntària» de la població sota un mateix règim –aquell que succeeix a l'octubre de 1790, mitjançant la incorporació voluntària d'Alsàcia a França–. Això mateix succeeix amb la renúncia del poder revolucionari francès a les guerres de conquesta d'altres pobles –22 de maig de 1790 i textos constitucionals de 1791 i 1793. Que cada poble «és absolutament el senyor de la seva casa» constitueix un principi del Dret de Gents del mateix període revolucionari, en aquesta versió de la diplomàcia gala i de Lazare Nicolas Carnot (1753-1823), que ja té un color clarament autodeterminant, malgrat el seu viratge posterior a mans de Napoleó Bonaparte (1769-1821) i el nou ordre internacional promogut per ell.

Diverses aspiracions jurídiques iguals i similars fomenten els moviments revolucionaris de 1848 a Europa. Des de llavors fins a finals del segle XIX hi ha un itinerari obert per les noves nacions que aspiren a instituir el seu propi Estat. És el cas del ressorgiment de Noruega o el de la unificació nacional italiana. Precisament, Pascual Stanislao Mancini (1817-1888), un dels teòrics de la unificació d'Itàlia va ser l'autor d'importantes reflexions iusfilosòfiques de posterior repercussió autodeterminat. Juntament amb un interessant Dret Internacional d'inspiració kantiana que rebutja l'ús de les armes i la força per la resolució dels conflictes entre els diferents països, Mancini formula una teoria bastant desenvolupada de la «nació» i de la «nacionalitat», que el portà a proposar el «sacrosant dret de les nacionalitats a constituir-se lliurement». Filosofia li-

beral, però a la vegada contenidora d'alguns aspectes problemàtics que van ressorgir de forma negativa en altres pensadors nacionalistes, com per exemple, la seva visió naturalista i ètica de la «nació» com a «comunitat de raça». Malgrat això, Mancini introdueix molts elements racionals i equilibrats, com exigir una necessària «consciència social» de volguda pertinença a la «nació» per part de les persones habitants del territori en qüestió.⁵

Més modern i proper a les tasques intel·lectuals d'avui resulta el pensament federalista del català Francesc Pi i Margall (1824-1902), president de la Primera República espanyola. Personatge que, cosa estranya entre els liberals espanyols del seu temps, critica la manca d'igualtat jurídica entre dones i homes en la legislació positiva, essent conseqüent partidari de considerar els problemes de la relació entre l'individu i l'Estat, els drets individuals i els col·lectius, des del seu irrenunciable individualisme. Aquest fet es constata en el seu interessantíssim escrit «Las Luchas de nuestros días», on expressa que la tensió entre allò individual i allò col·lectiu ha de resoldre's «sense menyscabar la personalitat de ningú, doncs la llibertat és la primera condició de la vida humana».⁶

En quant a *Las nacionalidades*, que així es titula el seu famós llibre editat al 1876 després de la derrota republicana, Pi i Margall no creu que les «nacions» occidentals pu-

5 VILLANUEVA, J., 1991. Pàgines 135-146

6 LACASTA-ZABALZA, J. I., 1984. Pàgines 246-259

A cavall del segle XIX i XX neix l'Estat modern, prenent el model «d'una sola nació, una llengua, un territori». La nació única s'identifica amb l'Estat convertint-se en el denominat Estat-nació

guin definir-se mitjançant «les fronteres naturals», ni per la «identitat de la llengua», ni molt menys per el «criteri de rases» ni pel «criteri històric». Tampoc admet la solució d'una «combinació de criteris» entre tots els críticament exposats. L'assumpte no consisteix a invocar el «principi de les nacionalitats» en un sentit abstracte, com va fer en aquell temps Prússia que, malgrat tot, conquerí militarment el territori danès de Schleswig-Holstein i no es va desprendre de la seva possessió il·legítima d'una part de Polònia. El projecte de Pi i Margall, moderníssim i molt racional, exigeix prèviament «l'abandó de la força» i la primacia del dret en l'ordre europeu. La tasca de «reconduir les nacions» solament pot realitzar-se des de dues perspectives jurídiques:

- a) Contra els poders estranys que dominen a un poble existeix el «dret etern» de rebel·lar-se; per això «han d'abandonar la terra de Polònia austríacs, prussians i russos».
- b) Perquè sobre tot –i aquí aleteja la plenitud de la fórmula autodeterminant– els «pobles han de ser amos de si mateixos». Tot això exigeix, en aquelles paraules de 1876, un nou sistema jurídic mundial; «un poder internacional» amb «un ordre d'interessos superior al de les nacionalitats», amb les seves «lleis especials, tribunals per aplicar-les i un poder per executar els acords». Així seria possible que aquest nou «poder» fos el que «deixés intacta l'autonomia de les nacions»⁷

En aquesta segona meitat del segle XIX, es produeixen a Europa diferents fenòmens que expliquen el naixement de les exigències d'autogovern de moltes nacions sense Estat. Amb l'impuls de la industrialització i de l'economia capitalista, les grans ciutats creixen demogràficament amb immigrants vinguts del camp, l'Estat es modernitza, es generalitza –en diferents mesures depenent del país– l'ensenyament i es combat l'analfabetisme fins llavors dominant, es desenvolupen els mitjans de comunicació –la premsa– i augmenta la maquinària burocràtica del funcionariat. L'Estat té com a model el «d'una sola nació, una llengua, un territori». La nació única s'identifica amb l'Estat que es converteix així en el denominat Estat-nació. I això succeeix des d'Alemanya fins l'Estat espanyol, passant per la russificació forçosa del més que ètnicament divers Estat tsarista i l'intent d'Otto von Bismarck (1815-1898) de germanitzar el territori alemany i abolir tot vestigi cultural danès, lituà o polonès. Pel seu programa germanitzador no dubtà a utilitzar la força i els mètodes coactius. A l'Estat espanyol, després del cop militar del general Manuel Pavía (1827-1895), que acabà el 1874 amb els projectes federals de la Primera República, el sistema de la Restauració borbònica capitanejat per Antonio Cánovas del Castillo (1828-1897) atorgà una importància cabdal a una uniformització que pretenia acabar amb els règims jurídics especials –els Furs– i eliminar o relegar a un pla social subaltern les llengües diferents a la castellana –basc i català, primordialment–. Per

7 PI I MARGALL, F., 1986. Pàgines 71-79

Hi ha un nítid llaç casual i eficient entre aquests programes uniformitzadors i els Estats i la resistència en el seu si dels nacionalismes que s'oposen a la desaparició de les seves nacions

aconseguir-ho, el poder central espanyol utilitzà les mesures administratives i coercitives, coerció que assolí la més completa irracionalitat durant els períodes dictatorials de Miguel Primo de Rivera (1870-1930) i de Francisco Franco (1892-1975): règims que emeteren mesures legals de persecució –fins i tot en l'àmbit privat– dels idiomes diferents a l'oficial.⁸

Hi ha un nítid llaç casual i eficient entre aquest programes uniformitzadors i els Estats i la resistència en el si dels nacionalismes que s'oposen a la desaparició de les seves nacions. En el trànsit cap el segle XX són perceptibles políticament moviments nacionalistes –i diversos dels seus primers pensadors– irlandesos, alsacians, danesos, flamencs, catalans i bascos. L'obra intel·lectual de persones dispers ideològicament com el basc de Navarra Arturo Campión (1854-1937) i l'irlandès James Connolly (1868-1916) és ben expressiva d'aquesta presa de consciència nacionalista entre un segle que moria i el recent arduït.

A l'Europa central i oriental encara són majors les contradiccions nacionals. Finlàndia, Polònia, Hongria, Sèrbia, Bulgària, Romania, Letònia, el conflicte txec, Geòrgia, Armènia i un llarg etcètera d'altres tantes «nacions sense història» –com les anomenà en aquell temps l'estudiós i polític austro-marxista Otto Bauer (1881-1930)–, són paradigmes d'unitats polítiques mal tancades a través de l'ocupació militar del territori, del despotisme i contra la

voluntat de gran part de les ètnicament diverses poblacions dels Estats imperials als que pertanyen.⁹

La transcripció exacta del «dret complet a l'autodeterminació de totes les nacions» ja s'havia efectuat al segle XIX. En concret, a favor d'aquesta mateixa redacció es pronuncià el Congrés de la Segona Internacional Socialista, celebrat a Londres el 1896. Però la dimensió pràctica i no retòrica d'aquest dret s'assolí com a resultat de la Primera Guerra Mundial i a redós de la descomposició dels grans Imperis Austrohongarès, Alemany, Rus i Otomà, quan el 28 de juny de 1919 es subscribí a Versalles el Pacte de la Societat de Nacions, a través del seu article 10 que esbossa un nou ordenament internacional que defineix la «integritat territorial i la independència política» dels Estats membres d'aquesta Societat. Temps d'autodeterminacions nacionals en el si de les derrotades geografies imperials, l'esperit de les quals revela com pocs el pensament de Thomas Woodrow Wilson (1826-1824) i el de Vladimir Ilich Uliánov, Lenin (1870-1924).

Wilson, president demòcrata dels EUA, redactà els coneguts com a 14 punts aprovats al Congrés d'aquest país el 8 de gener de 1918, els quals es convertiren en 27 punts i foren les bases per l'acord de pau que s'imposà entre els dos bàndols continentals en la Primera Guerra Mundial. Aquest document parla del «dret dels pobles a disposar de si mateixos» en determinats conflictes ter-

8 LACASTA-ZABALZA, J.I., 1998. Pàgines 115-136

9 VILLANUEVA, J., 1987. Pàgines 11-80

El «dret a l'autodeterminació» pren un auge imprevisible durant el «procés de descolonització» resultant de la fi de la Segona Guerra Mundial, sota la idea kantiana de la pau mundial

ritorials. Tot i això, el text no constitueix una teoria jurídica universal ni una teoria acabada de l'autodeterminació dels pobles; són idees vagues, imprecises, d'escassa definició, però que van tenir la virtut d'aixecar esperances entre les nacions que desitjaven el seu autogovern, el seu Estat i la seva independència dels antics Imperis europeus. A més, aquests document gaudia de la simpatia d'una opinió pública europea fastiguejada de la guerra i desitjosa d'iniciar una fase pacífica de construcció territorial de les identitats nacionals abans subjugada per les potències militarment poderoses.¹⁰

El pensament revolucionari de Lenin és producte del context mundial i la caiguda del sistema tsarista és l'arrel de la Revolució d'Octubre de 1917 a través de la qual Lenin i els seus volien emancipar la vella «presó de pobles» dels tsars. L'ideari de Lenin, ben poc democràtic en tot allò referent a les garanties jurídiques i a les llibertats democràtiques, no obstant és procliu a acabar amb la preponderància dels xovinisme «gran rus» i esclau sobre la immensa heterogeneïtat dels pobles europeus i asiàtics de la nova Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS). Vint-i-tres milions de quilòmetres quadrats mesurava aproximadament el territori soviètic, d'Europa a les fronteres marítimes amb el Japó, albergant més de dues-centes comunitats ètniques i les seves llengües corresponents. Eslaus i turcs, alemanys, caucàsics, ugrofinesos, esquimals,

mongols i altres grups de raça asiàtica, acompanyaven a més de tretze milions de jueus i a una poderosa cultura islàmica que comprenia, al mateix temps, a nacions tan diverses entre si com els tàrtars de Crimea i els iranians dels voltants de l'actual Índia. Resumint, el projecte multicultural de Lenin es sustenta en un «dret a l'autodeterminació dels pobles» que posseeix dues línies principals:

- a) El «subjecte» d'aquest dret no es delimita –element que recorda a Pi i Margall– per una sèrie de característiques apriorístiques –espai geogràfic ocupat, història, raça, llengua, entre d'altres–, sinó per la consciència nacional de la seva disconformitat amb l'Estat al qual pertany un poble.
- b) Aquesta consciència nacional es plasma en una voluntat nacional lliurement expressada, que manifesta quina serà la seva situació, inclosa la possibilitat de «separació» del règim estatal del qual forma part per constituir un «Estat propi».

En resum, el moviment popular nacionalista de resistència és indicador, en cada cas i lloc, dels contorns i del pes del «subjecte» autodeterminant.¹¹ Per tant, Lenin construeix una teoria «universalista» del «dret d'autodeterminació» per tot moviment polític que demostrï «que se sent una altra nació».

¹⁰ VILLANUEVA, J., 1991. Pàgines 315-328

¹¹ VILLANUEVA, J., 1991. Pàgines 95-134

El concepte contemporani d'autodeterminació es veu influenciat per Renan que considerava «el vot de les nacions» com l'únic criteri legítim per saber allò que volen

Malgrat allò que deien les seves Constitucions i lleis, el règim soviètic no seguí el camí de «l'autodeterminació» o de la «unió voluntària» dels seus pobles. No resolgué adequadament els problemes de la seva multinacionalitat i predominà, durant molts anys, el caràcter esclau i russificador per damunt de les altres nacionalitats subjugades. En enderrocar-se la URSS, el caos i la desorganització institucional abans soldades autocràticament van posar de relleu els gravíssims defectes d'aquesta unió nacional fictícia.

Reflexions dins de la nostra història actual

Però quan el «dret a l'autodeterminació» pren un auge imprevisible és durant el «procés de descolonització» resultant de la fi de la Segona Guerra Mundial. La independència de les colònies i el «drets dels pobles» són dos aspectes polítics i jurídics, d'una nova reestructuració del món. La seva intencionalitat queda recollida a l'article 1.2 de la Carta de la Nacions Unides de San Francisco del 26 de juny de 1945: «Fomentar entre les nacions relacions d'amistat basades en el respecte al principi de la igualtat de drets i al de la lliure determinació dels pobles, i prendre altres mesures adequades per enfortir la pau universal». Des dels anys cinquanta i fins a finals dels seixanta, es produeix una efervescència sense límits de les «lluites d'alliberament nacional» en què «l'autodeterminació dels pobles», de la mà de les ide-

La partició sagnant de Iugoslàvia i les democràtiques solucions del Quebec o Txecoslovàquia són circumstàncies ben diferents entre les quals es debat l'ideal autodeterminant

es de Lenin o de les noves de Frantz Fanon (1925-1961), inunden l'anomenat Tercer Món. Aquesta «autodeterminació» sembla un graó ineludible de la cadena que condueix, com ho veu autocrític i lúcid Régis Debray (1940), ni més ni menys que a un ultraoptimista «socialisme mundial», a despit dels EUA, on les «Panteres Negres» s'enfrontaven al poder blanc i a despit de la burocràtica URSS, llavors endinsada en les excursions dels satèl·lits a la Lluna.¹²

El nostre món ha caminat per molts altres camins, però no deixa de ser curiós aquest diferencial intercontinental d'un «dret a l'autodeterminació» que té profundes arrels culturals occidentals. Filosòficament, no és cap hipòtesi artificial situar la configuració de l'autodeterminació en diferents reflexions d'Immanuel Kant (1724-1804) i d'Ernest Renan (1823-1892).

La idea autodeterminant és deutora de Kant des d'una doble perspectiva:

- a) La fita de la pau mundial o «pau perpètua», on el dret substitueix la guerra, en el context d'una federació de nacions lliures. Aquesta idea també pot veure's en Mancini, Pi i Margall i Alfonso Daniel Rodríguez Castelao (1886-1950), intel·lectual prominent del nacionalisme gallec.
- b) Hi ha una transició constant –a vegades expressa, com en els escrits de Mancini– de l'ideal kantià de l'autonomia individual, en ser el vertader fonament de la lliber-

tat d'elecció humana, a la decisió col·lectiva dels pobles autònoms que s'emancipen.

Segons ha reflexionat Isaiah Berlin (1909-1997), que Kant sigui un filòsof «cosmopolita i universal» no ha d'encegarnos de tal manera com per no veure l'aire de família de la seva autonomia de l'individu, que no inclina la seva lliure decisió davant dels poders imposats i dels drets del pobles al seu autogovern, com la mateixa «llibertat enfront a la coerció, enfront a la determinació d'alguna cosa que un no pot controlar».¹³

El pitjor d'alguns «nacionalismes» –«la seva superioritat nacional respecte a la dels altres», escriu Berlin–, no ha d'obnubilar-nos tant com per no concloure que «l'autodeterminació» té estructures profundament racionals. Els problemes dels «nacionalismes» no poden reduir-se a passions positives i negatives que desencadenen, ni a concloure que tots els nacionalismes i nacionalistes són iguals de perversos i perillosos. Que hi ha nacionalistes universalistes, ho demostren molts exemples com el del gallec Castelao, a qui li semblava insuficient el concepte «internacionalisme» dels socialistes i preferia, per més democràtic i ampli, el concepte «universalisme». Castelao, també compartia expressament la filosofia del Dret Internacional de Pi i Margall, tant pròxima a Kant i a Mancini, consistent en una federació de nacions que rebutgés les guerres a favor

12 DEBRAY, R., 1996. Pàgina 57

13 BERLIN, I., 1998. Pàgines 333-354

L'exercici del dret a l'autodeterminació ha de fer front a l'ofensiva intel·lectual que nega l'existència del concepte «poble» i «nació» com a col·lectius que es poden acollir a aquest dret

del dret. En plena Guerra Civil, al 1937, descriu el seu ideari autodeterminant com si una sèrie de «pobles diferenciats acordessin unir-se voluntàriament per construir una nova Sobirania d'Espanya», la racional i pròpia «d'un Estat plurinacional».¹⁴ Pobles que decideixen voluntàriament i que són tan lliures, segons assenyala certament Berlin, com l'individu autònom de la filosofia de Kant.

Castelao no és l'únic pensador que reflexionà sobre el caràcter positiu de «l'autodeterminació» en la plurinacional Espanya. El dirigent republicà Manuel Azaña (1880-1940), al 1930 i en ple procés constituent de 1931, preferia aquest barem autodeterminador per mesurar la «voluntat democràtica» de Catalunya expressada sense obstacles; i el preferia enfront els arguments «unitaristes» i «historicistes» que barallaven altres polítics i intel·lectuals com Ramon Menéndez Pidal (1869-1968).¹⁵ Aquest dret fou també una bandera de l'esquerra antifranquista per Catalunya, Galícia i El País Basc. Després de la Constitució de 1978, els nacionalismes perifèrics reprenen la reivindicació d'aquest dret, en particular, el basc, que amb alguna excepció, s'havia inclinat abans de la vigència de la norma constitucional per la consigna «d'independència».¹⁶

Aquestes proposicions de Castelao, Azaña, de l'esquerra antifranquista i dels nacionalismes català, basc i

gallec, tenen molt a veure, més de manera implícita que explícita, amb la teorització de Renan. La filosofia de Renan, independentment del seu caràcter canviant i polièdric, de les moltes reminiscències conservadores, sobrepassa al propi autor per la seva moral «voluntarista» de l'exercici dels drets nacionals. Alsàcia era germànica a nivell cultural i fins i tot ètnicament, però «volia» ser francesa i «no volia» ser alemanya des de la Revolució de 1789. Això és allò l'important per Renan; per tant:

- a) El «dret a l'autodeterminació» pertany als vius i no als morts.
- b) No es pot disposar de les nacions sense tenir el seu «consentiment».
- c) Aquest dret és dels habitants de carn i ossos de la nació en litigi.
- d) «El vot de les nacions» és l'únic criteri legítim per saber allò que volen, perquè una nació és «un plebiscit de tots els dies» i no una geografia en particular.¹⁷

No és d'estranyar que els partidaris de «l'Espanya una» sense discussió des de la nit dels temps, de Cánovas del Castillo al pensament jurídic franquista de Rodrigo Fernández Carvajal i Luis Legaz Lacambra, els hi disgustés profundament el «voluntarisme» de Renan. Malgrat que, significativament, també ha estat molt criticat pels detrac-

14 CASTELAO, M., 1976. Pàgina 70

15 LACASTA-ZABALZA, J. I., 1998. Pàgines 27-29

16 LACASTA-ZABALZA, J. I., 1998. Pàgines 281-285

17 VILLANUEVA, J., 1991. Pàgines 228-234

Rubert de Ventós ha refutat els arguments anticol·lectius, en sostenir que és absurd que s'obviï que en el nostre sistema legal sense construccions de «subjecte col·lectiu» no existeixen els drets individuals

tors del «dret a l'autodeterminació» posteriors a la Constitució de 1978.¹⁸

Gairebé al segle XXI, el «dret a l'autodeterminació» oscil·la entre poderoses corrents en contra i a favor. La partició sagnant de l'antiga Iugoslàvia i les democràtiques solucions del Quebec o de Txèquia i Eslovàquia són circumstàncies ben diferents entre les quals es debat l'ideal autodeterminant.

Entre els fenòmens adversos a aquesta idea hi ha una quantiosa ofensiva intel·lectual que nega l'existència dels «subjectes col·lectius» i fins i tot el concepte de «poble» o «nació». L'origen d'aquesta actitud sembla estar en el «liberalisme procedimental» nord-americà i en certes obres de John Rawls (1921-2002) i Ronald Dworkin (1931).¹⁹ Aquells que creuen que els drets són una espècie de «carta de triomf» dels ciutadans considerats a nivell individual –o en diàleg amb els jutges–, lògicament els sobren els interessos col·lectius. Aquest tarannà procedimental ha fet furor a l'Estat espanyol, on s'ha arribat a caricaturitzar la manca de realitat física dels «subjectes col·lectius», el cos dels quals només pot veure's en banderes i símbols. Xavier Rubert de Ventós (1939) ha refutat ad absurdum aquests arguments anticol·lectius, en sostenir que és absurd que no es recordi que «l'holocaust» o l'extremisme de col·lectius sencers, compost d'individualíssimes persones,

es fes en contra dels qui col·lectivament eren acusats «de ser jueus, gitanos o republicans».²⁰ «Jurídicament», encara és més absurd que es perdi de vista que en el nostre sistema legal –hereu de la Revolució Francesa– sense construccions de «subjecte col·lectiu» no existeixen els drets individuals. Alhora sense poder constituent no hi ha Constitució que valgui. Així, la Constitució espanyola de 1978 arrenca en el seu article 1 de «Espanya» i en el 1.2 del «poble espanyol» en què resideix la col·lectivíssima «sobirania nacional» i de qui «emanen tots els poders de l'Estat». El preàmbul, des de la seva primera línia, es refereix a la «Nació espanyola» després a «els pobles d'Espanya», per en el seu article 2 referir-se a «les nacionalitats i regions que la integren» –a l'espanyola Nació–. I per finalitzar, «Navarra», en la Disposició Transitòria Quarta de la mateixa Constitució, és titular del dret «d'incorporació al règim autònom basc».

El «dret d'autodeterminació» també ha patit un artificial procés de «balcanització». Fins i tot se l'ha arribat a fer responsable de tot allò ocorregut a Iugoslàvia, on s'ha demostrat que «l'autodeterminació» no pot quedar-se únicament en la seva dimensió territorial o amollonament del lloc on resideix el monolític «subjecte» que pren la decisió. Aquest dret no és una panacea i l'autoritzat dir de Javier Villanueva sobre aquesta experiència balcànica, si no es reconeix la «bilateralitat» –que hi ha dos parts com a mínim en l'ope-

18 LACASTA-ZABALZA, J. I., 1998. Pàgines 150-152

19 TAYLOR, CH., 1999. Pàgines 161-163

20 RUBERT DE VENTÓS, X., 1999. Pàgina 41

El Quebec aclareix el concepte de dret a decidir, en no ser una colònia i en conduir un plantejament pacífic, institucional i judicial que desmenteix l'associació autodeterminació-guerra

ració— no s'arregla res i es pot empitjorar tot. El respecte «pels altres» ha cedit el pas a una acumulació de desconfiances entre comunitats. El principi de «personalitat», segons el qual cadascú s'autoidentifica nacionalment com desitja, ha estat llençat en un pou sense fons. L'entrada en la guerra com el pitjor mitjà per dirimir els conflictes polítics civils. Malgrat la justa solidaritat que han suscitat les víctimes de la població civil balcànica, també ha sorgit un cinisme bastant explícit per part de les potències occidentals, de la Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN) i dels EUA. Alemanya i els Estats europeus es van precipitar irresponsablement al sancionar la desintegració iugoslava i donar suport a Eslovènia i Croàcia, com ja ho criticava en el seu dia l'historiador E. P. Thompson (1924-1993) —bon coneixedor d'aquell conflicte—. Actualment, el conflicte encara no s'ha resolt, com mostra una nova guerra a Kosovo que ha tingut com a conseqüència accelerar la repressió del poder serbi sobre la població albanesa i el seu èxode massiu. És més, sembla que l'objectiu final sigui la preservació de les fronteres actuals, sense tenir en compte que la població albanesa representa aproximadament el 90% de la població que habita aquest territori, sense definir la legítima «autodeterminació» dels kosovars, ni tant sols la seva «autonomia» agredida —des de fa molts anys— per l'actual poder serbi.²¹

Si uns fenòmens enterboleixen la universalitat del «dret a l'autodeterminació», altres, com el procés del Quebec, jurí-

dicament l'aclareixen. Aquest procés que és un rotund desmentiment als que sostenen que l'autodeterminació única és vàlida per les colònies, perquè Quebec no és cap colònia. El seu plantejament pacífic, institucional, judicial, també és un desmentiment als que associen amb desmesura autodeterminació i guerra. El projecte de «soberania-associació» de Quebec en relació al Canadà fou derrotat —el 30 d'octubre de 1995— per un estret marge de 52.448 vots partidaris del «no». Però d'un cens de 4.755.000 electors, el 93% van acudir a votar, fet que revela un altíssim índex de participació democràtica i la validesa dels mètodes plebiscitaris sobre aquest assumptes. Aquests són la substància de l'ideal jurídic autodeterminant. Així, el 29 d'agost de 1998, el Tribunal Suprem del Canadà aprovà un interessantíssim dictamen a propòsit d'una consulta del Govern canadenc sobre els límits de la «secessió» del Quebec. El Tribunal Suprem admet el «dret a l'autodeterminació intern» o «dret d'un poble a disposar de si mateix» pel Quebec, en el mateix sentit que el citat article 1.1 del Pacte de Nova York de 1966 o l'article 55 de la Carta de les Nacions Unides. Però nega el «dret a l'autodeterminació extern» o «el dret de secessió unilateral» del Quebec, perquè no es donen al Quebec les «circumstàncies excepcionals» que exigeix la legislació internacional per aquests casos —ser «un poble colonitzat o oprimit»—, i perquè el Quebec, en tot cas, està vinculat al «federalisme, la democràcia, el constitucionalisme i la primacia del Dret» que són drets i obligacions del conjunt de la ciutadania de l'actual Canadà. |

21 VILLANUEVA, J. 1994

+ INFO

Llibres

BERLIN, I., *El sentido de la realidad (Sobre las ideas y su historia)*, Taurus. Madrid, 1998.

CASTELAO, M., *Sempre en Galiza*, Akal. Madrid, 1976.

DEBRAY, R., *Loués soient nos seigneurs (Une éducation politique)*, Gallimard. Paris, 1996m

LACASTA-ZABALZA, J. I., *Hegel en España*, Prólogo de Juan José Gil Cremades. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid, 1984.

LACASTA-ZABALZA, J. I., *España uniforme (El pluralismo enteco y desmemoriado de la sociedad española y de su conciencia nacional e intelectual)*, Institución Príncipe de Viana – Gobierno de Navarra – Editorial Pamiela. Pamplona, 1998.

PI I MARGALL, F., *Las nacionalidades*, Centro de Estudios Constitucionales. Madrid, 1986.

RUBERT DE VENTÓS, X., *De la identidad a la independencia: la nueva transición*, Anagrama. Barcelona, 1999.

TAYLOR, Ch., *Acercar las soledades (Federalismo y nacionalismo en Canadá)*, Hirugarren Prentsa-Tercera Prensa. Sant Sebastià, 1999.

VILLANUEVA, J., *Lenin y las naciones*, Revolución. Madrid, 1987.

VILLANUEVA, J., *Diccionario crítico de la Autodeterminación*, Hirugarren Prentsa-Tercera Prensa, Sant Sebastià, 1991.

VILLANUEVA, J., *Puentes rotos sobre el Drina (Conflictos nacionales en ex-Yugoslavia)*, Hirugarren Prentsa-Tercera Prensa. Sant Sebastià, 1994.

Articles

ALVAREZ, I., «Quebec: autodeterminación, democracia y derechos de las minorías» *Página Abierta*, número 92 pàgines. 1-8. 1999

Fonts

- ❑ Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, de 1793
- ❑ Declaració d'independència d'Estats Units d'Amèrica, de 1776
- ❑ ONU, Carta de les Nacions Unides, de 26 de juny de 1945
- ❑ ONU, Pacte Internacional dels Drets Civils i Polítics, de 19 de novembre de 1966
- ❑ ONU, Resolució 2.625 (XXV), de 24 d'octubre de 1970
- ❑ Pacte de la Societat de Nacions, de 28 de juny de 1919

Federalisme Plurinacional i Segona Transició. Una oportunitat perduda

Jaime Pastor* | jpastor@poli.uned.es

En els darrers anys, l'estructura de l'Estat espanyol ha esdevingut un dels temes centrals de l'agenda política. Diferents propostes s'han posat damunt la taula, des de l'immobilisme constitucional al Pla Ibarretxe, destacant l'opció federalitzant de «l'Espanya Plural». Tot aquest procés, anomenat des de diferents sectors com la Segona Transició, havia generat moltes expectatives a Catalunya, però ha conclòs amb la constatació de l'incapacitat de transformació de l'Estat espanyol.

A l'hora de reflexionar sobre els factors que han conduït a la frustració de les expectatives obertes per la reforma de l'Estatut i l'Espanya plural, sembla obligat destacar en primer lloc aquells que tenen a veure amb el pes politico-cultural, que en amplis sectors de la societat espanyola tenen la mitificació interessada de la «Transició política» i la Constitució de 1978, i en segon lloc aquells altres derivats de la manca de fermesa del PSOE per fer front a la reactivació per part de la dreta i sectors del propi partit d'un imaginari nacionalis-

* Professor de Ciència Política de la UNED

L'Estat espanyol, malgrat ser el bressol d'un dels primers Estats moderns d'Europa, fracassà en el desenvolupament i consolidació d'un Estat-nació

ta espanyol excel·lent, malgrat comptar amb una majoria parlamentària suficient. Els fets recents a Navarra per desgràcia vénen a confirmar, en nom d'un electoralisme a curt termini més que discutible, el triomf dels defensors d'una «Espanya singular» i allunyant així la possibilitat d'avançar cap a un federalisme plurinacional, lliurement constituït pels pobles que es troben dins de l'Estat espanyol.

Aquest diagnòstic no suposa menystenir la influència que hagin pogut tenir altres actors –com és el cas d'ETA–, alguns elements de distorsió en els debats suscitats –com passa amb els greuges comparatius derivats de la constant confusió entre «federalisme» i «insolidaritat» quan s'aborden temes com el sistema de finançament– o aspectes que poden ser criticables en determinats discursos i pràctiques nacionalistes «perifèriques». Però personalment, considero que cap d'ells ha tingut una rellevància com aquells inherents als relacionats amb el llegat de la Transició i el comportament dels poders polítics i mediàtics de l'àmbit estatal, ja que són aquests els que tenen una major responsabilitat en les dificultats sorgides per trobar l'encaix necessari dels nacionalismes sense Estat.

El nacionalisme espanyol i la «Transició política» com a mite

Són moltes i diverses les interpretacions de la història i no hi ha dubte que els diferents nacionalismes tendeixen

a combinar memòria i oblit a l'hora de seleccionar els esdeveniments que justifiquen els seus imaginaris col·lectius. Però allò que sembla àmpliament acceptat és que l'especificitat del cas espanyol està en el fet que, malgrat ser el bressol d'un dels primers Estats moderns d'Europa, el seu procés de desenvolupament i potencial consolidació es va veure debilitat tant pel seu fracàs imperial com per les tensions «centre-perifèria» internes dins de la península com per les contradiccions derivades del desigualment i relativament dèbil procés d'industrialització com de l'estructura de classes que es va anar configurant.

Un procés de state building exigia un altre de nation building que dotés de legitimitat a aquest i permetés la socialització del conjunt de la població entorn als seus referents comuns. Però aquí és on es produeix un fracàs notable, com es pot comprovar, tot i el complex i contradictori impuls de la «Guerra de la Independència»¹ i de les Corts de Cadis, amb les limitacions dels diferents instruments de nacionalització político-culturals utilitzats per l'Estat –llengua, escola, Exèrcit, Església– incloses les guerres colonials al nord d'Àfrica i després les d'Amèrica i sobretot amb l'experiència avortada de la Primera República i l'entrada en el període de Restauració monàrquica sota l'hegemonia conservadora i centralista.

En un clima general en el qual el sentit de pertinença a una ciutadania, a una nació i a una Estat comú no ha

1 Anomenada per la historiografia catalana «Guerra del Francès» (1808-1814)

Ni tant sols elements claus de la simbologia –la bandera, l'himne, les festivitats– troben en el cas espanyol la suficient acceptació popular per generar hàbits quotidians

aconseguit un consens generalitzat s'entén millor la indiferència popular davant les conseqüències del «Desastre del 98», la crisi de legitimitat de la Restauració i sobretot, el desenvolupament dels nacionalismes «perifèrics» que la seguí. Ni tan sols elements claus de la simbologia que serveixen per fomentar un «nacionalisme banal»² –la bandera, l'himne, les festivitats– troben en el cas espanyol la suficient acceptació popular per generar hàbits quotidians en la majoria de la població, ja que han estat i continuen essent objecte permanent de conflicte. En canvi, la Triple Aliança de 1923 i després la Galeuzca de 1933 marcaran un desafiament creixent a un Estat espanyol que es volia uniforme i que només en un breu període de temps arribà a reconèixer uns Estatuts d'Autonomia que per desgràcia, van tenir una escassa durada.

Malgrat tot, aquestes limitacions no van impedir que una vegada frustrades les esperances de canvi polític i social de la Segona República pel franquisme i la seva implacable Dictadura, s'anés reafirmant un nacionalisme espanyol etnicista, conservador, centralista i catòlic tradicional, construït a més sobre la base de la conversió en «enemics interiors» dels altres nacionalismes. En canvi, l'associació entre la Dictadura i aquest nacionalisme espanyol tradicional fomentà, sobretot a partir de la dècada dels 60 una reacció adversa creixent en les majories significatives del País Basc, Catalunya i Galícia i altres llocs

que aniran associant les seves aspiracions nacionals a la necessitat d'enderrocar el franquisme. Fou aquesta aliança entre nacionalismes «perifèrics» i antifranquisme allò que conduí a la majoria de l'esquerra d'àmbit estatal sota la Dictadura a reivindicar el dret a l'autodeterminació de les «nacionalitats», si bé aquesta demanda fou atenuant, a mesura que ens apropàvem al final del franquisme, pel compromís de respectar «la unitat de l'Estat espanyol», com fou el cas de la Junta Democràtica.

Però va ser llavors quan l'oportunitat que es va obrir amb la Transició política trobà molt aviat unes barreres que no arribaren a ser superades. En efecte, el fet que en l'elaboració de la Constitució de 1978 s'assumiren per part de la majoria de forces polítiques antifranquistes una concepció primordial de la nació espanyola en el seu preàmbul i, a continuació, es reafirmés taxativament en el seu article 2 la preeminència total i exclusiva –fins i tot acceptant amb enormes dificultats el terme «nacionalitat»– de la nació espanyola «indissoluble» i «indivisible»– sota la protecció de l'Exèrcit i amb la Monarquia com a símbol intocable, a més d'una bandera i un himne associats al franquisme– donà a aquest nacionalisme espanyol, malgrat no anar acompanyat de la condemna de la Dictadura, un pedigrí democràtic davant de la majoria de la societat espanyola que no havia tingut fins el moment. No obstant, fins i tot comptant amb l'aprovació majoritària del text constitucional, la percepció entre sectors significatius de les «nacionalitats històriques», especialment

2 BILLIG, M., 2006

Durant els segles XIX i XX neix un nacionalisme espanyol etnicista, conservador, centralista i catòlic, construït sobre la base que els altres nacionalismes són els «enemics interiors»

el País Basc, del dèficit de legitimitat inherent al nou règim en aquesta matèria es convertirà en estructural, arribant als nostres dies.

El desenvolupament posterior de l'Estat autònic permeté, dins de les ambigüitats del Títol VIII i del marge que oferien algunes Disposicions Addicionals i Transitòries, la construcció sociopolítica de diferents identitats nacionals i regionals així com un cert grau d'autogovern, malgrat que aquest estigui sempre depenent de qui governa al «centre», de l'existència o no de majories absolutes d'un sol partit en el parlament espanyol, de la vigilància del Tribunal Constitucional o dels propis interessos de les elits polítiques i econòmiques que es van anar configurant en les diferents Comunitats Autònomes. Moltes d'aquestes «noves» identitats s'han mostrat com a compatibles amb la identitat nacional espanyola i allò que és més rellevant, també han tingut un caràcter parcialment reactiu –exceptuant, i no per casualitat donada la seva història, el cas galleg– enfront a les pressions per un major autogovern procedent de Catalunya i El País Basc, tot i que finalment aquestes s'han beneficiat dels seus avenços. El resultat final d'aquest procés ha estat l'enfortiment de la realitat plurinacional i pluriregional del conjunt del territori de l'Estat espanyol, a la qual s'han anat sumant en els últims temps la realitat multicultural derivada del pes creixent d'una població treballador emigrant «no comunitària». Al context de la UE, on encara mantenen el seu paper protagonista els executius estatals dins

del procés de presa de decisions dels òrgans comunitaris, ha anat oferint un nova estructura d'oportunitats en la qual els nacionalismes sense Estat es troben en processos de redefinició de les seves demandes d'autodeterminació i sobirania per aspirar a configurar-se com a nous subjectes polítics, com s'està produint ara a Escòcia.³

Un nacionalisme constitucional excel·lent.

És cert que en aquest nou context hi ha hagut una evolució del nacionalisme espanyol i que la seva variant nacional-catòlica és minoritària.⁴ Fins i tot, hi ha hagut un tímid i interessant intent per part de José Maria Aznar de reivindicar, davant la necessitat de trobar aliances per governar el 1996, l'actitud de Manuel Azaña (1880-1940) davant la qüestió catalana durant la Segona República; però aquesta controvertida referència va ser molt aviat abandonada en front al pes que seguia tenint la «llarga ombra» de José Ortega y Gasset (1883-1955) i sobretot, la por a reobrir el debat sobre el passat. Més tard, en el Congrés celebrat el 2002, el PP es va atrevir a adoptar el concepte de «patriotisme constitucional» desenvolupat per Jürgen Habermas; però altra vegada aquest esforç de «modernització» acabà veient-se frustrat, ja que

3 DARDANELLI, P., 2005

4 NUÑEZ SEIXAS, X. M., 2004

L'esquerra estatal sota la Dictadura reivindicava el dret a l'autodeterminació de les «nacionalitats», si bé s'atenuà pel compromís de respectar «la unitat de l'Estat espanyol»

no només pretenia ignorar la necessitat de fer el constantment aparcat judici històric amb la Dictadura franquista sinó que, a més, identificava aquest «patriotisme» amb la defensa incondicional del text constitucional, per la qual cosa en realitat es tractava d'un mer adorn retòric que no tenia, a més, cap utilitat per aconseguir una major penetració electoral en zones com Catalunya o El País Basc. En realitat, aquesta trajectòria, acompanyada per l'adaptació oportunista dels seus elits governants a Galícia i altres Comunitats Autònomes als respectius «fets diferencials» per obtenir competències, només serví perquè finalment la dreta hereva d'AP acabés acceptant allò que aquesta no va voler assumir al 1978 –Estat de les Autonomies i el terme «nacionalitat»-, però sempre en termes reactius en front als altres nacionalismes en nom d'una única «Nació de ciutadans» i sense ocultar el seu suport al «negacionisme» pseudohistoricista sobre la Guerra Civil.

També hi hagué per part del PSOE un esforç de «modernització» de la idea d'Espanya des de l'arribada al govern al 1982, evitant sempre qüestionar el «pacte de silenci» de la Transició i assumint sense complexos la preocupació per fomentar diferents formes de «nacionalisme banal». Però més enllà de l'esport, la seva ratificació al 1987 del 12 d'octubre com a «festa nacional» ni les iniciatives en torn als diferents fets del 1992 –destacant entre ells el V Centenari del «Descobriment d'Amèrica»-, aconseguiren avenços susceptibles, ja que es donaven

en un context de ruptura del debat sobre els nacionalismes a Europa després de la caiguda del bloc soviètic i la crisi iugoslava.

Precisament, com a rèplica a les reivindicacions del dret a l'autodeterminació que sorgeixen des dels parlaments basc i català en aquests anys, dins del PSOE sorgeixen veus disposades a aplicar el concepte de «patriotisme constitucional» al cas espanyol. És el senador Juan José Laborda qui destaca en aquesta tasca però associant aquesta idea a l'article 2 de la Constitució espanyola: «En la Constitución de 1978 este patriotismo, en mi opinión, está recogido y definido en el artículo segundo cuando se afirma: 'La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación española, patria común e indivisible de todos los españoles, y reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas».⁵ Amb aquesta proposta no es fa més que repetir el vell argument que Espanya és l'única nació que, a més de cultural, té un caràcter polític, subsumint les demés a aquesta i sense atrevir-se tampoc a reobrir el debat sobre el passat franquista. El canvi fou de curt recorregut i només es tornaria a parlar de «patriotisme constitucional» a començaments del nou segle.

En resum, al llarg de tot aquest temps la resistència de les diferents variants del nacionalisme espanyol a adap-

5 LABORDA, J. J., 1992. Pàgines 52-53

La resistència del nacionalisme espanyol a adaptar-se a la diversitat nacional es reflexa en la consideració de la cessió de qualsevol competència a Catalunya com un debilitament de l'Estat

tar-se a una diversitat nacional creixent i a deixar pas a la construcció efectiva d'un Estat compost, a pensar en «federal» i en «plurinacional», ha estat constant i s'ha reflectit en la tendència a considerar que qualsevol competència cedida a Catalunya i El País Basc –inclòs, i no per casualitat, el dret a comptar amb seleccions esportives pròpies– suposa un debilitament de l'Estat espanyol i, per tant, «d'Espanya». Només en termes de la «governabilitat» i de la estabilitat parlamentària les forces governants a l'Estat es van veure obligades a fer concessions, amb la idea sempre posada en què aquestes podien ser reversibles en el futur, com ja van intentar amb la Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autòmic (LOHPA) –producte per cert del «golpe blando» posterior al 23-F de 1981–; aquesta llei acabaria veient-se relativament frustrada pel Tribunal Constitucional però es convertiria en una referència de la voluntat de posar límits a les «comunitats històriques» en el marc d'un Estat autòmic que, com s'ha criticat per altres col·legues, manté certes asimetries però no és federal i es pretén que a mitjà termini acabi essent «simètric».

Allò més preocupant és que cada vegada que es recorda la «Transició política» es reforça el mite entorn a aquest període i tant la dreta espanyola com sectors representatius del PSOE es reafirmen en la impossibilitat de qüestionar allò que fou el seu principal producte: la Constitució de 1978. D'aquesta manera, allò que no fou en realitat més que un resultat d'un fals «consens» al qual

es va arribar entorn al «pacte de silenci» sobre la Dictadura franquista, la preservació de la «unitat d'Espanya» com a única nació o fins i tot la negativa a una «federalització» de l'Estat, s'ha convertit en una barrera infranquejable al procés de reforma dels Estatuts d'Autonomia que es va obrir després de la derrota del PP en les eleccions del març de 2004. Com s'ha escrit en un treball recent, «la Constitución pasó a tener un estatus semisagrado como texto legal, de tal modo que la posibilidad de reformarla en un futuro se hizo mucho más difícil. Así pues, el espacio político en el que los nacionalistas periféricos podían proponer demandas 'aceptables' quedó reducido a las fronteras del texto constitucional, fronteras, hemos de subrayar, normalmente definidas por los patriotas constitucionales en términos de federalismo simétrico».⁶ Ni tant sols el «constitucionalisme útil», propugnat per Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón (1940) i Ernest Lluch (1937-2000), entre d'altres, s'ha pogut obrir camí al llarg d'aquest procés.

Per tant, el balanç de la història recent porta a la constatació que es manté una relació jeràrquica entre les diferents nacionalitats existents a l'Estat espanyol i que no ha estat possible ni tant sols avançar cap a un acord federal entre els diferents pobles que l'integren en condicions d'igualtat i de reconeixement de la diversitat. Aquest fet no ha impedit certa descentralització política i l'assump-

6 BALFOUR, S. i QUIROGA A., 2007. Pàgina 173

La negativa a entrar a discutir el Pla Ibarretxe i les successives retallades a l'Estatut català confirmen que el sostre està posat a l'Estat de les Autonomies

ció de noves competències per les diferents Comunitats Autònomes i ha inclòs l'adopció de «nacionalitat històrica» per altres «regions»; però aquest últim, ha format part més de la retòrica per l'autolegitimació de les seves elits respectives que de l'exigència d'extreure totes les implicacions jurídico-polítiques d'aquestes fórmules.

El fet que aquest procés hagi acabat essent així, malgrat els intents de «modernització « d'alguns discursos nacionalistes espanyols, s'ha vist sens dubte reforçat per la involució que l'ambigua i tímida proposta d'una «Espanya plural» avançada per José Luís Rodríguez Zapatero ha anat coneixent a mesura que l'imaginari nacionalista espanyol dominant ha estat reactivat utilitzant com excusa, primer, la reforma de l'Estatut català i, de nou, les dificultats del «procés de pau» iniciat després de la declaració d'alto el foc d'ETA el març del 2006 i frustrat el 30 de desembre del mateix any. Aquest imaginari ha mostrat de nou la seva funcionalitat per la dreta i les institucions no electes de l'Estat –Corona i Exèrcit– i fins i tot per fraccions significatives del gran capital espanyol, la jerarquia eclesiàstica i les seves respectives plataformes mediàtiques; per totes elles ha actuat com un element vertebrador i mobilitzador de capes socials populars immerses en un context d'inseguretat en el pla social, a causa dels efectes del capitalisme neoliberal, però també en la seva «cohesió nacional» enfront a la pressió dels nacionalismes sense Estat i a la presència creixent de població treballadora immigrant, percebuda moltes vegades, sobretot en

el cas de la procedent de l'Àfrica, com una «amença» a la seva seguretat. No fa falta insistir en què tot això s'ha vist reforçat per l'onada neoconservadora que afecta a molts nacionalismes d'Estat des de l'11-S de 2001, com estem veient a EUA, Gran Bretanya o França.

Quina «Espanya plural»?

En realitat, aquesta proposta va començar a ser esbossada des del juliol de 2000 quan Zapatero va ser escollit secretari general del PSOE enfront a José Bono. Havia estat un dels autors de la «Declaració de Mérida», feta pública l'octubre de 1998 –posteriorment, per cert, a la «Declaració de Barcelona», del juliol del mateix any, feta PNV, CiU i BNG– en la qual els presidents de les Comunitats Autònomes d'Andalusia, Castella la Manxa i Extremadura expressaven la seva preocupació per «las posiciones nacionalistas que cuestionan la cohesión garantizada en la Constitución y niegan la soberanía de los españoles en su conjunto». Malgrat la influència d'aquest sector dins del PSOE, en aquesta nova etapa es reinicia un intent de reformulació del discurs socialista sobre la qüestió nacional i autonòmica que en un primer moment es centre en la recuperació del concepte de «patriotisme constitucional» .

De nou és Juan José Laborda qui expressa una actualització d'aquesta idea sostenint que «la voluntad de in-

El nacionalisme espanyol es mou entre les idees de «Nació de nacions» i «Nació de ciutadans», ambdues cegues davant l'exigència legítima de reconeixement de les altres identitats nacionals

tegrar a los nacionalistas –referint-se fonamentalment als partits d'àmbit català i basc– se justifica en que el proyecto político de un nuevo patriotismo busca actualizar dentro de la Constitución esa memoria de una singularidad política e institucional»; per tant, «definir una concepción patriótica basada en la Constitución, pero incorporando también otros valores y emociones compatibles con ella, es una tarea que yo estimo digna de las aspiraciones de la izquierda que quiere volver a gobernar». ⁷ S'esbossa així una disposició a cercar un cert «encaix» pels altres nacionalismes però sempre dins dels límits constitucionals. No obstant, cal pensar que el nou secretari general del PSOE aspirava a incentivar una interpretació més oberta del text constitucional, estimulat sens dubte pel necessari suport d'un PSC amb expectatives d'arribar a governar i pel gir que el PSE estava donant després del fracàs del «bloc constitucionalista» amb el PP i la possibilitat de reobrir un procés de pau i de negociació al País Basc.

Malgrat tot, el pes d'alguns «barons» espanyols a l'hora d'acotar aquest discurs es tornaria a manifestar molt aviat. El document «La España Plural: la España Constitucional, la España Unida, la España en Positivo» del Consell Territorial del PSOE d'agost de 2003, fou un exemple clar d'aquest fet. En ell mateix, es parteix de que «Nuestra Constitución reconoce y consagra una nación españo-

la cuya unidad es compatible con el reconocimiento del derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran, sobre la base de la solidaridad entre sus pueblos y del respeto a su diversidad social, política, lingüística y cultural». Malgrat l'autodefinició de «no nacionalistas», en el document es sosté que «Los socialistas queremos a España que ni necesita ser inventada ni se encuentra en discusión. España es y ha sido siempre la pasión de los socialistas. España son los españoles que la hacen en su Historia y en cada generación». Aquest fet no impedeix la voluntat de promoure «una cultura política capaz de innovar y apostar por la mejor España y por lo que tiene que ser: un país plural, dinámico, cimentado en identidades compatibles y no conflictivas entre sí, donde la idea de lo común que funda nuestra convivencia no pueda ser arrogada patrimonio privativo de nadie en particular».

Amb bona voluntat, cal trobar en fragments com aquest darrer una tímida disposició a fomentar una idea d'Espanya com «Nació de nacions» que vagi més enllà de l'establerta en la «primera transició». Però la barrera segueix estant en la Constitució de 1978, si bé des d'una lectura que es diu oberta però que segueix sense atrevir-se a qüestionar la preeminència de la nació espanyola ni a proposar una futura reforma constitucional. Ni tant sols el federalisme apareix mencionat com una via futura «d'encaix» dels nacionalismes sense Estat. El reconeixement de la realitat plurinacional i plurilingüística de la societat

⁷ LABORDA, J. J., 2002. Pàgines 52-53

L'opció de la descentralització pot ser creïble a curt termini però es devaluarà, si no s'avança en la reforma de la Constitució, davant als que es reafirmen en exercir el «dret a decidir»

espanyola es veu així atenuat de nou per la timidesa a l'hora de parlar de plurinacionalitat i sobretot, per la por a les conseqüències que tot ell pot tenir en termes d'avenç cap a sobirania pròpia i compartides a escala de cada «nacionalitat» i en l'àmbit estatal respectivament, amb les conseqüents implicacions a escala europea.

Semblava, malgrat això, que les limitacions de l'obertura que contenia la idea de «l'Espanya Plural», per la seva fidelitat al text constitucional i a la necessitat de mantenir l'exclusivitat d'Espanya com a única nació política, podria veure's contrarestades per la pressió reformadora de Catalunya, del País Basc i d'altres Comunitats. Però, finalment, no només la negativa a entrar a discutir la proposta de reforma estatutària basca coneguda com a Pla Ibarretxe –que incloïa una explícita reclamació del «dret a decidir»– sinó també les successives retallades de tot tipus que sofria la proposta de reforma estatutària catalana, tant en el pla simbòlic com en l'institucional i el competencial, frustrarien aquestes il·lusions. Es confirma així que el sostre està posat a l'Estat de les Autonomies i més enllà del mateix només es pot aspirar a un desenvolupament «federalitzant» del «bloc constitucional» que, en qualsevol cas, sempre pot xocar, com així ha estat, amb les interpretacions fonamentalistes predominants en el Tribunal Constitucional.

El Manifest Autònic, aprovat pel PSOE davant de les eleccions municipals i autonòmiques del maig de 2007 ha vingut, a més, a corroborar el procés de rectifi-

cació del discurs de «l'Espanya plural» mitjançant la conclusió que les reformes estatutàries «nunca han cuestionado el modelo autonómico de nuestra Constitución ni han pretendido reformarlo. Hemos rechazado con firmeza las pretensiones soberanistas, pero también los intentos de regresión autonómica». Tansols la proposta de reforma del Senat en un sentit «federalitzant», conjuntament a una conferència anual de presidents de les Comunitats Autònomes i a un reconeixement major del plurilingüisme, apareixen com l'horitzó cap al qual es considera que es pot avançar des del partit que actualment governa.

Mirant el futur

Es tanca així un cicle en què el nacionalisme espanyol es mou entre les idees de «Nació de nacions» i «Nació de ciutadans», ambdues cegues malgrat les seves diferències, davant l'exigència legítima de reconeixement de les altres identitats nacionals en temes d'igualtat i amb capacitat política per reivindicar els seus drets col·lectius. La idealització per part de les principals forces d'àmbit estatal de la «Transició política» i de la Constitució de 1978 com a mites fundadors d'una nova «Espanya de les Autonomies», en no anar acompanyades a més d'uns fonaments comuns que podrien donar la condemna radical del genocidi franquista –com estem veient a través del debat sobre la Llei de la Memòria Històrica–, ha demos-

Keating pronostica que si els Estats membres de la UE imposen moltes restriccions als governs subestats incentivará a les nacions a convertir-se en Estat

trat ser un obstacle creixent per qualsevol intent «perifèric» per superar des dels processos de reforma estatutària les seves profundes limitacions.

Malgrat tot, sembla evident que, malgrat reconèixer el pes innegable d'un «nacionalisme espanyol antinacionalista», les identitats espanyola, catalana o basca són percebudes com a compatibles i fins i tot assumides com a tals per un nombre creixent de ciutadans i ciutadanes que, a més, se senten també europeus. En aquestes condicions de relatiu desfasament entre l'evolució de la realitat social i el seu reflex juridico-polític, el fet que la tasca de qüestionar la mitificació de la «Transició política» i de construir un nou marc de diàleg i respecte entre els diferents nacionalismes es materialitzés en una efectiva reforma constitucional segueix essent un repte pendent. Si aquest horitzó s'allunya massa, probablement dins del País Basc i Catalunya l'opció de limitar-se a seguir el camí de la descentralització política pot ser creïble a curt termini però anirà devaluant-se enfront a la d'aquells que es reafirmen en voler exercir el seu «dret a decidir» en front a les més o menys permanents traves del «centre»; però també és probable que dins de l'Estat espanyol els «neorregionalistes» en ascens vagin debilitant un nacionalisme espanyol reactiu i amb por al futur. Davant d'aquest panorama cal pensar en dues possibles vies de superació a mig termini d'una «Espanya» que se sentiria incapaç de controlar les tendències centrífugues: una primera més difícil, la d'una confederal –segons les demandes

de les diferents Comunitats Autònomes– i plurinacional efectiva mitjançant un nou procés constituent; una altra que exigiria un ampli consens intern de les seves respectives poblacions, seria l'exercici efectiu del «dret a decidir» per part de Catalunya i El País Basc per aconseguir un model propi de «sobirania-associació» tant amb l'Estat espanyol com amb la UE, tenint en compte que, com pronostica Michael Keating, «una UE intergubernamental cuyos Estados impongan muchas restricciones sobre las capacidades de los gobiernos subestatales, incentivará a las nacionalidades a convertirse en Estado, aunque ello no fuera en principio su objetivo prioritario»⁸. |

8 KEATING, M., 2007. Pàgina 29

+ INFO

Libres

BALFOUR, S. i QUIROGA, A., *España reinventada. Nación e identidad desde la transición*. Península. Barcelona, 2007.

BILLIG, M., *Nacionalisme banal*. Editorial Afers. València, 2006.

DARDANELLI, P., *Between two unions. Europeanisation and Scottish devolution*. Manchester University Press. Manchester, 2005.

Articles

KEATING, M., «La integración europea y la cuestión de las nacionalidades». *Revista Española de Ciencia Política*, 16, 9-35. Madrid, 2007.

LABORDA, J.J., «Patriotismo constitucional y Estado democrático». *Sistema*, 108, 5-14. Madrid, 1992.

LABORDA, J.J., «Patriotas y de izquierda» *Claves de razón práctica*, 122, 47-53. Madrid, 2002.

NÚÑEZ SEIXAS, X. M., «Patriotas y demócratas: sobre el discurso nacionalista español después de Franco (1975-1979)». *Gerónimo de Ustariz*, 20, 47-101. Pamplona, 2004.

+ INFO

Fonts

☐ Constitució Espanyola, de 27 de desembre de 1978

☐ Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol. Reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.

☐ Projecte de Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autòmic de 30 de juny de 1982 (LOHPA)

☐ PSOE, *Declaración de Mérida*. 1998

☐ PSOE, *L'España Plural: la España Constitucional, la España Unida, la España en Positivo*. 2003

☐ PSOE, *Manifiest Autonòmic*. 2007

Catalunya i la Unió Europea: identitat, immigració i cosmopolitisme

Montserrat Guibernau* | m.guibernau@qmul.ac.uk

La constitució per part d'exiliats catalans a París el juny de 1949 del Consell Català del Moviment Europeu i l'actual projecte d'Europa dels Pobles de l'Aliança Lliure Europea (ALE), passant per la Carta de Brest i la Conferència de Nacions Sense Estat d'Europa (CONSEU), constaten la vocació europeista del catalanisme al llarg de la segona meitat del segle XX. Tot i aquesta tradició europea, tal i com exposa la politòloga Montserrat Guibernau, l'actual organització de la UE no respon a les necessitats de Catalunya en no ser-hi representada en veu pròpia, element que li resta capacitat per resoldre els principals reptes del món global com són l'arribada de població nouvinguda i la preservació de la llengua i la cultura catalana.

Quin es l'estatus de Catalunya a la UE i, quin estatus voldríem que tingués?

Per tal de respondre aquestes preguntes esbossaré els trets principals de la relació Catalunya-Espanya en el

* Catedràtica de Ciència Política, Queen Mary College, University of London (QMUL) i *visiting fellow* al Centre per la governança global de la London School of Economics and Political Science (LSE)

El poble català ha estat tradicionalment europeista i ha mirat Europa com a model de democràcia, progressisme, avantguarda cultural i artística, i progrés socioeconòmic

període que transcorre entre la fi del franquisme, la Transició i l'etapa present. Primer analitzaré breument com defineixen Catalunya els principals partits polítics d'origen català, l'Estat Espanyol i la UE. Això em conduirà a esbrinar la posició de Catalunya dins de la UE en un moment en què la seva ampliació així com el disseny d'un nou Tractat de Reforma –després de la fallida en l'intent d'aprovar una Constitució Europea– s'està discutint entre els líders europeus.

Segonament, esmentaré alguns dels reptes que planteja la immigració per la UE i en particular les conseqüències per Catalunya, com a regió europea amb recursos molts limitats per fer-li front.

Per concloure, en aquest article avanço el «catalanisme cosmopolita» com una proposta política que permeti el desenvolupament cultural i econòmic de Catalunya així com l'enfortiment de la seva tradició democràtica i de la seva identitat en l'era global.

Del franquisme a la democràcia: Catalunya i Espanya

Em sembla important analitzar, encara que sigui de forma superficial i breu, el procés polític que ha portat Catalunya a la situació present amb els conseqüents nivells de reconeixement assolit tant a Espanya com a la UE.

L'adveniment de la democràcia assenyalà la transició del catalanisme de resistència al catalanisme a favor de

la restauració dels drets de Catalunya en el marc de la Constitució (1978) i de l'Estatut d'Autonomia (1979); això va significar el pas d'una política clandestina d'unitat, a una política oficial de lluita pel poder entre els partits polítics ja legalitzats. Al meu parer, durant la Transició democràtica i fins el moment present, el govern d'Espanya ha adoptat diferents actituds envers Catalunya i el catalanisme. A grans pinzellades, es poden distingir cinc períodes històrics:

Reconeixement: Després de la mort del general Franco (1975) i de la decisió de tirar endavant la reforma democràtica de l'Estat (1976), les forces polítiques espanyoles van considerar necessari atorgar algun tipus de reconeixement a la especificitat catalana, defensada aferrissadament per un moviment social potent de caràcter democràtic i catalanista. El restabliment de la Generalitat, el retorn del president Josep Tarradellas (1977), i la ratificació de l'Estatut d'Autonomia (1979) defineixen la Transició democràtica. Els canvis responien, sobretot, a la necessitat de redreçar l'economia i de transformar l'Estat per tal de fer-lo acceptable a les democràcies occidentals, obrint així la possibilitat d'entrar a la UE –llavors CEE– i a la OTAN.

Decepció: Un cop aprovat el nou Estatut d'Autonomia, molts catalans es sentiren progressivament decebuts per la manca de recursos econòmics destinats a Catalunya i pel lent i costós procés de transferències de l'Estat a la Generalitat, accentuat arran de l'intent de cop d'estat de febrer del 1981.

Tot i mantenir un fort compromís amb l'idea d'Europa, avui Catalunya s'adona que la UE, tal i com es defineix actualment, no respon a les expectatives generades

Regateig: El període de governs majoritaris al Parlament d'Espanya arribà a la fi, i de sobte, en aquest nou escenari polític, a Madrid els vots de CiU esdevingueren «útils» primer al PSOE (1993-96) i més tard al PP (1996-2000). Els nacionalistes de CiU van obtenir algunes «concessions» a canvi de la seva contribució a la governabilitat d'Espanya i l'autonomia catalana se'n va beneficiar.

Contra la diversitat nacional: La majoria absoluta obtinguda pel PP a les eleccions de març del 2000 arraconà CiU i aquells partits polítics que havien recolzat el PP en la legislatura anterior. Mentre els vots de CiU foren necessaris a Madrid, el PP adoptà una actitud receptiva envers les reivindicacions catalanes; però, les simpaties i el reconeixement donaren pas a un discurs polític neo-centralista i conservador. En aquest període, el PP rebutjà les reivindicacions de les nacionalitats històriques i adoptà una actitud arrogant envers els seus antics aliats polítics.

Canvi, bones paraules i pocs fets: Un canvi polític radical s'inicià el 16 de novembre del 2003 quan la coalició formada per PSC, Esquerra i ICV-EUiA sota el lideratge de Pasqual Maragall formà el nou govern de la Generalitat, després de 23 anys de pujolisme i predomini de CiU.

Grans expectatives sorgiren amb la inesperada victòria socialista a les eleccions generals (11 de març de 2004) i el tan desitjat canvi de tarannà aportat pel president José Luís Rodríguez Zapatero; això succeïa només tres dies després de l'atemptat terrorista de Madrid i la conseqüent utilització mediàtica d'aquest fet pel PP.

Feia només tres mesos que el nou president del govern d'Espanya havia promès al balcó de la Generalitat que, si guanyava les eleccions generals, acceptaria el projecte de nou Estatut aprovat per la majoria del Parlament de Catalunya. Això no ha estat així. El nou Estatut ha dividit Catalunya i la seva classe política, ha esgotat la ciutadania, i ha contribuït a sembrar el desencant i l'apatia envers la política i els polítics. En aquest entorn, el PP ha aprofitat per atiar l'hostilitat envers els catalans, presentats sovint com els qui volen trencar Espanya, són insolidaris i només miren per ells, com a resultat la imatge dels catalans a la resta de l'Estat s'ha deteriorat sensiblement.

Les eleccions catalanes de novembre del 2006 donaren la victòria a CiU i el govern al tripartit, que repeteix, encara que amb nou president, José Montilla.

Mentre l'Estatut català, retallat i amb el «cepillo» ben passat, es troba al Tribunal Constitucional (TC) fruit de les demandes del PP. Hores d'ara, no sabem com ni quan sortirà del TC aquest nou Estatut, i amb aquesta situació sense resoldre, segurament ens tocarà respondre a una nova convocatòria electoral espanyola.

Fins ara doncs, canvi de govern a Catalunya i Madrid, bones paraules del president Rodríguez Zapatero, i un Estatut afeblit –sensiblement diferent del consensuat al Parlament de Catalunya– amb una Espanya que ni es defineix com a 'plural' ni reconeix la seva composició multinacional.

Catalunya té l'estatus de regió dins de la UE i no té accés directe als seus òrgans de decisió, sinó que hi és a través de representats espanyols

Definir Catalunya

El desacord en l'estatus de Catalunya es palesa en les discrepàncies existents entre els diversos actors polítics que la defineixen. Així doncs, els principals partits polítics d'origen català –CiU, PSC, ICV-EUiA, Esquerra– defineixen Catalunya com a nació. Tanmateix, Catalunya no és reconeguda com a tal dins d'Espanya, on gaudeix de l'estatus de comunitat autònoma –una de les disset comunitats autònomes establertes al començament de la Transició democràtica–, car la Constitució del 1978 reconeix l'existència d'una sola nació: «La Constitució es fonamenta en la indissoluble unitat de la nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i de les regions que la integren i la solidaritat entre totes elles.» –Article 2–.

Origen de la UE

Cal fer memòria i recordar que la UE fou creada –Tractat de Roma, 1957– per satisfer els interessos d'estats devastats per dues guerres mundials i que aquests mateixos estats –Alemanya, Bèlgica, França, Holanda, Itàlia i Luxemburg–, més els que han accedit a la UE en les seves successives ampliacions, són els qui dicten les normes de funcionament d'aquesta institució innovadora i en

decideixen els objectius i les prioritats. A la UE predomina l'intergovermentalisme, és a dir, la preeminència dels estats com a actors polítics que es proposen expandir el seu poder col·lectiu per tal de realitzar accions que no es poden fer de manera individual. La UE respecta aferrissadament els anomenats «assumptes interns» de cada estat membre; per exemple l'estatus de les minories nacionals i ètniques existents dins de cada estat.

Catalunya: regió europea

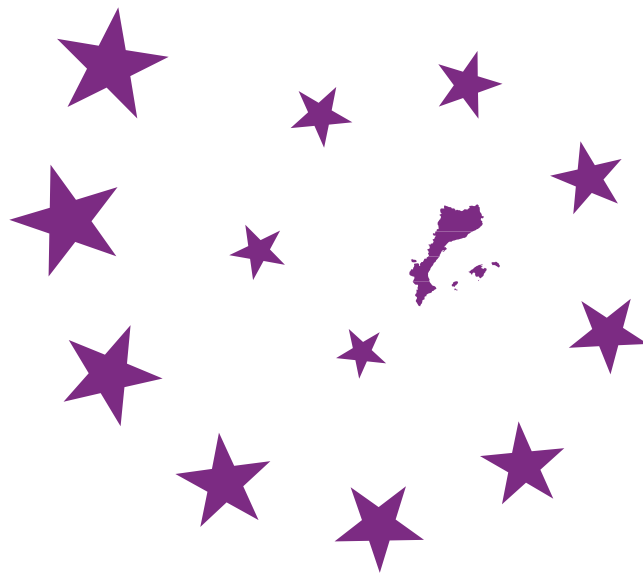
Catalunya té l'estatus de regió dins de la UE i, fins avui, no és circumscripció electoral europea. Els catalans accedim a la UE mitjançant els representants de l'Estat Espanyol. Per tant, Catalunya no té accés directe als òrgans de decisió de la UE. És cert que és representada al Comitè de les Regions, però tinguem present que aquest és un òrgan merament consultiu, on es troben representants tant de regions com de ciutats. I, recordem-ho, a la UE només es reconeixen Estats i regions i, dins d'aquest terme «regió», la UE barreja regions administratives, geogràfiques, econòmiques, amb base històrica i amb identitat cultural ben definida.

Dins de la UE, el català té l'estatus de «llengua regional», tot i ésser coneguda per 11 milions d'uropeus en territoris de tres Estats membres –Espanya, França i Itàlia–, com també al Principat d'Andorra, on es llengua ofi-

**Catalunya és membre del Comitè
de les Regions, però hem de tenir present
que aquest és un òrgan merament
consultiu, on es troben representats
tant regions com ciutats**

cial. Després de les ampliacions del 2004 i el 2007, la UE acull dotze països nous: Bulgària, Eslovàquia, Eslovènia, Estònia, Hongria, Letònia, Lituània, Malta, Polònia, República Txeca, Romania i Xipre, i el català és la desena llengua més parlada a la UE. Tanmateix, no gaudeix de l'estatus de llengua oficial a la UE, tot i tenir aquesta consideració d'oficialitat en tres regions europees amb poder legislatiu. Caldrà, doncs, esperar que Andorra accedeixi a la UE per veure reconegut el català com a llengua oficial? Una resposta afirmativa no em sembla pas impossible, encara que sí tenyida d'una fosca ironia.

La relació de Catalunya –regió europea- amb la UE planteja problemes de reconeixement. El problema dels catalans, ras i curt, és que el nostre sentiment identitari, la cultura, la llengua, el territori, la prosperitat i la demografia ens fan desitjar un nivell de reconeixement que, fins el moment present, no tenim ni en l'àmbit d'Espanya ni, per descomptat, en l'àmbit internacional. De fet, existeix un fort contrast entre les ambicions dels catalans, –expressades en els programes dels principals partits polítics d'origen català i també en documents com la Declaració de Barcelona signada per CiU, PNV i BNG (juliol, 1998), L'Informe per a l'aprofundiment de l'autogovern presentat per ICV-EUiA, Esquerra i PSC (novembre de 2001), i Catalunya sense límits: els nous horitzons del nostre projecte de país presentat per CiU (octubre de 2002)–, i l'estatus actual de Catalunya i de la llengua catalana en els àmbits d'Espanya, la UE, i la comunitat internacional.

Dins de la UE, el català té l'estatus de «llengua regional», tot i ser coneguda per 11 milions d'uropeus en territoris de tres Estats membres i ser-ne la desena llengua més parlada

Catalunya: manca de reconeixement a Espanya i a la UE

Al meu parer, la manca de reconeixement rebut per Catalunya a la UE deriva del seu estatus dins d'Espanya. Aquest estatus només es pot modificar si l'Estat Espanyol ho decideix; per aquesta raó, el debat i les negociacions per aconseguir el reconeixement de Catalunya a la UE s'han de desenvolupar, en primer lloc, entre els governs català i espanyol.

Catalunya no és considerada com a nació dins de la UE, –Escòcia i Gal·les sí que reben aquest reconeixement–, senzillament perquè Catalunya no és reconeguda com a nació dins d'Espanya, tot i el que escriuen els principals partits polítics d'origen català en els seus documents.

De la mateixa manera, el reconeixement del català com a llengua oficial a la UE només s'aconseguirà si l'Estat Espanyol ho proposa al Consell de Ministres de la UE. Igualment, tant la decisió de reconèixer Catalunya com a regió electoral europea, com la possibilitat que els representats polítics de Catalunya tinguin accés a les institucions de la UE amb capacitat de decidir depèn totalment de la voluntat de l'Estat Espanyol, que fins ara s'hi ha oposat, tot i que altres membres de la UE –per exemple Gran Bretanya i Bèlgica– ja ho han concedit a algunes de les seves minories nacionals.

El cas de Catalunya confirma que el paper i l'estatus de les nacions sense Estat a la UE depèn de la voluntat

de l'estat dins del qual estan incloses, fet que reforça el fort caràcter intergovernamentalista de la UE, una característica que per sí mateixa no contribueix pas a pal·liar l'anomenat dèficit democràtic de la UE.

Els reptes de la immigració

Els processos de globalització i els acords internacionals faciliten els moviments de població. La prosperitat i el sistema democràtic característics de la UE impulsen a un nombre creixent d'immigrants i refugiats a intentar accedir-hi. Milers de persones que escapen de la pobresa, la guerra, l'opressió, i que cerquen millorar la seva qualitat de vida, intenten, per tots els mitjans, entrar a la UE.

L'Acord de Schengen (1985) signat per tots els països membres de la UE, amb l'excepció de la Gran Bretanya i d'Irlanda, aboleix les fronteres internes entre aquests països i permet la lliure circulació de persones en els seus territoris. En aquest context l'ampliació de la UE ha incrementat el transvasament de mà d'obra provenint dels països de l'Europa Central i de l'Est cap els països més desenvolupats de l'Oest.

L'increment del nombre d'immigrants extra-comunitaris, portadors de llengües i cultures alienes a les de la UE, incrementa la diversitat cultural i planteja nous reptes als quals la UE haurà de respondre a curt termini. La immigració, en alguns Estats membres –per exemple Gran

Catalunya no és considerada com a nació dins de la UE senzillament perquè Catalunya no és reconeguda com a nació dins d'Espanya

Bretanya, França i Alemanya–, ja ha generat comunitats culturals i lingüístiques de dimensió demogràfica superior a algunes comunitats culturals i lingüístiques històriques autòctones situades en els territoris d'aquests mateixos Estats.

Actualment, cada país de la UE estableix els mecanismes que permeten la residència d'immigrants i refugiats dins de les seves fronteres, regula també les condicions d'accés a la ciutadania i els criteris per l'acceptació de refugiats en els seus territoris. Els països de la UE també exerceixen la sobirania al decidir sobre les diverses polítiques d'integració dels immigrants. Els models abasten des del multiculturalisme a la interculturalitat –tot i que això no ha evitat la creació de ghettos a diversos estats membres com la Gran Bretanya, França, Holanda i Alemanya– però, hores d'ara, tots els països estableixen la necessitat que els immigrants coneguin la llengua del país.

Però, què succeeix quan els immigrants arriben a «regions» europees amb dues llengües oficials, com és el cas de Catalunya? Regions sense capacitat de regular la immigració i amb pocs recursos. En quina llengua es socialitzen i quina identitat nacional adquireixen progressivament? Quina política seguir? Al meu parer, l'assentament d'immigrants en aquestes zones hauria de comportar necessàriament l'aprenentatge de les llengües oficials a la «regió» –en el cas de Catalunya, del català i del castellà atorgant prioritat al català que n'és la llengua pròpia–

i, a fi i efecte que això resultés possible, les corresponents institucions autonòmiques, amb el recolzament de les institucions de l'Estat, haurien de treballar plegades per tal d'encoratjar, facilitar, organitzar i finançar aquest aprenentatge i acollir els nousvinguts. Per tal d'afavorir la cohesió social, el benestar, la comprensió entre cultures i el dinamisme econòmic, caldria convidar els immigrants a conèixer la llengua o llengües oficials en els indrets de la UE en els quals resideixin, així com a participar activament en les manifestacions culturals que els hi són pròpies, tot respectant les llengües i cultures dels seus països d'origen. Per poder fer això, cal regular la immigració, disposar de recursos i de capacitat legislativa, executiva i judicial per a controlar el nombre de persones que poden ser acceptades amb la finalitat d'evitar la seva explotació i garantir-ne la integració econòmica i social.

Des d'una perspectiva diferent, cal remarcar els efectes que l'increment en el nombre d'immigrants i refugiats que han accedit i/o que intenten accedir a la UE, han provocat en algunes zones de la UE, per exemple a Alemanya, Bèlgica, Espanya, França, Gran Bretanya i Itàlia. Concretament, em refereixo a alguns brots de racisme i xenofòbia, acompanyats d'accions violentes, en contra d'alguns immigrants en diversos Estats membres. L'augment en el nombre d'immigrants i refugiats també ha trobat expressió en l'increment del suport per part d'alguns sectors de la població nadiua a partits polítics d'extrema dreta que consideren els immigrants com una amenaça a

Per tal de pal·liar el dèficit de reconeixement polític, econòmic, cultural i moral de Catalunya cal un acord transversal entre les forces polítiques de tradició catalanista

la identitat i la cultura dels seus països i, sobretot, com a competidors pels recursos i serveis que l'estat del benestar atorga als ciutadans.

A Catalunya, la immigració arriba al 13'4% de la població,¹ un dels més alts de la UE; només en un any (2006-2007) el país ha rebut 68.000 nous immigrants. En les condicions actuals, aquest ritme és insostenible des d'un punt de vista econòmic, sanitari, d'educació i d'habitatge. Ens hem plantejat, què succeirà el dia que s'iniciï la recessió econòmica i que aquests immigrants –legals i il·legals– no trobin feina? El dia que els serveis quedin col·lapsats per sobrecàrrega i manca d'inversió? Europa està plena d'exemples similars i els resultats no són gens alentadors: les revoltes a la banlieu de París i altres ciutats franceses, als Països Baixos i a la mateixa Gran Bretanya, en són un exemple.

En aquesta situació evidentment cal decidir, però si es desitja evitar que la identitat, la llengua i la cultura catalanes esdevinguin propietat exclusiva d'una elit, per definició minoritària, que ben aviat haurà perdut la capacitat de governar el país i d'obtenir majories suficients, cal adreçar els reptes imminents que planteja la immigració. Que consti que no em refereixo a negar l'immensa vàlua d'altres llengües i cultures i que defenso el caràcter dinàmic de les identitats –les nacions i les identitats no són eternes i immutables– però sí que cal poder promoure i de-

svolupar la pròpia cultura. Els Estats-nació ho fan i inverteixen recursos per a tal finalitat i no se'ls defineix com racistes, xenòfobs, i oposats a una transformació cultural que avui en dia resulta inevitable. Tot i les credencials democràtiques i pro-multiculturalistes del Canadà, la Gran Bretanya i els EUA, tots aquests països defensen i inverteixen per tal que els immigrants coneguin l'idioma, la cultura i la manera de fer del país. A Catalunya, què fem? i de quins recursos disposem?

Per un Catalanisme Cosmopolita a l'era global

El poble català ha estat tradicionalment europeïsta i ha mirat Europa com a model de democràcia, progressisme, avantguarda cultural i artística, i progrés socioeconòmic. Tot i mantenir un fort compromís amb la idea d'Europa, avui Catalunya s'adona que la UE, tal i com es defineix actualment, no respon a les expectatives generades.

Però la distància entre les aspiracions catalanes i l'estatus actual de Catalunya s'ha de resoldre amb el govern espanyol, cal saber-ho i actuar en conseqüència. No respon a la UE redreçar la situació de Catalunya sinó a Espanya, perquè la UE segueix estrictament les directrius dels seus Estats membres en aquelles matèries considerades com «internes». Això és un fet que cal assumir, senzillament perquè si es desitja un canvi, només una anàlisi acurada de la realitat, i no una construcció feta amb

¹ *La Vanguardia*, 12 de juny de 2007

El «catalanisme cosmopolita» és democràtic i socialment progressista, defensa el dret de la nació a existir i a avançar des del respecte a la diferència

bona voluntat però sense base, pot marcar l'estratègia a seguir.

L'impuls per tirar endavant els canvis necessaris per tal de pal·liar el dèficit de reconeixement polític, econòmic, cultural i moral de Catalunya requereix un acord transversal entre les forces polítiques de tradició catalanista o un partit polític catalanista amb majoria absoluta i la determinació de fer avançar aquest projecte. Sense una dosi de generositat i visió de futur suficients per tal de situar els interessos de la societat catalana per damunt dels interessos de partit és impossible assolir aquestes fites. Al meu parer, els mínims sobre els quals s'hauria de centrar el projecte pel reconeixement de Catalunya són:

- Proposta d'un model de finançament suficient i just per Catalunya.
- Reconeixement de l'estatus de Catalunya com a nació. Fet que hauria de quedar reflectit en la Constitució espanyola i en l'Estatut d'Autonomia.
- Ampliació de l'autogovern català en el marc d'una Espanya que es reconeix com a plurinacional, plurilingüe i pluricultural.
- Acceptació de Catalunya com a circumscripció electoral europea, i del dret i el deure dels representants del govern català d'intervenir en els òrgans de decisió de més alt nivell de la UE, sempre que es tractin qüestions que concerneixin directament al país.
- Acord per a la promoció de la cultura i la llengua cata-

lanes a Catalunya, l'Estat espanyol i a la UE, utilitzant tots els recursos en l'àmbit autonòmic, estatal i europeu per poder-ho fer.

Però cal anar més enllà de les mesures concretes i desenvolupar els principis i els valors que haurien de definir allò que anomeno «catalanisme cosmopolita» en un món globalitzat. El «catalanisme cosmopolita» és democràtic i socialment progressista, defensa el dret de la nació a existir i a avançar des del respecte a la diferència, vetllar per augmentar el benestar de tots els ciutadans, i per incrementar la seva moralitat des de la consciència de formar part d'un món interdependent –globalitzat– envers el que proclama una actitud de solidaritat i de diàleg.

El «nacionalisme democràtic» és legítim i defensa el dret de la nació a existir i a desenvolupar-se des del respecte a la diferència, al rebuig de la pròpia expansió territorial i al propòsit d'augmentar la moralitat dels seus ciutadans. Únicament a través del compromís amb aquests principis el «nacionalisme democràtic» esdevé cosmopolita. Ras i curt, per mitjà de la cura i de l'estimació de la pròpia pàtria, hom esdevé ciutadà del món. En aquest sentit, la societat catalana i en particular les seves institucions, els seus polítics, intel·lectuals i empresaris tenen el deure moral de treballar per la construcció d'un país democràtic, obert, i de fomentar els valors cívics que afavoreixin la cohesió i l'harmonia social. Per això cal generositat, coratge i, sovint, anar contracorrent en un entorn

La tasca del catalanisme cosmopolita ha de ser tirar endavant el país i contribuir al benestar social dels ciutadans des de l'eficiència, la responsabilitat i la transparència en la gestió

polític amarat d'intolerància i arrogància en les actituds, parapetat darrera el poder militar i econòmic per legitimar les pròpies accions, que utilitza els mots pertinents però els buida de contingut al tergiversar el seu significat. Un llenguatge que, com pell d'ovella, sovint amaga l'urpa fetge del llop.

La tasca del catalanisme cosmopolita ha de ser tirar endavant el país i contribuir al benestar social dels ciutadans des de l'eficiència, la responsabilitat i la transparència en la gestió, i també mitjançant la promoció de valors ètics que proporcionin el desenvolupament de la societat catalana i de les persones que la formen. El catalanisme no ha de ser ni un *modus vivendi*, ni una excusa per la inacció política, ni un motiu per a mantenir o generar desigualtats socials, sinó una eina per a la integració social i la regeneració cultural, cívica i política del país. |

+ INFO

Llibres

GUIBERNAU, M., *Nacionalisme Català: franquisme, transició i democràcia*, Proa. Barcelona, 2002.

GUIBERNAU, M., *The Identity of Nations*, Polity Press. Cambridge, 2007.

Fonts

- ☐ CEE, *Tractat Constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea*. Roma, 25 de març de 1957
- ☐ CiU, *Catalunya sense límits: els nous horitzons del nostre projecte de país d'octubre de 2002*
- ☐ CiU, PNV i BNG, *Declaració de Barcelona de juliol de 1998*
- ☐ Constitució Espanyola, de 27 de desembre de 1978
- ☐ Llei orgànica 4/1979, de 18 de desembre. de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya
- ☐ Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol. Reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya
- ☐ PSC, Esquerra i ICV-EUiA, *Informe per a l'aprofundiment de l'autogovern de novembre de 2001*
- ☐ UE, *Acord de Schengen de 1985*

Els Països Catalans, una possibilitat nacional

Antoni Furió* | antoni.furio@uv.es

Antoni Furió és un dels principals coneixedors de l'obra de Joan Fuster (1922-1992), l'intel·lectual valencià que dotà de contingut teòric al projecte de Països Catalans. Furió, director de la revista *L'Espill*, fundada pel mateix Fuster, analitza la situació actual de la nostra nació i els diferents ritmes d'alliberament nacional –amb especial èmfasi al País Valencià–, reafirmant, malgrat tot, la vigència del projecte d'un dels pares dels Països Catalans.

L'agenda política espanyola ha estat dominada des dels anys de la Transició per l'anomenada «qüestió territorial». Un eufemisme per a no referir-se explícitament al que durant molt de temps s'ha denominat el «problema basc» o el «problema català», o al que ara, més recentment i en terminologia actualitzada, se'n diu l'encaix de Catalunya i del País Basc dins d'Espanya. I, si se'n parla tant d'aquest encaix, és perquè no és fàcil, perquè grinyola constantment, perquè, en el fons, continua existint, irremediablement, el «problema». Ja sabem com es tancà –en fals– la

* Professor d'Història Medieval a la Universitat de València

L'agenda política espanyola està dominada des dels anys de la Transició per l'anomenada «qüestió territorial» un eufemisme per referir-se a l'encaix de Catalunya dins d'Espanya

qüestió fa trenta anys: amb l'Estat de les autonomies i la prohibició constitucional de federar-se unes autonomies amb altres. Les autonomies han representat, en contra del que molts esperaven –especialment dels qui les percebien com una amenaça a la integritat de la nació espanyola i en vaticinaven l'imminent desmembració–, un poderós factor d'estabilització de l'Estat espanyol. L'Estat de les autonomies, que cada un interpreta com vol, perquè navega més per les aigües corrents de la conjuntura i el pragmatisme polític –per la negociació entre les forces centrípetes i les forces centrífugues en funció dels equilibris resultants després de cada consulta electoral i la necessitat de segellar acords o d'aplegar suports suficients per a conformar o sustentar majories de govern– que per les molt més estanques de la doctrina política i constitucional, és un híbrid o una etapa a mitjan camí entre l'Estat unitari i l'Estat federal.

Aquesta ambigüïtat conceptual o doctrinal permet que alguns juristes i catedràtics de teoria de l'estat arriben a sostenir que Espanya és un país molt més federal –més descentralitzat, volen dir en realitat– que altres estats nominalment federals, o, també, que les autonomies espanyoles gaudeixen de més competències que, per exemple, els lander alemanys. Això no és així i afirmar-ho només es pot deure al desconeixement de la realitat constitucional d'Alemanya i d'altres estats federals, al domini insuficient de la matèria de la qual són especialistes o a la mala fe. O a una mica de tot plegat. També, a

la crispació i el baix nivell teòric que caracteritza el debat polític entorn a la idea d'Espanya i la forma d'estat. A la substitució del rigor acadèmic per la xerrameca gratuïta i sectària de tertúlia radiofònica o d'argumentari partidista. I, molt en particular, al convenciment bastant generalitzat entre els polítics, els intel·lectuals i els comentaristes espanyols, de dreta i d'esquerra, en això no hi ha diferències, que no es pot mantenir permanentment obert el procés descentralitzador, i amb ell el procés constituent –perquè qualsevol canvi important exigiria una reforma de la Constitució–, i que cal tancar-lo ja d'una per totes, davant la voracitat insaciabile dels partits nacionalistes, sempre en demanda de noves competències que elevin el sostre d'autogovern i que aconseguen arrancar en moments de debilitat parlamentària del govern central. Cosa que pot acabar buidant de contingut i de sentit l'Estat. L'Estat unitari, és clar.

Un argument dubtosament democràtic que sembla ignorar que els estats, igual que les nacions, són construccions històriques, no formes immutables nascudes de la voluntat divina ni aplicacions pràctiques de les tipologies recollides als manuals de dret polític i constitucional –que poden descriure la realitat històrica, però no dictar-la ni conformar-la–. I que la història està sempre oberta, en construcció, moguda entre altres factors –però no sempre ni únicament, com s'encarreguen de demostrar-ho els fraus electorals, els cops d'estat i els alçaments militars– per la voluntat popular, que és la que en els règims

L'Estat de les autonomies, més que donar una solució a l'encaix de Catalunya en Espanya l'ha reduïda a la condició de regió administrativa

democràtics determina la conformació de les majories i minories i les possibilitats i els límits de la negociació política. No deuria haver-hi –insisteixo: en un sistema democràtic– cap altre límit que aquest, el de la voluntat popular, prou legitimada –en realitat, l'única legitimada– per a, si s'escau, revisar o reformar a fons el marc constitucional. Que no és cap norma sacrosanta i inalterable, definitiva, com les Taules de la Llei, sinó les regles del joc que es donen els ciutadans d'un estat per a organitzar la convivència, i que poden canviar-se si aquests mateixos ciutadans així ho decideixen.

Tot fa pensar que, igual que el major grau de conscienciació política de la població –per la seva major i millor formació cultural, pels avanços de la societat de la informació i la comunicació, per la major consistència de la trama cívica i associativa– contribuirà a fer més palesos els enormes dèficits en representació i participació democràtica que encara patim –les llistes tancades, que donen un poder omnimode als aparells dels partits; les lleis electorals, que fixen sostres abusius per a obtenir representació parlamentària (el 5 % a les Corts Valencianes, enfront del molt més raonable 3 % del Parlament de Catalunya) per tal d'excloure les minories que poden empenyar i, sobretot, impedir les majories absolutes dels grans partits majoritaris en un sistema que es prefereix bipartidista; la carta blanca de què gaudeixen diputats i senadors per a decidir sobre qualsevol matèria, quan pot ser que els seus electors, que coincideixen amb ells en uns

temes, en discrepen en altres; la gran distància de temps que separa una consulta electoral d'una altra, quan les noves tecnologies permeten consultar més ràpidament la voluntat popular sobre una matèria determinada a través de referèndums, com ja es fa de forma periòdica i regular en alguns països–, l'aprofundiment en la democràcia anirà corregint aquests dèficits i imposant la voluntat popular, base de tot sistema democràtic, a la raó d'Estat, sigui quina sigui aquesta raó i que ben sovint no és altra que la de les elits polítiques espanyoles, que identifiquen l'Estat amb la seva pròpia idea d'Estat i substitueixen la voluntat popular per una forma actualitzada i més o menys encoberta de despotisme il·lustrat.

Aquest despotisme queda palès, entre molts altres exemples, en el menyspreu i la desconfiança amb què deslegitimen i s'oposen a qualsevol referèndum d'autodeterminació, com el que s'intenta, de moment sense èxit, al País Basc, o a les aspiracions a majors cotes d'autogovern a Catalunya, frustrades per les retallades a l'Estatut finalment aprovat, i que atribueixen més a les obsessiions identitàries de la classe política del Principat, que no pas a una demanda real de la ciutadania.

L'avanç en la democràcia, com deia, i el mateix procés de convergència europea semblen jugar a favor de les consultes populars i de la negociació política, en el marc de l'escenari definit pel resultat d'aquestes consultes. No sembla raonable ni factible que les fórmules aplicades en altres estats de la UE, com ara a la mateixa Bèlgica, en la

La història està moguda per la voluntat popular que és la que determina la conformació de les majories i minories, i les possibilitats i els límits de la negociació política

capital de la qual es concentren la majoria de les institucions comunitàries, no es puguin aplicar també a l'Estat espanyol. Caldrà estar molt atent al que passi a Bèlgica en el futur pròxim: un estat que en menys de vint-i-cinc anys, des del 1970, ha revisat ja cinc vegades la seva constitució i que està a les portes d'una nova reforma substancial, en un procés que la portarà segurament des de l'estat unitari inicial a un altre de signe confederal.

L'Estat de les autonomies espanyol està lluny de ser un estat federal, com pretenen, tot donant gat per llebre, alguns dels seus apologetes o els qui, menys entusiastes, el consideren un mal menor. En realitat, és un estat unitari descentralitzat. O, dit al revés, un estat descentralitzat, però unitari. La forma de neutralitzar o de reconduir les reivindicacions autonomistes a Catalunya i al País Basc –i, en menor mesura, a les Illes, al País Valencià i a d'altres territoris de l'Estat espanyol– va ser procedint a una descentralització important de l'estat –les competències transferides en algunes matèries han estat decisives per a avançar cap a l'autogovern, així com el creixent percentatge de participació en la recaptació fiscal–, però reservant a l'administració central les principals atribucions i estenent el sistema de forma més o menys homogènia a tot el mapa territorial de l'estat. Amb independència de la via d'accés a l'autogovern, totes les autonomies acabarien tenint un sostre competencial semblant –si no en la primera fase de desenvolupament del procés autonòmic, en la segona, encara oberta, que s'ha iniciat amb la re-

forma dels diferents estatuts d'autonomia: el famós «café per a tots» dels anys de la Transició o la més recent i no menys memorable «clàusula Camps»–, i els fets diferencials català i basc quedarien diluïts en un puzzle on cada peça fa el mateix paper que una altra, on l'autonomia catalana val tant com la càntabra o la murciana –totes elles uniprovincials, com també la de La Rioja– i la Comunidad de Madrid, un invent administratiu d'última hora, és equiparable a Catalunya. L'Estat de les autonomies, més que donar una solució a l'encaix de Catalunya en Espanya –a fer que Catalunya se senti còmoda en Espanya, en paraules dels partidaris de l'Espanya plural–, l'ha reduïda a la condició de regió administrativa, al mateix rang que les regions i els territoris resultants de la fragmentació administrativa de Castella, i les seves demandes no poden sinó ser incompreses i apareixer com a desdenyoses i insolidàries envers les altres autonomies.

L'Espanya de les autonomies és molt diferent a l'Espanya unitària i centralitzada anterior, però la recorda molt. Perquè, tot i descentralitzada, continua sent unitària i, sobretot, continua sent Espanya. Una Espanya preconstitucional perquè és anterior a la Constitució, no naix d'ella, la precedeix, i una Espanya atemporal, perquè està fora del temps històric, que s'ha vist considerablement reforçada per l'Estat de les autonomies. Potser això ajudi a explicar perquè els dirigents de l'antiga Alianza Popular, que eren els més hostils al Títol VIII de la Constitució espanyola de 1978, que regula l'ordenació territorial de

No hi hauria d'haver cap altre límit que la voluntat popular per reformar la Constitució, perquè només és les regles del joc que es donen els ciutadans per a organitzar la convivència

l'Estat de les autonomies, en són avui, ara en el PP, els més grans defensors i els més refractaris a retocar ni una coma. O perquè alguns dels capitosts de la dreta espanyola, com el mateix José María Aznar, que no es refiaven de la Constitució ni s'estaven d'expressar les seves reticències, en sacralitzen ara la lletra com a límit de fins on es pot arribar en matèria territorial i la brandeixen com a garrot per a fer entrar en raó els partits nacionalistes, deslleials per naturalesa. La dreta espanyola ha patrimonialitzat la Constitució i ha fet una interpretació i un ús pervers de l'adjectiu «constitucional» –inclòs el terme de «patriotisme constitucional», encunyat per Habermas, i desproveït absolutament del seu sentit pristi–, del qual ha arribat a excloure fins i tot al PSOE.

La Constitució de 1978 contenia –i conté– també una cautela destinada a blindar la integritat territorial de l'estat: la prohibició de federacions de comunitats autònomes. La mesura, donat que exclou explícitament País Basc i Navarra, en permetre la incorporació d'aquesta a la primera, està pensada de forma exclusiva per a bloquejar legalment la unió política dels Països Catalans. La federació de les comunitats autònomes de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears. Potser els redactors de la Carta Magna eren massa optimistes si pensaven que un hipotètic referèndum hauria donat uns resultats favorables a la indesitjada federació –almenys al País Valencià– o que els tres parlaments autonòmics hi haurien estat d'acord, però no volien córrer cap risc ni deixar cap esclatxa legal que ho pogués

La Constitució prohibeix l'existència legal dels Països Catalans, per tant és la primera a reconèixer, sense citar-ho expressament, la possible reunificació dels territoris de la nostra nació

fer possible algun dia. Sense el País Basc, i sense la seva aportació a les arques de l'estat, regulada pel concert econòmic, l'Espanya de les autonomies podria continuar funcionant. Uns Països Catalans units, políticament i administrativament, fins i tot si es mantien com a federació dins l'estat, la farien menys viable. Políticament, doncs, els Països Catalans estan prohibits per la Constitució espanyola. I ho estan pel que poden tenir d'amenaça a la viabilitat mateixa de la nació espanyola, de l'Espanya unitària que continua sent l'Espanya de les autonomies –es clar també que, en lectura inversa, en prohibir-ne l'existència legal, la Constitució espanyola és la primera a reconèixer, sense citar-los expressament, la possibilitat d'uns Països Catalans federats.

Només per aquesta prohibició, que s'imposa –i invalida per endavant– als resultats d'una hipotètica consulta popular o d'un no menys hipotètic acord de les tres cambres autonòmiques, la Constitució pateix d'un greu dèficit democràtic que en fa difícil l'acceptació i n'exigeix una urgent revisió. En cas contrari, les eventuais reformes estatutàries s'estavellaran sempre contra el sostre constitucional, amb les consegüents retallades competencials, com ja està passant ara mateix, i el sentiment de frustració generat es traduirà en un rebuig creixent no sols de les actuals regles del joc, sinó del joc mateix. Com diu Xavier Rubert de Ventós en un recent article,¹ que fa servir

una dita mexicana –i que sembla parodiar també un conegut manual d'autoajuda–, «ja no vull formatge; només sortir de la ratera».

Les coses no estan millor ara de com ho estaven fa trenta anys. En tot aquest temps, els partits catalanistes han jugat a assegurar i han practicat la política, entre timorata i pragmàtica, del peix al cove. I el PSOE, que ha tingut responsabilitats de govern al més alt nivell durant prou més de la meitat de tots aquests anys, fins i tot amb majories absolutes que expressaven una àmplia voluntat popular de canvi, ha perdut una oportunitat esplèndida de fer pedagogia política i de contribuir a desactivar l'anticatalanisme sempre viu, i més o menys exacerbats segons la conjuntura i la proximitat d'una convocatòria electoral, en la societat espanyola. Un anticatalanisme que, si bé es mira, sembla constituir un dels ingredients bàsics de la identitat espanyola. Per força, la identitat catalana té en part, i recíprocament, una de les seves pedres angulars en l'antiespanyolisme. I no a la inversa, com sostenen alguns historiadors i comentaristes polítics espanyols que consideren l'anticatalanisme i el nacionalisme espanyol en general un fenomen desenvolupat al segle XX i l'expliquen com una reacció al catalanisme rampant des del final del segle XIX i a la paral·lela debilitat de la identitat espanyola en aquesta centúria. En realitat, l'anticatalanisme té uns orígens bastant anteriors. Detectable ja a les cròniques castellanques del final de l'edat mitjana, l'animadversió contra Catalunya s'intensificà amb la guer-

¹ *El País*, 15 de setembre de 2007

El conflicte al País Valencià no és sociolingüístic ni cultural, és polític perquè és artificial. No apel·la a la raó sinó a les vísceres, creat per a erosionar l'adversari i obtenir rèdits electorals

ra dels Segadors (1640–1652) i la guerra de Successió (1700–1714) per la seva resistència a la centralització política i a la unificació legislativa i administrativa que perseguia la monarquia hispànica, primer amb la Unió d'Armes del comte-duc d'Olivares (1587–1645) i, després amb la Nova Planta, instaurada pels Borbons. Quan s'organitzà el catalanisme polític, en el trànsit del segle XIX al XX, l'anticatalanisme tenia ja una tradició de segles.

Al País Valencià, en canvi, l'anticatalanisme és un fenomen recent, alimentat i explotat hàbilment, de la Transició ençà, per la dreta autòctona –i no sols per la més reaccionària– per a minar l'hegemonia electoral de les esquerres, acusades d'alinejar-se amb «l'enemic exterior», de fomentar la catalanització de la llengua i la cultura valencianes. El blaverisme, dit així perquè oposava a les quatre barres compartides pels territoris de l'antiga Corona d'Aragó, enarborades ara com a voluntat de futur dels Països Catalans, la franja blava supletòria que hi afegeix la bandera de la ciutat de València i que els socialistes acabaren acceptant com a senya d'identitat de la nova Comunitat Valenciana, heretà les accions violentes que havia protagonitzat l'extrema dreta durant el final del franquisme i els anys de la Transició. El discurs secessionista, que en alguns moments arribà a adquirir tons realment esperpèntics, en denunciar la presumpta espoliació del patrimoni cultural i espiritual valencià –«mos ho volen furta tot»: la llengua, el Tirant, Ausiàs March, la paella...–, no anava dirigit tant contra els catalans del Principat com contra els

renegats que els feien de quintacolumnistes al País Valencià. De fet, els atemptats de la ultradreta, contra persones, entitats i institucions de marcada significació catalanista, es circumscriviren al territori valencià i mai no arribaren a Catalunya. Però aconseguen el seu objectiu: intimidar la societat valenciana, instal·lar un clima de divisió i conflicte permanent, encalçar les noves autoritats democràtiques... El conflicte, bé que es veu de seguida, no és lingüístic ni sociolingüístic o cultural, tot i que estem lluny del grau de normalització que seria desitjable i que la confrontació no és tant entre el català i el valencià, sinó com ho ha estat sempre, des dels inicis dels Temps Moderns, entre el valencià i el castellà. El conflicte és polític, perquè és artificial, no apel·la a la raó sinó a les vísceres, ha estat creat i mantingut –sobre la base, és veritat, del regionalisme folklòric i panxacontent, prefusteria– per a erosionar l'adversari i obtenir rèdits electorals. I la prova és que, tot i la forta davallada que ha experimentat als darrers anys, orfe de propostes, de cobertura i de sentit, reviscola amb més o menys força cada vegada que s'acosta una nova cita amb les urnes. L'anticatalanisme continuarà existint mentre sigui necessari, mentre reporti beneficis als seus mentors, però no és ja, com ho arribà a ser en els seus millors temps, una força política i social determinant en la vida valenciana.

Que l'anticatalanisme s'hagi anat diluint al País Valencià, perquè ha deixat de ser útil –bé és veritat que després d'un brillant full de serveis al partit que ocupa ininter-

Mostres de la unitat dels Països Catalans la trobem amb la representació territorial del la Fira del Llibre de Frankfurt o el treball conjunt de les universitats a la Xarxa Joan Lluís Vives

rompudament totes les instàncies de poder valencianes des de fa dotze anys— no vol dir que els seus efectes perversos no continuïn deixant-se sentir. A la Fira del Llibre de Frankfurt, on enguany la cultura catalana és invitada d'honor, hi haurà la Generalitat de Catalunya, el Govern de les Illes Balears, el Govern d'Andorra i molts altres representants dels territoris on es parla la llengua catalana, però no hi haurà cap representant de la Generalitat Valenciana. No perquè aquesta no cregui en la unitat de la llengua, sinó perquè reconèixer-la li resultaria políticament inconvenient. És més fàcil, i menys onerosos en termes polítics, col·laborar amb la Real Academia Española i totes les acadèmies de la llengua dels diversos països hispanoamericans, com ha fet la Generalitat Valenciana amb una edició commemorativa dels quatre-cents anys de la primera edició del Quixot, que col·laborar amb l'Institut d'Estudis Catalans o l'Obra Cultural Balear en una iniciativa semblant relativa a la cultura catalana. I això, naturalment, té uns costos enormes, en presència, en suports, en normalitat, per a la cultura catalana al País Valencià.

Fa trenta anys, els pares de la Constitució espanyola, i els líders dels grans partits estatals que hi havia al darer i que tancaren l'acord final, s'ho creien, això dels Països Catalans. Per això els prohibiren. Trenta anys després, els Països Catalans no són ni més possibles ni més impossibles que aleshores. Continuen sent una possibilitat i una necessitat de futur. En molts terrenys, i no sols

en el de les entelèquies o les utopies, són ja una realitat tangible. Finalment, el País Valencià estarà present a Frankfurt, no sols a través dels seus escriptors i editors, de les seves universitats, sinó també institucionalment gràcies a l'acord signat entre els ajuntaments de Gandia, Morella i Sueca amb l'Institut Ramon Llull, que gestiona la projecció exterior de la cultura catalana i que és qui s'ocupa d'organitzar i coordinar els actes de Frankfurt. El Ramon Llull edita també una revista en anglès, *Transfer*, que es nodreix dels continguts publicats en revistes culturals del Principat, les Illes i el País Valencià i que es fa a València. Les vint universitats dels Països Catalans fa temps que funcionen mancomunadament en la Xarxa Joan Lluís Vives, que comparteixen recursos i estratègies, que organitzen iniciatives conjuntes, que uneixen la seva veu en declaracions institucionals en defensa d'una llengua i una cultura —no sols literària— comunes. I, naturalment, hi ha un mercat editorial —i, en menor mesura, audiovisual— compartit i amb un gran potencial d'expansió.

Els Països Catalans són ja, avui, alguna cosa més que una pura il·lusió de l'esperit. Naturalment, els ritmes de la seva construcció són molt diferents d'un territori a l'altre. Però no hi ha motius per a la desesperança, per a pensar, com ja apunten alguns, que l'única possibilitat de Catalunya passa per la seva renúncia als Països Catalans. Un bell somni irrealitzable. I també un llast. Els Països Catalans són l'única possibilitat nacional per al País Valencià i les Illes, però també per al Principat, malgrat el seu ma-

**Els Països Catalans no són un impossible,
sinó una necessitat de futur, l'única
possibilitat nacional per al País Valencià
i les Illes, però també pel Principat**

major pes demogràfic i el major nivell de conscienciació política i nacional. La història continua oberta, per escriure. Al cor d'Europa, a Bèlgica, estan passant coses interessants ara mateix. I caldria estar-hi atents. El temps i els avanços democràtics juguen a favor nostre. |

+ INFO

Fonts

☐ [Constitució Espanyola, de 27 de desembre de 1978](#)

NAVEGADOR

La nova Escòcia

Xavier Solano* | xavier.solano@staff.snp.org

Darrerament, diferents nacions sense Estat d'Europa estan protagonitzant importants avenços entorn la capacitat de decidir lliurement el seu futur polític. El referèndum de Montenegro del maig de 2006 va assentar el precedent de la implicació de la UE en un procés d'autodeterminació, fixant a través d'un protocol les condicions per validar la independència d'aquest territori de l'antiga Iugoslàvia. Lluny de ser un cas aïllat, aquest agost el govern escocès de l'SNP va presentar «Choosing Scotland's Future-A National Conversation», un document que com exposa Xavier Solano té la voluntat de guiar el procés de construcció d'una Escòcia independent dins de la UE.

Ara fa ben poc, el nou govern independentista escocès va celebrar els seus primers cent dies al capdavant de l'administració d'aquest país. L'Scottish National Party (SNP), tot i no tenir prèvia experiència executiva i de trobar-se en una situació de govern en minoria, no ha dubtat a accelerar els motors del vaixell 'Escòcia' per posar-los a

* Analista polític de l'SNP i autor del llibre *El mirall escocès* (ed. La Magrana)

En cent dies de govern, l'SNP ha desenvolupat importants accions en matèria d'educació, economia, transports, salut, universitats, energia, medi ambient i, òbviament, autogovern

tota màquina des de bon començament. Les àrees de les accions de govern en aquests tres mesos i escaig han estat diverses. Entre elles cal destacar educació, economia, administració, transports, salut, universitats, energia, medi ambient i, òbviament, autogovern.

Dues altres actuacions a tenir en compte són la reducció de l'equip ministerial a tan sols sis Secretaris de Gabinet –incloent el Primer Ministre– i deu ministres i l'establiment del Consell d'Assessors Econòmics, que té com a objectiu presentar mesures per incrementar d'una manera sostenible el creixement de l'economia escocesa. Entre els membres d'aquest consell trobem dos Premis Nobel d'Economia, l'expresident del cinquè banc més important del món i un rector de la Universitat d'Oxford. I un detall interessant: cap d'ells cobra cap honorari per fer aquesta feina. Es una qüestió de prestigi.

A nivell universitari el govern de l'SNP ja ha eliminat el graduate endowment, una mena de taxa de vora 3.000 euros que tot estudiant universitari havia de pagar en acabar els estudis. D'aquesta manera, la universitat a Escòcia torna a ser totalment de franc. Es a dir, cap estudiant escocès no paga ni un euro pels seus estudis.

En transports, el nou govern ja ha decidit abolir els dos darrers peatges que quedaven a Escòcia. Així, Escòcia es convertirà aviat en un país lliure de peatges. En educació, el nou executiu ja ha fet disponibles els fons econòmics necessaris per a la contractació de nous professors de primària per mirar de reduir el nombre d'alumnes

a tan sols 18 per classe i, alhora, també per mirar d'oferir 16 hores setmanals de franc a les llars d'infants, per a tots els infants d'entre 3 i 5 anys.

En matèria d'energia, s'ha creat el Guardo Saltire, per promocionar i prestigiar els esforços en un camp clau en el futur d'Escòcia: les tecnologies renovables. Un sector que, amb el temps, hauria de ser tan rendible com per substituir els beneficis que avui provenen de l'extracció del petroli del Mar del Nord. Alhora, el nou govern escocès també s'ha compromès a reduir en un 80% les emissions de gasos amb efecte hivernacle d'ara al 2050.

Finalment, i com a punt estrella, l'SNP ha començat a negociar amb el govern britànic el traspàs de competències necessàries, de manera urgent, per a Escòcia, com ara la que fa referència a la legislació d'armes de foc, i també ha publicat un document de consulta on s'estableixen els arguments per a la celebració d'un referèndum que contempli la possibilitat de la independència d'Escòcia: *Choosing Scotland's Future-A National Conversation*.

L'SNP es caracteritza per explicar les coses d'una manera planera, acurada i rigorosa però evitant tecnicismes i complexitats que podrien generar malentesos entre els ciutadans. L'objectiu d'un partit polític és tenir un projecte potent i agosarat pel país i transmetre'l en un format entenedor per a tothom. El document de consulta sobre el referèndum que ha presentat l'SNP, de 49 pàgines, no és una excepció a aquest estil de fer les coses. El pri-

Amb el document *A National Conversation* l'SNP busca establir un diàleg clar, sincer i sense complexos sobre la independència amb la ciutadania del país

mer dels sis capítols defineix què era Escòcia abans del procés de «Devolució», és a dir, abans de la restauració de les institucions polítiques escoceses. Després detalla el que ha representat la restauració del parlament per al país i l'estat de les relacions entre Westminster i Holyrood –nom popular pel que es coneix el Parlament escocès–. Finalment, estableix quins canvis s'han produït en aquests darrers anys en matèria de competències transferides a Edimburg. Una vegada constatat el procés de canvi, l'informe presenta les propostes dels diversos partits per a una nova etapa que, necessàriament també tindria un caràcter evolutiu. Es a dir, aquest primer capítol presenta la política nacional com el que és: un subjecte en constant canvi i evolució. Per tant, s'incideix en què el canvi no és un element a tèmer, sinó un element natural.

El segon capítol fa referència a la distribució de competències entre Westminster i Holyrood. Paral·lelament, aprofita per defensar la reclamació de més poders i n'explica les raons en grans blocs: transparència, eficiència, increment de la riquesa, millor seguretat... ingredients per afavorir que Escòcia esdevingui una societat més justa, més ecològica, més competitiva, amb més presència internacional...

L'explicació del fet nacional ve recollida en el capítol tercer. No tot es redueix a factors com la eficiència, la riquesa o el benestar. Escòcia, igual que Catalunya, és una nació mil·lenària amb un passat sobirà. En aquest document també es recorden les dates més importants de la

història escocesa, entre elles, la unió de les corones anglesa i escocesa i la unió política amb Anglaterra. Aquest tercer capítol és cabdal. Explica, d'una manera molt planera, el que significarà la independència per Escòcia des del punt de vista de les institucions polítiques del país. També parla de les negociacions que tindrien lloc per aconseguir-la, de les conseqüències que se'n derivarien i descriu com quedarien establertes les relacions entre Escòcia i la resta de les illes britàniques, incloent-hi la República d'Irlanda, i les relacions amb la monarquia.

El quart capítol fa referència als canvis constitucionals viscuts al Regne Unit d'ençà de la restauració de les institucions polítiques a Escòcia, Gal·les i Irlanda del Nord. També del Green Paper, publicat pel govern britànic sobre les possibles reformes constitucionals que podrien tenir lloc al Regne Unit en un futur proper. Finalment, parla de les relacions entre la República d'Irlanda i el Regne Unit a través del British-Irish Council.

El cinquè i penúltim capítol tracta del referèndum i del procés legislatiu que l'hauria de fer possible. I en aquest punt, no s'enganya a ningú. Es diu que el resultat d'un referèndum no és vinculant i que, en cas de sortir escollida l'opció independentista, caldria l'aprovació d'una llei per part del Parlament britànic i d'una altra per part del Parlament d'Escòcia. En aquest capítol també s'introdueix la possibilitat que el referèndum ofereixi més de dues opcions a escollir pels ciutadans. És a dir, que els escocesos podrien optar per tres possibilitats: mantenir l'actual sta-

El govern escocès presenta la política nacional com el que és: un subjecte en constant canvi i evolució. Per tant, s'incideix en què el canvi no és un element a témer, sinó un fet natural

tus quo, optar per la independència, o escollir la possibilitat d'un estadi intermedi, que només plantejaria un augment significatiu de poders per a Escòcia.

D'altra banda, i pel que fa a la titularitat de la competència per a convocar un referèndum d'aquestes característiques, tan el Parlament escocès com el britànic podrien aprovar una llei per a la seva celebració. El capítol acaba amb un esborrany del que podria ser la proposta de llei del govern escocès. Aquest esborrany també proposa una possible pregunta pel referèndum: «El govern escocès hauria de negociar un acord amb el govern del Regne Unit pel qual Escòcia esdevindria un estat independent?»

La proposta de pregunta ja va ser elaborada conjuntament amb l'alt funcionariat escocès per així evitar qualsevol invasió de competències des de Holyrood. El govern escocès, com el català, ha negociat diverses vegades canvis en les relacions amb els governs estatals. Per tant, una pregunta d'aquestes característiques entraria totalment dins el règim competencial vigent.

El sisè i darrer capítol és el que dona nom a tot el document: A National Conversation. Precisament perquè recull el principal objectiu d'aquest primer pas del govern de l'SNP en matèria de referèndums: establir un diàleg clar, sincer i sense complexos sobre la independència amb la ciutadania del país. El capítol sisè, per tant, analitza els arguments que han portat al govern escocès a creure necessari iniciar aquest diàleg amb la societat. Així, s'explica que malgrat que Escòcia ha guanyat una ex-

periència important en la gestió de part dels seus afers en els darrers anys, tots els partits són conscients de les limitacions del present sistema competencial. Tanmateix, com que no hi ha un acord entre les forces polítiques sobre quin hauria de ser el proper pas a seguir, el govern escocès insta a les entitats, organitzacions i particulars a participar en el debat. S'escoltarà la veu dels ciutadans i el govern promourà el debat institucional amb la societat, tenint en compte totes les possibilitats. Això vol dir, per tant, que es proposarà un referèndum, com dèiem, que podria contemplar dues o tres de les següents opcions: continuar com s'està, demanar més poders per a la cambra escocesa i la opció que defensaria el govern escocès, la creació d'un Estat independent membre de la UE.

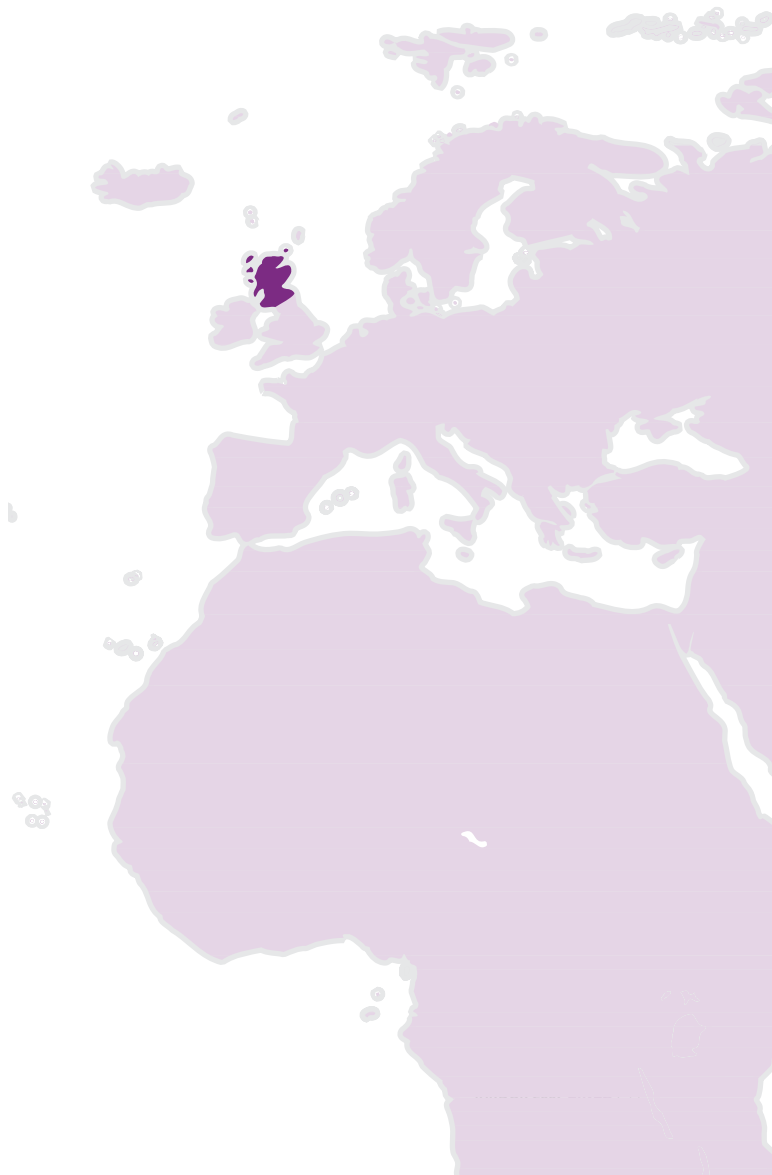
Ara bé, no ens enganyem. L'SNP manté un govern en minoria que depèn de la voluntat del Parlament d'Escòcia. I en aquests moments, només els 47 diputats de l'SNP i els 2 del partit dels verds –Scottish Green Party (SGP)–, d'un total de 129 diputats, són partidaris de celebrar el referèndum i de la independència. Oficialment, la resta de diputats no només estan en contra de la independència sinó que també ho estan de fer la consulta als ciutadans. Davant d'aquesta situació, l'estratègia de l'SNP ha estat i és molt clara: el govern de l'SNP està aprofitant l'actitud tancada dels partits unionistes per convèncer a la gent que l'SNP i els verds són els dos únics partits que realment volen posar el futur del país a les mans dels seus ciutadans.

L'SNP argumenta la voluntat de més poder en clau de transparència, eficiència, increment de la riquesa... ingredients per afavorir que Escòcia esdevingui una societat més justa

La resposta política no s'ha fet esperar. El 28 d'agost els tres partits escocesos amb seu central a Londres, és a dir, el partit laborista –Scottish Labour–, el conservador –Scottish Conservatives and Unionist Party– i el liberal demòcrata –Scottish Liberal Democrats–, emetien un comunicat conjunt que començava així: «Els nostres tres partits comparteixen l'objectiu de construir una Escòcia forta i pròspera que formi part d'un Regne Unit fort i pròsper». La segona frase del comunicat era prou clara: «Rebutgem la independència». La resposta del portaveu del govern escocès de l'SNP tampoc no es va fer esperar: «El tren de la National Conversation ja ha deixat l'estació i els tres partits amb seu a Londres hauran de decidir a quin vagó volen pujar». És a dir, el projecte va endavant.

Aquest tren sobiranista que, a primer cop d'ull, podria semblar un projecte individual de l'SNP i mancat de recolzament social, a l'hora de la veritat compta amb el suport del poble d'Escòcia. O almenys això és el que diu la darrera enquesta, que mostra clarament com tres de cada quatre escocesos –el 74%– volen que es celebri el referèndum¹. L'estratègia desenvolupada per l'equip tècnic de l'SNP de fer palès, davant la societat, la clara voluntat del govern escocès de preguntar al poble, ha forçat, inevitablement, als partits unionistes a situar-se i a confessar públicament que ells no són partidaris de deixar aquests temes en mans dels ciutadans.

¹ *The Sunday Times*, 19 d'agost de 2007

La proposta *A National Conversation* preveu que els escocesos puguin escollir entre l'actual *status quo*, l'augment de l'autogovern o per una Escòcia independent membre de la UE

Aquesta legislatura serà molt complicada. Un govern en minoria, per força, ha de ser molt hàbil a l'hora d'aconseguir tirar endavant un programa electoral, evitant a tothora el bloqueig dels tres partits unionistes. De fet, aquestes tres formacions amb seu a Londres, tindrien molts problemes per justificar davant el Regne Unit el seu suport a la celebració d'un referèndum a Escòcia que ha proposat un govern independentista. Amb tot, segurament, més d'un diputat d'aquestes formacions, com a demòcrata, acceptaria i recolzaria la celebració de qualsevol consulta popular.

El suport popular per la independència d'Escòcia ha estat tradicionalment molt volàtil. El mes de novembre del 2006, per exemple, una enquesta² mostrava que el 31% de la població donava suport a la independència. Dies més tard, una altra enquesta mostrava un suport del 51%. Les raons per aquesta volatilitat són diverses: la formulació de la pregunta, les campanyes mediàtiques a favor o en contra d'una determinada opció... L'SNP ja fa temps que defensa i publicita arguments ideològics molt sòlids a favor de la independència. L'equip de l'SNP ha fet els deures i els ha fet bé. Ha trobat arguments molt poderosos i difícils de rebatre. Fins i tot en aquelles situacions on regna la incertesa com, per exemple, quan es parla del dia de l'endemà de la independència. Fins i tot en aquest punt, l'SNP ha sabut superar ideològicament els partits unionistes i oferir uns arguments compactes, esperançadors

i que segueixen una lògica. La feina ara és fer arribar aquest missatge a tothom. I per aconseguir-ho cal un segon element molt important: disposar del millor missatge possible.

Per acabar-ho d'entendre, fixem-nos per exemple en un sector que tradicionalment ha estat conservador i reticent a donar el seu suport a un procés de canvi o de separació a Escòcia: l'alta i mitjana burgesia. Per mirar de convèncer aquest sector cal, com hem dit, un missatge amb una base molt sòlida. Però també cal un missatge de primera, un missatge que parli la seva mateixa llengua i que sigui respectat per la seva trajectòria professional. Aquest home a Escòcia és en Jim Mather i ara mateix és el Ministre d'Empresa, Energia i Turisme del govern escocès. Ell és, segurament, un dels millors polítics que he tingut la sort de conèixer. I la seva vàlua potser rau en el fet que és un polític de vocació.

El senyor Mather havia estat director de marketing d'una multinacional del Regne Unit i va decidir-se a crear les seves pròpies empreses fins a esdevenir, ja fa anys, un empresari d'èxit. Quan ell parla, els empresaris se l'escolten amb atenció. I quan ell escolta als empresaris, ho fa parant l'orella i el cervell al 100%. Assistint a aquestes trobades hom se n'adona que no és un debat entre polítics i empresaris. És un empresari convencent a d'altres empresaris que la via racional més avantatjosa és donar suport a la formació independentista. No cal dir que ell va jugar un paper fonamental alhora de convèncer Sir Geor-

2 YouGov Poll. Novembre de 2006.

La darrera enquesta mostra com tres de cada quatre escocesos volen que es celebri el referèndum, reafirmant la clara voluntat del govern escocès de preguntar al poble

ge Mathewson, l'expresident del cinquè banc més important del món, a donar suport públic a la independència i, per tant, al candidat de l'SNP, Alex Salmond. Cal tenir en compte que Sir George Mathewson ha estat l'home que ha fet possible que el Royal Bank of Scotland sigui set vegades més gran que «la Caixa» i que dobli els beneficis de la Coca-Cola cada any. Es evident que si l'SNP volia convèncer a un home d'aquesta talla, calia un missatger de primera.

Una de les coses més sorprenents que trobem en el funcionament intern de tots els partits polítics d'Escòcia és l'actitud oberta i la mentalitat empresarial que hi regna, fins i tot en el cas dels partits situats a l'esquerra de l'arc parlamentari, com ara l'SNP. Jo mateix, abans de treballar per l'SNP, no coneixia a ningú d'aquesta formació. De fet, vaig assabentar-me de la convocatòria de la que avui és la meva feina d'analista al partit perquè l'SNP la va anunciar públicament. I abans d'aconseguir-la, vaig haver de passar un procés de selecció similar al d'una empresa privada: diverses entrevistes amb un jurat de fins a sis persones, entre ells els màxims responsables, i proves tècniques. Em van oferir la feina, tot i saber que abans havia treballat per la que avui és la cap del Scottish Labour, es a dir, l'actual cap de l'oposició a Escòcia, la senyora Wendy Alexander. Aquestes coses no passen a tot arreu. Això diu molt de la mentalitat d'un partit. A Escòcia i, concretament a l'SNP, es valora molt l'eficiència i es treballa de manera molt professional. Per això els resultats

arriben, i són bons. Un partit que es proposa la independència d'una nació ha de ser el doble d'eficient que els altres, perquè no es pot permetre errades. I per això necessita l'equip de professionals més competent. Per això l'SNP ha guanyat les eleccions. Perquè no ha comès errors i ha treballat i treballa de manera seriosa.

A poc a poc, com deia, he anat entenent com d'importants són els missatgers i els seus assessors. L'SNP ha creat el millor equip polític d'Escòcia dirigits per un líder excepcional. I això no ho dic perquè en formi part. Això ho dic perquè treballem amb professionals de primera categoria no només provinents d'Escòcia sinó també dels EUA, d'Itàlia, de Canadà, d'Anglaterra i de Catalunya. I els fets ho demostren: som l'únic partit de tota Escòcia que no ha perdut escons, de fet som l'únic que n'ha guanyat. I ho hem fet passant de 25 a 47 escons, quasi el doble.

Un altre factor a tenir en compte en aquest procés envers el triomf electoral és que l'SNP ha aconseguit aquesta victòria des de l'oposició. Alguns polítics catalans consideren que estar-se a l'oposició és el cementiri polític. Aquí dalt, en canvi, al fet d'estar-se a l'oposició li diem «la terra de les oportunitats». Molts diputats de l'SNP creuen que només hi ha un lloc millor que estar-se a la oposició, i és estar dirigint un govern. La prova la tenim en el fet que, una vegada celebrades les eleccions del maig passat, el Scottish Liberal Democrats, tot i trobar-se en una posició molt còmoda per entrar al govern per tercera vegada con-

El resultat del referèndum no es vinculant i, en cas de sortir escollida l'opció independentista, caldrà aprovar una llei que ho ratifiqui al Parlament britànic i al Parlament d'Escòcia

secutiva, va decidir restar a l'oposició i no donar suport ni a l'SNP ni al Scottish Labour. La raó? Després de 8 anys en un govern no dirigit per ells, els liberal demòcrates tornaven a treure el mateix nombre d'escons que a les primeres eleccions escoceses de 1999. És a dir, 17 escons. En vuit anys de govern compartit no havien avançat res. Ara han decidit romandre a la oposició.

Per tant, ara és el torn de l'SNP, governant en minoria, però dirigint. He dit abans que serà una legislatura summament complicada i dura. Són quatre anys durant els quals els polítics i els seus equips hauran d'estar al 100% cada dia. Però Escòcia s'està movent. I en política no hi ha res més bonic que això, perquè això vol dir que anem a alguna banda. |

+ INFO

Llibres

SOLANO, X., *El mirall escocès*. Dèria Editors – La Magrana. Barcelona, 2007.

Fonts

- *Choosing Scotland's Future – A National Conversation* de 2007
- *Yougov Poll, Scottish Parliament Voting Intention*. Novembre de 2006

Enllaços

- Govern d'Escòcia
www.scotland.gov.uk
- Parlament Escocès – Holyrood
www.scottish.parliament.uk
- Scottish National Party
www.snp.org
- Yougov Poll
www.yougov.com

BLOC

El fracàs de la via estatutària obre un nou horitzó cap a l'Estat i el dret a decidir

Josep Huguet | Conseller d'Innovació, Universitat i Empresa de la Generalitat de Catalunya | conseller.iue@gencat.net

Les apagades elèctriques, la indefinició de l'Estat sobre l'aeroport del Prat i el pèssim funcionament de Rodalies posen de manifest el preu de la dependència. El malestar generalitzat a Catalunya ha comportat que amb un any de vigència de l'Estatut més d'un 60% dels catalans considerin aquesta autonomia

deficient. Una ocasió perduda, tot i que una oportunitat per a la presa de consciència. Aquells que titllaven la posició d'Esquerra pròpia d'una política del «tot o res» ara l'ha assumit com a pròpia. En certa manera els darrers esdeveniments ens donen la raó amb la posició de ferma i coherència davant l'Estatut retallat. La mateixa coherència que, per altra banda, ens avala per defensar el desplegament de l'Estatut, sabent que les parets mestres de l'autogovern van caure en l'abraçada Mas-Zapatero.

L'Estatut era la «prova del cotó» de la voluntat federalitzant de Zapatero i aquest cotó s'ennegri quan es passar de les promeses als fets. Es podria pensar que no calia passar aquest prova, veient com de greixosos són alguns dels racons de l'aparell de l'Estat, fins i tot gestionats pel que semblava ser la seva cara més amable. Però no fem política només pels convençuts, també tenim el deure d'intentar portar a terme els nostres principis mitjançant les vies democràtiques que estan al nostre abast, posant a prova els dics de contenció del «constitucionalisme». Calia obrir els ulls a molts catalans i catalanes fent aflorar les contradiccions d'un PSOE que mai s'arrisca a quedar fora de joc en

la disputa dels vots del nacionalisme espanyol i dels qui durant 23 anys no s'atreveren a fer res que molestés als veïns.

En certa manera, el procés estatutari ha posat fi a l'adolescència política catalana i ens obliga a dir què volem ser quan siguem grans. Ara és l'hora d'iniciar rutes alternatives, il·lusionants,

però realistes i factibles. La reforma de la Constitució, considerant les majories que l'han de fer possible, presenta un recorregut previsiblement del tot insuficient. Però no tot-hom ho sap. Hi ha gent –molta més dels que som independentistes– que se'n van de l'autonomisme però encara creuen en un Estat federat.

L'Estat s'aconsegueix des del govern, encara que sigui autònomic. Ho demostrà Enric Prat de la Riba amb una simple Mancomunitat. I la nació es fa des de la societat civil, reivindicant el dret a decidir. Però, de moment només un 15% vota un partit independentista i per tant cal molta feina per convèncer al 35% restant necessari per configurar una majoria absoluta. Cal fer Estat des del Govern –garantint la preeminència de la llengua catalana, la integració social i nacional de la immigració...– però també mobilitzar la societat civil entorn de fites concretes en el nostre autogovern que solucionin problemes tangibles –RENFE, aeroports...– i que ens ajudin a recuperar una autoestima i una autoconfiança tocades per la incapacitat dels partits majoritaris d'aguantar el primer pols amb Madrid. |

FÒRUM

Alfons López Tena

«Els espanyols no han acceptat i no acceptaran mai la plurinacionalitat de l'Estat»

Eduard Illa i Sergi Sol | Periodistes

David Campos | Fotògraf

Alfons López Tena (Sagunt, 1957) té un ferm compromís amb el país que arrenca amb la fundació de la Junta Democràtica i el Consell de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià quan estudiava Dret a la Universitat de València. Membre d'Òmnium Cultural, d'Acció Cultural del País Valencià i fundador de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics del IEC, actualment forma part del Consell General del Poder Judicial, responsabilitat que li ha permès conèixer en primera persona el joc polític estatal, element que l'ha autoconvençut que han conclòs els projectes comuns amb l'Estat espanyol. Fruit d'aquestes reflexions, neix el llibre *Catalunya sota Espanya. L'opressió nacional en democràcia* (Dèria Editors - La Magrana. Barcelona, 2007), una obra que replanteja amb termes molt clars el camí que Catalunya ha de seguir per continuar existint.

Com neix la decisió de fer aquest llibre?

Jo vaig començar a preparar-lo a finals de 2003, en realitat hi he estat 3 anys, fent-lo. La idea era que, tenint en compte que ja havien passat els anys suficients del règim democràtic espanyol, fer un balanç de com havia funcionat, de quin era el seu funcionament real, de quina era la situació de Catalunya en un Estat com l'espanyol tenint en compte quin és el seu funcionament i intentar integrar coses per fer un plantejament global, ja que no n'hi havia cap des de les obres de Joan Fuster i de Jaume Vicens Vives. No s'havien integrat tres coses. La primera és la democràcia mateixa, perquè sempre el catalanisme i el nacionalisme català, el polític i no polític, s'havia mogut en un marc autoritari o en una dictadura, i per tant el primer objectiu era aconseguir la democràcia i la llibertat. Un cop consolidat això, quin era l'escenari d'un nacionalisme català que és minoritari en un Estat que està al servei d'una altra nació. La segona idea que calia afegir en aquesta obra és la globalització, ja que Catalunya sempre s'havia mogut en el mercat dels productes de l'Estat, i amb l'entrada a la UE, amb l'euro i amb la globalització, calia veure quines oportunitats i dificultats es generaven. I la tercera és a partir d'una sèrie de corrents

El meu llibre ha estat rebut positivament per sobiranistes i independentistes de Convergència i d'Esquerra i molt negativament per espanyolistes i regionalistes com per exemple Duran

intel·lectuals, d'estudis postcoloniais i subalterns, sobre la relació de dominació en l'àmbit home-dona, negre-blanc, heterosexual-homosexual, metròpoli-colònia, centre-perifèria... Molts són pertanyents a l'àmbit angloamericà i com que a Catalunya el pensament sempre ha anat molt lligat als francesos, aquí són bastant desconeguts. I he intentat fer un empelt d'aquests corrents dels últims vint anys en el pensament del catalanisme.

Per tant, el llibre no té res a veure amb la seva experiència com a vocal del CGPJ?

L'experiència va relacionada amb una altra cosa. Quan vaig començar el llibre portava dos anys al CGPJ, però el Consell no va ser una sorpresa en el sentit que jo no m'esperés que fos així, sinó en la diferència que hi ha en tenir un coneixement teòric i llunyà, i tenir un coneixement de dins d'una institució de l'Estat i per tant, dins de tot el que suposa el funcionament de l'Estat, veure com funciona i quines propostes ideològiques hi ha al darrere. Això va ser la confirmació, però una mica com Sant Tomàs, no és el mateix creure que tocar.

Però vostè durant la presentació del seu llibre va dir que havia cregut en l'Espanya plural, però que ja no hi creu després de l'experiència viscuda.

Jo pensava que era improbable però possible. Un cop he estat allà, veig que és directament impossible. No és que pensés que el més normal era l'assumpció de la plurinaci-

onalitat de l'Estat, però jo pensava que hi havia elements que podien fer avançar en aquesta via.

Ara ja no té cap esperança?

No. S'ha publicat el llibre ara per recomanacions de l'editorial, jo tenia clara una cosa: el llibre l'havia de treure en el moment en el qual jo tingués la percepció que a Catalunya hi havia la sensació de fracàs. Per això era necessari que primer s'intentés l'Estatut i després que fracassés. Però el llibre ja estava fet.

Estava convençut que l'Estatut no aniria bé?

Estava convençut que no aniria bé, però una cosa és que tu ho pensis i l'altra que ho comprovis. Si l'Estatut hagués anat d'una altra determinada manera, i m'estic referint a la seva situació actual, hauria significat que jo estava equivocat sobre allò que estava escrivint. El procés de l'Estatut ha confirmat que el diagnòstic era correcte.

Com creieu que ha estat rebut aquest llibre entre la classe política catalana?

El llibre ha estat rebut de forma molt positiva en sectors sobiranistes i independentistes de Convergència i Esquerra, i de manera molt negativa pels sectors espanyolistes o regionalistes, com ara Duran, per exemple.

S'esperava una reacció diferent?

Jo el que no preveia en absolut era que aquest llibre fos

Les forces polítiques de Catalunya no comptaven que el TC té l'última paraula i que es faria servir pel PP i pel PSOE per carregar-se allò que no van poder retallar per la via de l'acord

un èxit de vendes. No està redactat d'una manera plana, és molt dens. La pretensió era, si anava bé, que fos un llibre influent però no que fos un llibre amb ressò popular massiu, com s'ha convertit.

I amb aquest ressò mediàtic, tampoc hi comptava?

Comptava fer un llibre no acadèmic, sinó que fos un llibre d'idees per al nacionalisme català, però no de ressò massiu. Això sí que ha estat una sorpresa, en el sentit que el país està pitjor del que jo em pensava. Perquè el fet que un llibre redactat d'aquesta manera es vengui al Caprabo de Badalona, per exemple, indica que existeix una sensació molt més generalitzada del que jo em pensava de fracàs de les aspiracions de Catalunya a l'Estat espanyol.

A què atribueix aquest fracàs? Al tacticisme polític, a una estratègia equivocada?

Ho atribueixo a que sí que era necessari, per dir una data, fins a l'entrada a l'euro. És a dir, hi havia uns propòsits conjunts, que a totes dues parts ens convenia: l'establiment de la democràcia, l'acabament del poder militar, l'entrada a la UE, l'establiment de l'euro... Un cop assolit tot això és quan esdevenen projectes absolutament contraposats, no hi ha cap element que pugui ser positiu per ambdues parts. Per tant, el fracàs no és perquè s'hagin fet les coses malament des de Catalunya, el fracàs és que per poder fer les coses bé és necessari que hi hagi algú a l'altra banda. I l'altra banda, una vegada ha asso-

El TC no és un tribunal imparcial. És un tribunal nomenat exclusivament per la part espanyola

lit el que volia, no té el més mínim interès en modificar un estat de coses que li donen tot el poder i tota la capacitat de decisió en termes econòmics. I això aboca Catalunya a la destrucció.

Creu que organismes internacionals com la UE poden debilitar el poder d'Espanya en aquesta hostilitat contra Catalunya?

La UE és una unió d'Estats, i la UE només et dona capacitats si ets un Estat, si no ho ets, no te'n dona cap. Ara bé, Catalunya no està representada a la UE i ningú vetlla pels seus interessos, però com a tal, la UE no actua de forma deliberada contra els interessos de Catalunya. Per posar un exemple, quan es descobreix que l'Estat ha fet 111 convenis de navegació aèria des de 1982 fins a 2003 i amb molts d'ells s'estableix d'una manera expressa –com ara amb Canadà per Toronto, amb EUA per Miami, amb Tailàndia per Bangkok ...– que els vols no poden sortir ni aterrar des de l'aeroport de Barcelona, la UE fa un conveni amb els EUA de legislació del tràfic aeri, establint que tots els aeroports es puguin fer servir. La diferència és que la UE no especifica que els aeroports que no es puguin utilitzar siguin els de Catalunya, això ho fa l'Estat espanyol. Per tant, no és que la UE sigui contrària als interessos de Catalunya, és indiferent. Per posar un altre exemple, quan es va fer l'autopista que va d'Alacant fins la frontera, es va fer per imposició del Banc Mundial. Quan el règim de Franco s'esfondrava i necessitava crè-

dits internacionals, quan es va fer el pla d'estabilització, es van posar tres condicions: s'havia de fer un tribunal de defensa de la competència, que s'acabés la persecució contra els protestants i s'establís la llibertat religiosa, i que hi hagués una autopista pel trànsit de mercaderies i de persones a la zona on això fos rendible, és a dir, a l'eix mediterrani. Quan no respon a la racionalitat econòmica sinó que és l'Estat qui pren les decisions, és quan es fa l'AVE Madrid-Sevilla i les autovies gratuïtes a tot arreu. No és que els EUA o el Banc Mundial volguessin fer alguna cosa a favor de Catalunya o del País Valencià, sinó que no tenien una voluntat d'anar-hi en contra i l'autopista es fa on econòmicament és rendible. I amb la UE no és que tinguem més oportunitats, sinó que l'entrada de fluxos internacionals fa que no s'apliquin unes regles directament discriminatòries i contràries.

Pel que fa la moneda comuna, el *trade off* del segle XIX i XX sempre havia estat que els impostos de Catalunya van cap a Espanya però el mercat espanyol queda tancat, perquè és proteccionista, i això beneficia els productes catalans. Per tant, el dèficit fiscal queda compensat per un superàvit comercial. A partir del moment que entres a la UE, en un mercat únic, i comença la globalització d'una manera estesa, ja no tens l'avantatge de tenir el marc econòmic en el marc de l'Estat. I en conseqüència, un producte català es vendrà a Sevilla amb la mateixa dificultat o capacitat que el que ve de Frankfurt, de Mèxic o de la Xina. I al contrari, per anar a vendre a Mèxic o

El TC es divideix en dos sectors amb la voluntat de carregar-se l'Estatut. L'única diferència és si això fa mal o no fa mal al govern Zapatero

a la Xina no estàs depenent dels permisos d'autorització o dels aranzels d'entrada i sortida que tenia abans l'Estat. Ara ja no té sentit aquella frase d'Unamuno «Los catalanes se venden el alma por un arancel». També hi ha els boicots, que estan documentats. Cada vegada que des de Catalunya hi ha hagut una reivindicació, hi ha hagut un boicot a productes comercials, el primer al 1836. Un boicot als productes catalans on l'únic mercat és el de l'Estat –amb Catalunya a dins– posa en risc la viabilitat econòmica, però quan els productes entren i surten sense cap restricció administrativa, no coneix cap mena d'efecte. El cava, per exemple, un producte molt identificat amb el boicot com a producte català, ven a Espanya el 21% de la producció. Per al cava, és més important el mercat català, que representa el 22%, i el que està fora de l'Estat, que és el majoritari amb el 57%.

Però el sector del cava sembla que no ho vegi de la mateixa manera.

Aquesta és una de les raons de fer el llibre. Tot això és molt recent: l'entrada a l'euro i la globalització de tots els productes i serveis. En conseqüència, encara hi ha la mentalitat que el mercat espanyol és el mercat natural. El mercat espanyol no existeix, perquè l'Estat ja no pot establir tipus d'interès, tipus de canvi, aranzels d'importacions i exportacions. Ja no es poden prendre decisions econòmiques ni administratives que ens puguin perjudicar directament perquè ja no depenen del govern espa-

nyol. Per això la mentalitat dins el sector empresarial és tan diferent entre els menors de 40 anys dels que estan per sobre d'aquesta edat. Un producte com el cava que ven a Espanya el 21% de la seva producció, el que ha de fer és fugir d'aquest mercat, perquè només al mercat espanyol tens boicot als productes catalans per ser catalans. Això no passa enlloc. El més normal és que el mercat espanyol, on fins fa poc es venia pràcticament el 100% dels productes de Catalunya, vagi cap avall, i que el mercat exterior vagi cap amunt.

Pel que es dedueix de les seves paraules, que la classe empresarial i econòmica d'aquest país canviï d'opinió, és qüestió de temps.

Sí. És qüestió d'un relleu generacional i que vagin treient les conclusions del que suposa la seva xifra de negoci.

Per donar un missatge als empresaris, hi ha algun model a seguir, alguna forma d'enfortir el país econòmicament davant les decisions de l'Estat?

Cal que l'Estat tingui la menor intervenció possible, com més liberalisme millor. A menys Estat més Catalunya.

Quina ha estat la reacció dels seus companys del Consell General del Poder Judicial, després d'escriure aquest llibre? No els deu haver fet molta gràcia.

No hi ha hagut cap reacció en aquest sentit. Ja portem 5 anys, hi ha hagut moltes històries prèvies, tant de conver-

**Amb Espanya hi havia propòsits conjunts
-la democràcia, la UE...- però un cop
assolits no hi ha interès en modificar
una situació que li dóna tot el poder.
Això aboca Catalunya a la destrucció**

ses, com de vots particulars, com d'entrevistes a la premsa. Això ja ho tenien coll avall. Per altra banda, en tots els casos en què es tracta una cosa que vingui de Catalunya, la consigna és que no se'n parli, es manté el silenci i és com si no existís. Tot el que ha sortit en els mitjans d'aquí jo els ho he passat mitjançant els reculls de premsa. I aquest recull arriba als vocals del CGPJ, als magistrats del Tribunal Suprem, als magistrats de l'Audiència Nacional i als presidents del Consell Superior de Justícia. Per tant, han d'estar-ne absolutament al cas. Però no en parlen, tampoc excloc que estiguin preparant alguna cosa.

Els mitjans classifiquen els membres del CGPJ com a conservadors i progressistes. Què és el que els diferencia?

El matis és l'agressivitat, exclusivament. En un cas són molts agressius i en l'altre no tant.

I enmig d'aquesta classificació, vostè desentona una mica, no?

O desentonen ells (riu). No ha estat fàcil. Jo al principi intentava sempre buscar el pacte i l'entesa, per veure si es podien arribar a acords. Després t'adones que és completament impossible. Però aquest és un organisme molt peculiar perquè es renova sencer cada vegada, i sempre hi ha un període d'aterratge en què tots som nous. Recordo al principi que em deien que m'havia d'aclarir per on aniria la meva gestió, perquè hi havia 11 conserva-

Amb un any de vigència el Govern s'ha trobat que l'Estatut no s'aplica. Es fan reformes legals directament contràries al que diu l'Estatut. No es té en compte absolutament per res

dors, 8 progressistes i dos que no saben per on anirien, quan des del meu punt de vista hi havia 20 espanyols i un català.

Amb aquest escenari que vostè dibuixa, no n'espera gaire dels recursos que s'han interposat sobre l'Estatut.

El Tribunal Constitucional es divideix en dos sectors: el que vol carregar-se l'Estatut i el que només vol carregar-se l'Estatut. L'Estatut se'l poden carregar amb unes declaracions d'inconstitucionalitat i d'anul·lació i abans de les eleccions generals, de manera que li produeixen problemes al govern de Zapatero. Aquesta seria la opció dels proposats pel PP. O bé, que això es faci després de les eleccions i no tant anul·lant, sinó interpretant que l'Estatut és constitucional perquè no obliga a res, que és el que fa l'advocat de l'Estatut en la línia dels progressistes. L'única diferència és si això fa mal o no fa mal al govern Zapatero.

Veiu molt negre el futur de l'Estatut.

El Tribunal Constitucional no és un tribunal imparcial. És un tribunal nomenat exclusivament per la part espanyola, un dels seus membres actuals va ser jefe provincial del Movimiento, i és un tribunal que està al servei de l'estratègia política d'aquells que el van nomenar. Això contribueix al descrèdit internacional de l'Estatut espanyol. És un estat sòlid, en quant que està basat en una classe políti-

ca, empresarial, administrativa i funcional que té molts anys, cinc segles i la solidesa d'haver tingut el domini total. A més, excepte els últims anys de democràcia, ha tingut un domini en règim autoritari o de dictadura. Però és classe de baixa qualitat, en termes generals. És una gent que no coneix més llengua que la seva, que no s'assabenta del que passa a fora i que tenen un sentit molt imperial de la vida.

Un ciutadà que se sent identificat només amb la nació catalana, té garantits els seus drets individuals, davant l'Estat espanyol?

No. No els té en el cas que els vulgui exercir respecte al fet de ser català.

Però qui integra, el Tribunal Constitucional?

Comparem el primer TC amb l'actual. O els vocals del primer CGPJ amb els de l'actual. En aquell moment es va buscar als millors per ocupar aquests càrrecs, provenien de la universitat i en molts casos estaven a l'exili. Amb el temps s'ha anat introduint a gent de formació molt més baixa, per tant més addicta. Mai hi havia hagut un cap provincial del Movimiento fins ara. Això produeix una cosa: treballen malament i el crèdit internacional que té és zero. Aquí poden agafar una llei i interpretar-la com els dóna la gana, perquè ho poden fer, però llavors ho llegeixen a França, a EUA o a Anglaterra i ho veuen com el que és. No tenen cap mena de prestigi. És com amb l'ae-

report. Tu pots tenir un sistema aeroportuari basat en la centralització, en no fer públiques les dades i en tenir una comptabilitat amagada, però amb això no vas enlloc perquè és el sistema soviètic o el sistema feixista. Amb això se te'n riuen. Això comporta que en tot el que fa referència a globalització i contractes a l'exterior, les tesis espanyoles no són admeses per ridícules. A fora veuen a l'Estat com una gent inversemblant, estranya, absurda i que tenen unes regles de funcionament arbitràries i contràries a qualsevol paràmetre civilitzat. Però això no deixa de ser interessant per un projecte nacional com el català. Un altre exemple és que les sentències del TC espanyol mai

no són citades en llibres ni articles de l'àmbit professional, de la mateixa manera que aquí no es citen les sentències del TC d'Egipte o de Bielorússia.

Als darrers mesos s'ha viscut una guerra política de recusacions de membres del TC, amb la recusació de Pablo Pérez Tremps, que ha estat privat de poder deliberar en els recursos contra l'Estatut. Com pot afectar aquesta situació a la sentència?

Aquí, deixant els safareigs a banda, hi ha dues tesis. La dels magistrats propers al PP, que el que volen és anul·lar a efectes de propiciar la caiguda del govern socialis-

Un ciutadà que se sent identificat només amb la nació catalana no té garantits els seus drets individuals davant l'Estat espanyol

ta. I l'altra és la del sector progressista que no vol anul·lar, sinó dir que és irrellevant i constitucional perquè no té cap mena d'eficàcia. En la part de l'Estatut dedicada a l'organització institucional no hi haurà cap problema, però tota la resta, uns ho voldran anul·lar i els altres diran que l'Estatut és una norma que està sotmesa a la normativa que es faci al Congrés dels Diputats i per tant, tindrem importància en funció de què el Congrés ho digui. Però això no és nou, passa des de fa molts anys. Però precisament perquè aquest Estatut és potent, ara el TC se l'ha de carregar. I com que l'Estatut és omnicomprensiu, la sentència també ha de ser omnicomprensiva. Posaré un exemple d'una de les primeres sentències en la qual van ensenyar per on anava la cosa. La Generalitat, tenint competència exclusiva en Cultura i Espectacles, l'Estat fa un decret amb una regulació detallada d'un determinat tipus de cinemes. Quan la Generalitat ho recorre al TC es va donar la raó a l'Estat entenent que és competència de l'Estat perquè té competència en ordenació econòmica. Això era per la regulació dels cinemes pornogràfics, i la premsa es va fer més ressò de com quedaven aquests cinemes que del conflicte competencial, però conceptualment suposava carregar-se l'autonomia.

Espanya ha canviat?

Sí que els espanyols s'han convertit en demòcrates quan no ho eren i sí que s'han convertit en europeistes quan no ho eren. El que no han acceptat i no acceptaran mai

és una plurinacionalitat dins de l'Estat. Podríem acceptar que els nomenaments es fessin tots des del Congrés si hi hagués una cultura democràtica al darrera, però no si està totalment en mans de la part contrària. L'Estatut actual pretenia que totes aquestes trampes s'impedissin de forma detallada, perquè no es pot garantir que l'altra part actuï amb bona fe, per això és un text tan extens. Quan es deia que la Generalitat té competències en cultura es dedicava tot un paràgraf a explicar què vol dir això. Però això té un problema: pots tancar les trampes que ja t'han fet però és difícil que puguis trencar les trampes noves i, per altra banda, com que suposa un canvi de les regles de joc el TC s'ho carrega. L'Estatut diu que l'Estat té la obligació d'invertir a Catalunya en infraestructures el percentatge del PIB durant un període de 7 anys per compensar la manca d'inversions anterior. Doncs això s'ho carregarà el TC i dirà que no és més que una declaració, que no és vinculant i que dependrà de que cada any els pressupostos generals de l'Estat ho recullin o no ho recullin. Això si predomina el sector progressista, si predomina el sector del PP directament anul·laran aquest article. Però el que no pots preveure és que durant la tramitació de la llei de pressupostos surti el ministre d'Hisenda i defineixi infraestructura d'una determinada manera, com a una part del pressupost de Foment i de Medi Ambient, però no de Sanitat, de Cultura o d'Educació. Per tant, la construcció d'un edifici per a una universitat o per un institut no és una infraestructura.

El procés de reforma de l'Estatut català constata que l'autonomia política és una via fracassada

Quina ha de ser la resposta del Govern de Catalunya a la sentència del TC sobre l'Estatut?

Totes les forces polítiques de Catalunya, una vegada es va aprovar l'Estatut al Congrés i per referèndum, ja ho donaven tot per fet i a partir d'aquell moment venia el desplegament. No comptaven amb què això no és més que una instància prèvia perquè el TC és el que té l'última paraula, i que el TC es faria servir tant pel PP com pel PSOE per carregar-se allò que no van poder carregar-se per la via de l'acord. Això deixa les forces polítiques catalanes en un escenari nou que no tenien previst i que han estat conscients, en els últims mesos, que això anava d'aquesta manera. Per altra banda, què hauriem de fer? Des del punt de vista jurídic, res. Perquè això posa de manifest que l'Estat espanyol té unes manifestacions en la seva Constitució i en els Estatuts que a la pràctica no serveixen de res. Si Oklahoma vol canviar la seva Constitució –allà no en diuen Estatut sinó Constitució–, ho fa el propi parlament d'Oklahoma i no té cap intervenció ni del Congrés dels EUA ni del Tribunal Suprem. I al contrari, per canviar la Constitució dels EUA cal una majoria reforçada de la població i dels Estats. Aquí el sistema és absolutament el contrari. Per modificar l'Estatut ho ha d'aprovar el Congrés i per ells, el text que es va aprovar al Parlament no era més que un esborrany. Si, posem pel cas, el Parlament volgués retocar una coma de l'Estatut, quan aquest arribés al Congrés podria ser modificat de dalt a baix.

El Govern de Catalunya es basava en la idea que l'Es-

tatut s'aprovava, s'aplicava, es feia el desplegament i a fer polítiques socials. Amb el que ja s'ha trobat el Govern, és que amb un any de vigència, l'Estatut no s'aplica. Es fan reformes legals en matèries afectades per l'Estatut, directament contràries al que diu l'Estatut. No es té en compte absolutament per res. És com amb les banderes. Només hi ha una bandera catalana en els organismes estatals a Catalunya, a l'escola judicial per una maniobra que jo vaig fer. Hi ha hagut algun fiscal que hagi processat alguna autoritat de l'Estat per no penjar la bandera catalana, com sí que es processen els alcaldes que no posen la bandera espanyola? Les lleis que no volen aplicar no les apliquen i els fiscals que haurien d'actuar, només acusen als alcaldes que no penjen la bandera espanyola.

Tot aquest procés no pot provocar la lectura que l'autonomia política és una via fracassada?

Sí. A més cal tenir en compte que l'actuació en el que no és constitucional és discriminatori en tot allò que pugui fer. I s'està establint cada vegada d'una manera més crua, sobretot perquè no pot actuar en altres àmbits. Ara ja no pot beneficiar a Espanya i perjudicar Catalunya ni pels tipus d'interès ni pels tipus de canvi, ni pels aranzels d'importació i exportació. Només li queda la qüestió fiscal i la inversió pública. Hi ha una discriminació directa contrària, no invertint, no fent infraestructures i no complint el que es fa. En el cas del govern Zapatero, hi ha cinc actuaci-

**El més normal és que el mercat espanyol,
on fins fa poc es venia pràcticament
el 100% dels productes de Catalunya,
vagi cap avall i que el mercat exterior
vagi cap amunt**

ons viàries a Tarragona, però en tres anys no se n'ha acabat cap. I, és clar, això constava el primer any com una inversió pressupostària a Catalunya però també apareix als anys successius.

Feta la llei, feta la trampa.

Sí, perquè ells tenen tot el control. I a més actuen d'una manera deliberada. Ja no tenen aquella mala consciència de l'època de la Transició, quan els catalans érem aliats i ens necessitaven per acabar amb la Dictadura i entrar a Europa.

El seu llibre ha sortit al mercat de forma simultània al llibre «Entre una Espanya i una altra», de Josep Antoni Duran i Lleida. No coincideix gaire amb vostè, quan Duran es reafirma en un escenari polític que vostè troba hostil contra interessos nacionals de Catalunya.

No només és hostil als interessos nacionals, també als econòmics, als culturals i als personals. Durant la Transició el president de la CEOE era Carles Ferrer Salat. Juan Rossell, que pel que guanya més diners és per seure al consell d'administració d'Endesa, per altra banda és militant del PP i es diu «Juan», quan pretén ser president de la CEOE la seva candidatura queda escapçada pel fet de ser català. La diferència és que durant la Transició la hostilitat era contra els catalans nacionalistes, mentre que ara és contra els catalans, siguin quins siguin. L'expressió és «a los catalanes ni agua».

El que volíem dir és que els dos llibres surten de forma simultània i potser el seu missatge és...

És contradictori, sí. El llibre de Duran parteix de la idea que, per una banda, els catalans hem d'assumir cordialment la condició de ser espanyols, i que del que es tracta és d'aconseguir una millor situació dins l'Estat espanyol. També dedica una part important a explicar als espanyols que el que fan no és correcte i que ho haurien de fer d'una altra manera. Es dedica a explicar que tractant així Catalunya estan matant la gallina dels ous d'or, que el TGV sigui d'ample europeu per connectar amb la xarxa europea, que l'autopista sigui per connectar amb Europa, i tots aquests arguments. En canvi, jo el que dic és que als anys 70 i 80, sí que s'havia d'intentar. Però ja han passat 30 anys i durant aquests anys, la resposta a aquests arguments ha estat cada vegada més agressiva. Hi ha una posició de domini que s'explica per racionalitat. Des del punt de vista espanyol és perfectament racional tenir un aeroport centralitzat a Madrid i que tots els altres aeroports siguin subsidiaris, perquè així es convertirà Madrid en una potència que li permetrà competir amb Frankfurt, Londres o París. I si a més, el principal aeroport subsidiari que crees està en un territori del qual no n'estàs molt segur de la seva lleialtat, per dir-ho així, perquè s'entesten a ser catalans, millor encara. És perfectament racional. Si tu en tens 100 i jo també, per mi és perfectament racional que jo en tingui 200 i tu 0. És el que cito al llibre, «ens commouen els teus arguments, però no volem argu-

La UE és una unió d'Estats i si no hi ets no tens cap capacitat. Catalunya no hi està representada i ningú vetlla pels seus interessos

ments sinó territoris»¹. És el moment de fer balanç i veiem que no és satisfactori. A mi m'agradaria que Duran expliqués què han donat de si tots aquests anys i com pensa que això canviarà.

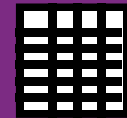
Per Catalunya corre la tesi de que Zapatero ha de començar a traspasar competències si vol guanyar les properes eleccions, per la massa de vots que treu aquí. Comparteix aquesta opinió?

Estem en un règim que funciona sobre la base del policia bo i del policia dolent. En aquest cas el PSOE, com a policia bo, ja li va bé que el policia dolent sigui el PP. El PSOE ja queda en millor posició que el PP i per tant, no hi perdrà res. No ha fet res, ni en la seva legislació ni en les seves pràctiques. En trenta anys cap nova obtenció d'obres d'art que ha fet l'Estat ha anat a Catalunya. Ara n'ha vingut una. Però és que la Generalitat tampoc aplica l'Estatut, com a mínim en dos punts. L'Estatut recull que la Generalitat té competència en calendari laboral de l'Administració de Justícia i també té competència en la determinació de quins són els mitjans materials dels jutjats. El reglament del poder judicial, que no s'ha modificat, diu que això ho fa la Comunitat Autònoma segons el seu criteri previ informe favorable del CGPJ. Doncs ara, la Generalitat de Catalunya, quan es crea un jutjat de violèn-

cia de gènere contra la dona a Tarragona, enlloc de decidir quin personal hi destina, ha enviat al CGPJ un informe. I ha fet el mateix a l'hora de decidir el calendari laboral. Per tant, la pròpia Generalitat no està aplicant l'Estatut, no sé si per una decisió política o per no tenir problemes. L'Estatut és una Llei Orgànica posterior a la Llei Orgànica del Poder Judicial, per la qual cosa li passa per sobre. O quan no oneja la bandera espanyola, les institucions de l'Estat i els fiscals actuen. Quan no hi ha instal·lació de la bandera catalana, jo no he vist que la Generalitat faci una denúncia en cap jutjat ni faci cap requeriment, simplement tolera la situació. Què farà el Govern de Catalunya quan surti la sentència? Doncs ho hauríem de preguntar al Govern.

¹ LÓPEZ TENA, A. *Catalunya sota Espanya. L'opressió nacional en democràcia*. Dèria Editors - La Magrana. Barcelona, 2007. Pàgina 231

FULL DE CÀLCUL

Identitat col·lectiva i l'economia de la identitat nacional: Catalunya en perspectiva global

Joan Costa-Font* | j.costa-font@lse.ac.uk

Sovint, sentim afirmacions que resten transcendència a la identitat nacional, reduint-la a un element merament cultural lligat al passat. Lluny de ser certes, Joan Costa-Font rebut aquestes afirmacions demostrant la importància de la identitat nacional alhora de donar valor afegit a l'economia d'un país.

Introducció

Malgrat els economistes hem descobert tard el valor de la identitat, poc a poc es va fent evident que les persones estan guiades per identitats col·lectives, que reflecteixen una comunitat de valors comuns i determinen les seves preferències. Entre aquestes identitats, la identitat nacional té un pes primordial per raons òbvies. Potser gràcies al vuit que deixa l'estandardització derivada del món global, la identitat nacional va progressivament ocupant un espai més ampli per tal d'explicar una multiplicitat de fe-

* Professor d'Economia Política a la London School of Economics and Political Science (LSE)

La identitat nacional juga un paper clau en el futur econòmic i polític d'un país i especialment d'aquelles identitats que encara no tenen un Estat com Catalunya

nòmens econòmics especialment en el món dels serveis i de les indústries culturals.

La identitat genera una cadena d'efectes en la demanda de béns. Tant és així, que avui hi ha moltes evidències que lliguen els estils de vida –hàbits alimentaris, horaris de consum...– no tant a decisions individuals, sinó a pautes d'actuació col·lectiva que sorgeixen d'una determinada identitat. Per tant, la identitat determina la nostra conducta, i la demanda de béns públics i privats. Però la identitat també té un impacte en l'oferta dels productes perquè conscientment o inconscientment, els individus adeqüen els productes i serveis que ofereixen a les seves identitats. Llavors els productes i serveis reflecteixen les característiques de l'origen dels individus que són al darrera, de manera que aquest passa a ser una eina clau per diferenciar-lo del dels competidors. Aquest és per exemple el cas dels productes de disseny o culinàries italians, i en termes generals de les denominacions d'origen, els certificats de procedència...

En aquest article mirarem d'exposar breument –fent quatre pinzellades– què suposa la identitat nacional catalana per a l'activitat econòmica, destacant tant els efectes sobre la demanda i l'oferta de productes, descrivint els principals arguments pels que la identitat nacional catalana té un valor econòmic i polític –efecte sobre la demanda. Finalment, presentarem un exemple molt senzill pel cas del vi on es mostra el paper de la identitat com a determinant del valor –efecte sobre l'oferta. Aquest només és un exemple entre molts altres que hem analitzat, però que reflexa bé l'argument. Fi-

nalment acabarem amb un apartat de discussió on mirarem d'oferir algunes implicacions pel cas català.

Efectes econòmics de la identitat nacional

Caracterització simple de la identitat nacional

A diferència de la identitat individual, la identitat nacional té un caràcter de bé públic.¹ Per tant, acostuma a ser gaudit per tots, malgrat tothom aporta sacrifici i valor al grup.² A més a més, en el cas de les nacions sense Estat, atès que aquesta identitat nacional on encara no ha proliferat una estructura institucional estatal, la identitat nacional té un caràcter de «bé prioritari o de mèrit» –com ho és la salut o l'educació. És a dir, la manca de protecció estatal fa que la seva gent li dediqui una protecció especial que no tindria si la funció la fés un Estat català. Òbviament, aquesta protecció és necessària per evitar l'efecte homogeneïtzador d'aquelles altres identitats que en canvi si que tenen una institucionalització estatal, i que es troben en una posició de superioritat.

Malgrat estar basada en elements objectius –com ara una llengua, una tradició...– la identitat nacional no és ne-

1 Afegir un individu més a una identitat nacional té un cost marginal despreciable –no rivalitat– i no es en principi possible excloure a ningú –no exclusió–.

2 Com tots els bens públics, proliferen els anomenats «aprofitats» que utilitzen el qualificatiu «nacional» només quan afavoreix el seu interès.

Les persones estan guiades per identitats col·lectives, que reflecteixen una comunitat de valors comuns i determinen les seves preferències

cessàriament estàtica, sinó que es troba sempre en un constant procés de revisió. Així, els individus poden adaptar la seva identitat a través de la immigració, que alhora l'emigració comporta un canvi en la identitat dels individus que deixen de residir en el seu país. Evidentment, hi ha altres mecanismes que afavoreixen l'evolució, com ara canvis institucionals que podem modificar la identitat. Per exemple, la normalització de l'ús social del català ha tingut un efecte sobre la identitat nacional catalana.³ Així, el contacte amb altres identitats i la modificació d'elements objectius com ara l'obligatorietat de conèixer la llengua tenen un impacte important, en el desenvolupament de la identitat nacional.

Conclusió 1. La identitat nacional com a tipus específic d'identitat col·lectiva pren la forma de bé públic, i en nacions sense estat com la catalana, és a més un bé prioritari o de mèrit. La consideració dels seus efectes ens permet entendre un seguit de conductes econòmiques i moviments socials.

Efectes sobre la demanda i l'oferta

a) *Interaccions de demanda*

La identitat col·lectiva juga un paper clau en motivar les interaccions socials que expliquen la conducta humana –inclosa la conducta econòmica– com es constata en l'evidència sobre els fenòmens de dependència espacial. Així, és un fet constatable que hi ha més intensitat en els intercanvis co-

mercials allà on hi ha més homogeneïtat institucional i cultural. Per exemple, un estudi de McCallum⁴ demostra que les fronteres legals entre Estats importen per explicar el comerç malgrat els fenòmens d'interacció comercial. En àmbits de política social, diversos estudis econòmics van incorporant l'efecte multiplicador que té l'entorn social en la probabilitat de cometre crims o en la conducta fumadora o la formació de la confiança en ens agents econòmics. És a dir, s'evidencia que cal tenir en compte els mecanismes d'interacció social entre individus com a dimensions creadores de preferències.⁵ Algunes conductes que reflecteixen els valors de moviments socials com ara el feminisme o l'ecologisme no poden ser explicades més que en termes de persones que adopten una identitat col·lectiva.⁶ Així, segon Akerlof i Kranton, la identitat dels individus és tant important, que vulnerar-la a través d'accions –declarar una identitat que no és la pròpia– o bé omissions –un estatus quo en contradicció– suposa un sacrifici psicològic, i dóna peu a l'acció col·lectiva per a evitar-ne els costos.⁷

Des d'una perspectiva purament individual, per explicar la formació de grups cohesionats com ara nacions o orga-

3 ASPACHS, O., CLOTS, I., COSTA-FONT, J. i MASELLA, P., 2007.

4 MCCALLUM, J., 1995. Pàgines 615-623

5 EDWARD L., GLAESER, B., SACERDOTE, I. i SCHEINKMAN, J. A., 2003. Pàgines 345-353.

6 AKERLOF, G.A i KRANTON, R (2000). *Economics and Identity*. *Quarterly Journal of Economics*, 105. Pàgines 715-753.

7 Per veure una aplicació empírica per explicar el suport independentista al País Basc vegeu COSTA-FONT, J. i TREMOSA, J., 2007.

Hi ha moltes evidències que lliguen els estils de vida a pautes d'actuació col·lectiva que sorgeixen d'una determinada identitat. La identitat determina la conducta i per tant, l'oferta i la demanda

nitzacions és necessari incorporar els mecanismes que expliquen la creació social de preferències. És a dir els mecanismes que permeten entendre les complicitats i proximitats personals, les fonts de significat i les conductes altruistes així com la cooperació voluntària. L'estandardització cultural de la vida moderna fa que els canals tradicionals de transmissió de la identitat ja no siguin tant els cercles reduïts d'interacció social, i passin a ser-ho la televisió, internet o fins i tot el sistema educatiu. L'efecte d'aquests agents és el de generar un «efecte contagi», o el que més precisament s'anomena «multiplicador social». És a dir, un efecte pel qual es socialitza a l'individu aïllat i se'l fa progressivament part del grup. Per tot plegat, els membres d'un grup, acaben sent part activa i passiva d'aquest joc bidireccional on les decisions d'uns afecten les decisions dels altres. Les realitats nacionals sorgeixen d'una mena d'intercanvi bidireccional de l'individu amb l'entorn que sovint és identificable a través d'expressions culturals. Però val a dir, que no només és un fenomen cultural sinó que es manifesta també en altres àmbits com ara en la definició d'estratègies d'expansió empresarial, la capacitat emprenedora i la propensió a l'intercanvi comercial amb l'exterior.

b) Interaccions d'oferta

Alhora que afecta la conducta de la gent –a la demanda–, la identitat genera efectes pel cantó de la oferta, és a dir, la identitat és font de diferenciació del producte. Així, en el món del marketing la identitat nacional és un instrument de

segmentació de mercats i això explica que progressivament es vagi desenvolupant el que s'anomena *nation branding*.⁸ A grans trets, aquest fenomen fa referència a la gestió de la reputació de les nacions. La seva raó de ser resta en què les imatges que els consumidors tenen d'un país determinen l'èxit dels seus productes en el mercat internacional. Tots els països tenen els seus productes propis que els identifiquen –disseny italià, automòbils alemanys, empreses consultores angleses, whisky escocès...– i per tant la mala reputació d'un pot acabar afectant la reputació de l'altre. Altrament, com que hi han elements comuns de la promoció d'un seguit de productes, el *nation branding* permet compartir i distribuir costos de comunicació. La majoria d'Estats fan promoció de la idea del país, i aquesta és una de les activitats que les nacions sense estat podem fer per aconseguir l'objectiu de distinció amb poca inversió pública. La distinció en aquest cas està basada en promoure els productes com a portadors dels valors del país i característiques pròpies com ara l'aparència, l'educació, el clima, el temperament... Tot plegat es tradueix en un instrument de diferenciació del producte segons unes característiques que defineixen el lloc de producció o d'origen de l'activitat econòmica.

Conclusió 2. La identitat és per una part font de preferències i de valor i per tant determina la demanda, així com element a l'abast dels agents per tal de diferenciar els productes.

⁸ *The Economist*, 11 de novembre de 2006.

A diferència de la identitat individual, la identitat nacional té un caràcter de bé públic i en el cas de les nacions sense Estat també de «bé prioritari o de mèrit», a causa de l'absència de protecció estatal

La identitat com a posicionament

El paper de la identitat com a posicionament –o símbol– que ahora és font de cohesió social és defensat per sociòlegs com ara Barthes⁹ que utilitzava el vi com exemple de producte que representa la identitat francesa i la seva cohesió. L'argument en aquest cas era que el consum de vi francès fa d'equalitzador social entre els més rics i el més pobres. Un exemple similar són els pantalons texans entre els americans i segurament trobaríem exemples per tots els països. A Catalunya, aquesta mateixa funció és la que fa la llengua, especialment quan resta estandarditzada. L'efecte de l'ensenyament de la llengua catalana a Catalunya o de l'anglès a Anglaterra a la població novinçada és un instrument que fomenta la cohesió social i evita una divisió lingüística de la població entre els més rics –les elits catalanes tradicionals– i la població que parla una altra llengua. D'aquesta manera, la identitat nacional acaba essent un factor homogeneïtzador que redueix el grau de desigualtat de la població.¹⁰

En el vell continent, els límits de la identitat nacional no es corresponen amb les fronteres polítiques dels estats,¹¹ de manera que dintre de molts estats ens trobem amb

9 BARTHES, R., 1972.

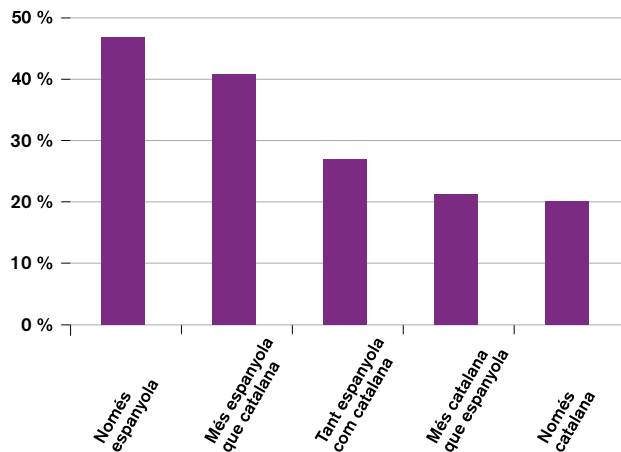
10 Els sentiments de solidaritat és més ampli quan es produeix un sentiment de pertinença a un grup.

11 La formació dels estats, a diferència de les nacions, és el resultat de les dinàmiques.

Cal tenir en compte els mecanismes d'interacció social entre individus com a dimensions creadores de preferències

FIGURA 1. PERCENTATGE D'ABSTENCIÓ EN ELECCIONS AL PARLAMENT DE CATALUNYA PER TIPUS IDENTIFICACIÓ NACIONAL SUBJECTIVA (INS)

Font: CEO, Baròmetre d'Opinió Pública. Juliol de 2007.

una heterogeneïtat nacional sovint molt elevada –com és el cas espanyol–. Ara bé, en un món on la identitat determina la competitivitat, és fàcil esperar que si aquesta heterogeneïtat creix suficientment, pot convertir als Estats heterogenis en ineficients per donar suport als seus productes¹². Així, si la identitat serveix per posicionar una institució o un Estat i distingir-lo d'un altre, llavors els Estats que no tenen una posició simbòlica homogènia esdevenen dèbils. Per raons òbvies, la solució al problema és un canvi de l'estructura institucional que permeti dividir els Estats per reduir aquesta heterogeneïtat.

Conclusió 3. La identitat nacional actua com a mecanisme de posicionament davant l'estandardització associada a la globalització, i pot portar com a resultat efectes importants sobre la cohesió i l'equitat social.

La identitat com a instrument: interaccions de demanda

La identitat no només genera lligams sentimentals o emocionals, sinó que té una funció instrumental que explica la seva pervivència.¹³ En efecte, ser part d'un grup és font de cooperació econòmica i participació en labors cíviques que individualment no tindrien valor.

¹² El mateix és aplicable a les organitzacions o als grups quan no és possible consensuar uns criteris organitzatius.

¹³ KELMAN, H. C., 1969. Pàgines 276-288.

Actualment, la televisió, internet i el sistema educatiu són els principals canals de transmissió d'identitat generant un efecte contagi anomenat «multiplicador social»

A nivell individual, la identitat nacional resumeix una informació sobre la qualitat i les característiques d'un bé o d'un servei en funció del seu origen. Per tant, té un valor instrumental en tant que senyalitza qualitat. Alhora, a nivell col·lectiu la identitat nacional permet canalitzar l'acció col·lectiva, és a dir, és un constructe instrumental al servei de les persones. A tall d'exemple, destacarem aquí quatre efectes instrumentals associats a una identitat nacional : a) fomenta les virtuts cíviques, b) senyalitza qualitat, c) suposa un pagament no monetari dintre d'organitzacions i finalment d) és catalitzadora d'una identitat supranacional.

a) Fomenta les virtuts cíviques

Una aplicació simple de la importància de la nació resta en el camp de la ciutadania i els afers cívics a Catalunya. La figura 1 mostra com la identitat catalana comporta un efecte sobre la probabilitat de votar en unes eleccions autonòmiques. En efecte, mentre que un 48% dels que es defineixen com a només espanyols i un 41% de la població que es defineix com a més espanyols que catalans es van abstenir en les darreres eleccions autonòmiques, aquest percentatge es redueix a menys de la meitat per aquells que es defineixen com a catalans (20%) o més catalans que espanyols (21%). En altres paraules, la identitat nacional suposa un catalitzador de les virtuts cíviques.

b) Senyalitza qualitat

La identitat nacional té un impacte sobre les característi-

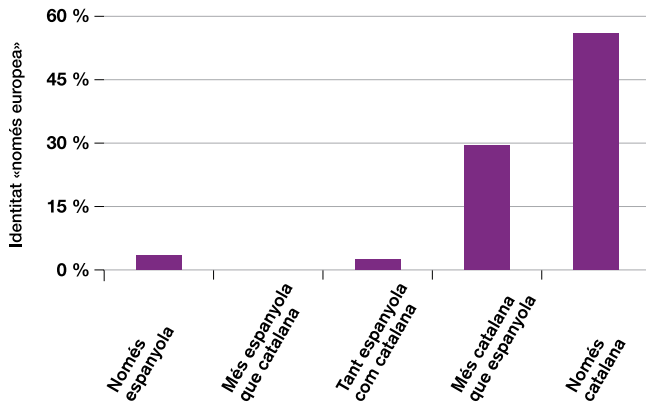
ques dels béns que s'intercanvien en el mercat. Un mercat no és altra cosa que un sistema d'intercanvi d'informació on la informació és essencialment imperfecte. D'aquesta manera, la identitat nacional dels productes proporciona en aquest àmbit una informació resumida i sintètica que permet prendre decisions sota contextos d'incertesa. Per tant, és font de diferenciació i permet sintetitzar informació sobre la qualitat dels productes. Així, els diferents productes que s'agrupen sota una mateixa identitat tenen uns interessos col·lectius similars a mantenir la imatge del producte i a mantenir o augmentar els nivells de qualitat –atès que la mala reputació d'uns pocs productes pot afectar a la de tot el grup.

c) Pagament no monetari

En el marc d'una organització, ja sigui estatal o privada, la identitat és font de cohesió de manera que els individus que se senten part del grup, són capaços de sacrificar temps i diners –acceptar un sou més baix– per tal de formar part d'un determinat grup. L'entorn ambiental importa per a treballar i fins i tot per viure. En aquest sentit, la identitat nacional dona als individus un sentit de pertinença a un grup que motiva l'existència de reciprocitats i redueix els costos de transacció d'haver d'explicar detalls que formen part de l'herència col·lectiva de tota nació, com ara els significats i la intensitat de les paraules. Aquesta idea ha estat mantinguda per alguns treballs més recents d'Akerlof i Kranton que han posat el debat

La identitat nacional ha generat el *nation branding*, és a dir, la gestió de la reputació de les nacions, ja que la imatge que els consumidors tenen d'un país determina l'èxit dels seus productes

FIGURA 2. IDENTITAT «NOMÉS EUROPEA» versus «IDENTITAT NACIONAL CATALANA/ESPANYOLA»

Font: CEO, Baròmetre d'Opinió Pública. Juliol de 2007.

de la identitat com un mecanisme que incentiva l'esforç econòmic,¹⁴ si bé no fan referència explícita a la nació.

d) Identitat nacional i supranacional

La identitat nacional en un sentit ampli va més enllà de la identitat dels Estats. En el cas de Catalunya es pot observar en la figura 2, com la identitat nacional catalana està construïda en coordinació amb una identitat Europea, a diferència de la identitat espanyola que representa el contrari. En efecte, mentre pràcticament ningú que es defineix a través de la identitat espanyola es considera com a «més Europeu que Espanyol» o «només Europeu», el 57% dels que es defineixen com a «Només Catalans», quan poden escollir entre identitat catalana i espanyola, es defineix alhora com a «Només Europeu», quan es contraposa identitat espanyola amb l'europea.

Conclusió 4. La identitat nacional té un valor instrumental en tant que millora les virtuts de la ciutadania i aporta informació sobre la qualitat dels productes, fomenta la cooperació, està associada a unes actituds proeuropees.

La identitat en la oferta: el Mercat del Vi

El vi és un dels productes que està més lligat al lloc i on la població utilitza la identitat geogràfica com a criteri deli-

14 AKERLOF, G. A. i KRANTON, R. E., 2005. Pàgines 9-32.

Si la identitat determina la competitivitat, els Estats heterogenis són ineficients per donar suport als seus productes. Per tant, cal dividir els Estats plurinacionals per fer-los compatibles en el món global

mitador dels seves preferències. En aquest sentit, la identitat juga un paper primordial en tant que proporciona un senyal de qualitat i diferència, donant sentit al producte en relació als competidors. Així, en el darrers 15 anys el vi amb Denominació d'origen (DO) ha crescut un 96%.¹⁵ Per exemplificar aquest fenomen, val la pena destacar els resultats d'un estudi de mercat del vi a l'Estat espanyol i a Catalunya.¹⁶ Resulta interessant comprovar en la figura 3 que el primer criteri pel consum de vi a la majoria de països estudiants és la identitat espacial, i és juntament amb la marca del producte el principal criteri de consum. En efecte, quan es pregunta sobre el principal criteri que es pren en consideració per a escollir vi, és la identitat espacial a excepció dels EUA on és la marca, el principal criteri aproximadament pel 50% de la població. En segon lloc hi ha la identitat personal o la marca, que en el cas dels EUA ocupa el principal lloc.

El preu de venda al públic dels vins amb DO ha experimentat un creixement acumulat des de 1990 al voltant del 276% en alimentació i del 225% en hostaleria. Les pujades de preu en l'àmbit de l'hostaleria han presentat un augment extraordinari possiblement arran de les millores de transparència en el preu associades a la integració monetària que fa de la identitat un valor cada cop més transparent.

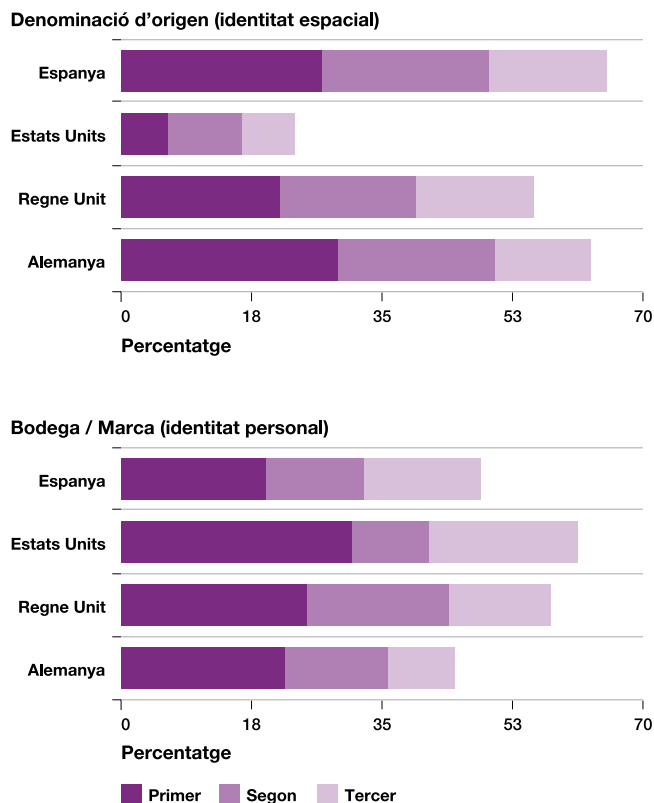
La figura 4 ens mostra aquesta evolució que ens indi-

¹⁵ ACNielsen, 2006a. Accés 10 juny de 2007.

¹⁶ ACNielsen, 2006b. Accés 10 juny de 2007.

FIGURA 3. LA DO I LA MARCA COM A CRITERIS DE DECISIÓ EN EL CONSUM DE VI (2006)

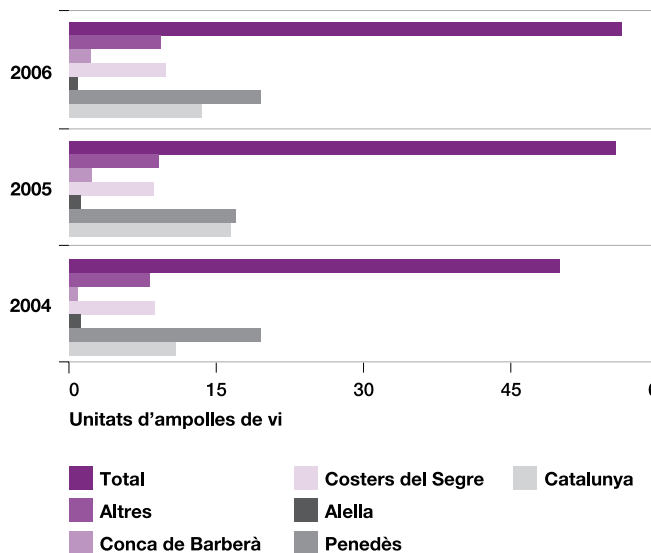
Pregunta: Ahora d'escollir el vi, ¿quin és el principal criteri que pren en consideració? ¿i el segon? ¿i el tercer?

Font: ACNielsen, 2006

La identitat té una funció instrumental que explica la seva pervivència. Ser part d'un grup és font de cooperació econòmica i participació en labors cíviques que individualment no tindrien valor

FIGURA 4. AMPOLLES DEL VI AMB DO 2004 - 2006

Nota: L'eix horitzontal indica unitats d'ampolles de vi

ca que no només la identitat presenta un valor de mercat cada cop més important sinó que cada cop la identitat és més demandada, a través de la demanda de productes amb un origen geogràfic específic.

En relació a les diferències de preu, en la Figura 5, podem observar com en el preu dels vins catalans hi ha diferències molt substancials que reflecteixen diferències en dimensions de qualitat «objectiva» i «subjectiva». Entre aquestes segones, la identitat geogràfica suposa un indicador de qualitat que permet juntament amb la identitat personal actuar com a mecanisme de senyalització, i com a resultat traduir-se en preus més elevats. Aquest fenomen tan és així quan es comparen els preus en relació als productes sense denominació d'origen, com quan s'examina l'evolució dels preus en el temps.

Conclusió 5. L'exemple del vi permet observar com la identitat del producte és un instrument per reflectir característiques del producte que resumeixen la seva qualitat, i afecten al preu. Així, la identitat indirectament implícita dins dels productes és un mecanisme de senyalització o de reputació comercialment important.

Una mica de futurologia

Mentre avança la globalització cada cop més els individus necessiten d'unes identitats col·lectives que ens fan de paraigües. La identitat nacional és només una d'elles,

**Destaquen quatre efectes de la identitat:
fomenta les virtuts cíviques, senyalitza
qualitat, suposa un pagament no
monetari dins de les organitzacions i és
catalitzadora d'una identitat supranacional**

però sense dubte una de molt important. Aquesta pren un paper clau en afectar les preferències de la població pel que fa a la demanda, així com a mecanisme canalitzador de la qualitat dels productes. Per tant, la identitat nacional catalana és un actiu a aprofitar econòmicament així com socialment i políticament.

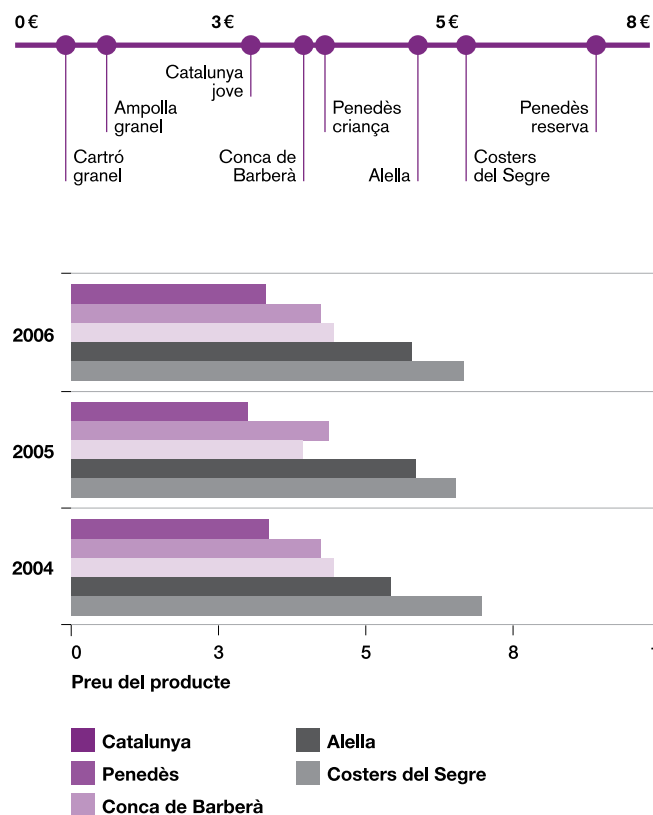
El cas de la identitat catalana, com a nació sense Estat s'evidencia que «més identitat nacional catalana comporta més cohesió i millor desenvolupament de les virtuts ciutadanes», com ara el vot en les eleccions autonòmiques. Per tant, la identitat nacional té un valor instrumental per assolir determinades accions col·lectives que individualment tenen valor.

De la mateixa manera, la identitat catalana, a diferència de la identitat estatal espanyola a Catalunya, està més oberta a identitats supranacionals com ara a la identitat europea. Així, podem concloure «tentativament» que: el desenvolupament de la identitat nacional catalana i altres identitats de nacions sense estat, pot ser un bon mecanisme per promoure la identitat europea en el vell continent.

Paral·lelament, en el marc de la possible constitució d'un Estat, la teoria econòmica recent Akerlof i Kranton ens permet afirmar que un Estat que incorpori la identitat nacional catalana en el seu sí permetria dotar a la població d'una major cohesió i per tant d'una font de pagament no monetari de determinades accions que fins ara beneficiaven a l'Estat espanyol.

En un context de decisió de consum, es pot argumentar que la identitat és un bé que es consumeix a través d'altres

**FIGURA 5. EL VALOR DE MERCAT DE LA IDENTITAT:
PREU PER DIFERENTS DO CATALANES
(EUROS/AMPOLLA ³/₄ DE LITRE)**

Font: ACNielsen, 2006

El principal repte de la nostra identitat és dotar-se d'un marc institucional estatal favorable per promocionar-se i obrir-se al món per tal de treure'n el màxim rendiment econòmic i social

béns o bé com a símbol, i que aporta valor a aquests béns. Cada cop és més evident que el valor dels béns reflexa tot un conjunt d'elements que fonamenten la identitat i que es transmeten per via de mecanismes de comunicació o d'interaccions. Com a exemple tradicional, hem utilitzat el cas del vi on es pot veure que la identitat del producte és un instrument per reflectir altres aspectes que resumeixen la mesura en la qual un producte és de qualitat. Per tant la identitat és un mecanisme de senyalització o de reputació, és a dir sota una DO es resumeix tot un conjunt de característiques de qualitat del producte que segurament no hi cabrien en una etiqueta. Ara bé, la identitat no només és font d'identitat pels qui consumeixen un producte, sinó que també suposa un mecanisme de cooperació –interessada– entre aquells que comparteixen la mateixa identitat, que a més fomenta la cooperació entre els productors del vi d'una determinada DO i per tal de ser un mecanisme efectiu de comunicació amb informació imperfecte.

Per tot plegat, val a dir que la identitat nacional juga un paper clau en el futur econòmic i polític d'un país i en especial d'aquestes identitats que encara no tenen un Estat com Catalunya. Els principals reptes que la nostra identitat té és el de dotar-se d'un marc institucional estatal favorable per promocionar aquesta identitat i assegurar-se que es mantingui oberta al món per tal de treure'n el màxim rendiment econòmic i social. |

+ INFO

Llibres

BARTHES, R., *Mythologies*, Paladin. Londres, 1972.

Articles

AKERLOF, G. A. i KRANTON, R., «Economics and Identity». *Quarterly Journal of Economics*, 105: 715-53. 2000

AKERLOF, G. A. i KRANTON, R. «Identity and the Economics of Organizations», *Journal of Economic Perspectives*, American Economic Association, vol. 19(1), pàgines 9-32. Hivern de 2005

ASPACHS, O., CLOTS, I., COSTA-FONT, J. i MASELLA, P., *Education and National Identity*, European Economic Association Meeting, 2007.

COSTA-FONT, J. i TREMOSA, J., «State Opting-Out and Stateless National Identity: Evidence from the Basque Country». *Journal of Socio-Economics*. 2007.

COSTA-FONT, J., TREMOSA, R. i ABAD, A., «European identity, peripheral nationalism and the support for «opting-out» in Catalonia». *European Urban and Regional Studies Conference*. Copenhagen, setembre, 2006

GLAESER, E. L., SACERDOTE, B.I., SCHEINKMAN, J.A., «The Social Multiplier». *Journal of the European Economic Association*, 1(2-3): 345-353. 2003.

KELMAN, H.C., «Patterns of personal involvement in the national system: a socio psychological analysis of political legitimacy», pàgines 276-288 a ROSEAU, J.N (ed). *International and Foreign Policy*. Free Press. Nova York, 1969.

MCCALLUM, J., «National Borders Matter: Canada-U.S. Regional Trade Patterns». *The American Economic Review*, Vol. 85, No. 3 (Jun., 1995), pàgines 615-623. 1995.

«National Branding-The new sort of beauty contest» *The Economist*. 11 de novembre de 2006.

Fonts

- ACNielsen, *El Mercat del Vi. Informe de Desembre-Gener 2006*. INCAVI. Barcelona, maig 2006 ACNielsen, Consejo regulador Do Ca Rioja. Logronyo, 2006.
- CEO, *Baròmetre d'Opinió Pública*. Juliol de 2007

Enllaços

- Centre d'Estudis d'Opinió
www.idescat.net/cat/idescat/estudisopinio/

EXPLORADOR

Els reptes del Japó en l'era postKoizumi: un sistema polític en mutació

Lluc López* | lluc.lopez@upf.edu

En el nostre imaginari col·lectiu, el Japó es presenta com una de les principals potències internacionals a nivell econòmic, però amb un ínfim poder polític a nivell global. A més, la distància espacial fa que tinguem un desconeixement molt gran de la seva actualitat política, ignorant bona part dels canvis i transformacions que el país nipó està experimentant des de principis de segle maldant per erigir-se en el dominador del joc polític a Orient. Intentant conèixer amb profunditat la situació sociopolítica japonesa i les seves conseqüències en el món inaugurarem la secció explorador, la qual s'encarregarà d'analitzar amb profunditat temes de política internacional.

1. Introducció

Exhaust després de setmanes de campanya i amb un rostre que denotava tal volta que els resultats no havien estat els desitjats, un abatut Abe Shinzo, primer ministre del

* Professor de Ciència Política a la UOC i a la UPF

Lluny de retirar-se de la política, després dels mals resultats electorals, Abe Shinzo ha afirmat que es queda per assolir la seva promesa de fer del Japó un país respectat per la comunitat internacional

Japó, revelava allò que ja feia dies que temien fins i tot els seus col·laboradors més propers. El Partit Liberal Democràtic (PLD) havia sofert la pitjor derrota electoral en unes eleccions a la Cambra Alta.¹ Si bé el poder d'aquesta segona Cambra en l'entramat institucional japonès és clarament menor que el de la Cambra Baixa –la qual, entre altres prerrogatives, escull el primer ministre i disposa de l'última paraula en l'aprovació dels projectes de llei– tothom ha entès aquests comicis com un clar referèndum a la figura del Príncep. Amb un suport inicial de gairebé el 70%, una sèrie d'escàndols de corrupció –com la que va portar al suïcidi del Ministre d'Agricultura–, sortides de to dels membres del seu Gabinet –el Ministre de Defensa va haver de dimitir per excusar els EUA del llançament de les bombes atòmiques–, o l'enrenou creat després de saber que cinquanta milions de contribuents al sistema de pensions no han estat enregistrats correctament en els fitxers informàtics, han fet descendir la popularitat d'Abe a un 30%, unes xifres que seran difícils d'invertir en els propers mesos.

Lluny d'enunciar la seva retirada de l'arena política, com acostuma a ocórrer quan un primer ministre treu uns mals resultats en unes eleccions a la Cambra Alta per entendre's que l'electorat li ha retirat el seu suport,² Abe

Shinzo ha afirmat que es queda per assolir la seva promesa de campanya de fer del Japó un *utsukushii kuni* és a dir un «país bell» i respectat per la comunitat internacional. Al darrera d'aquestes boniques paraules hi ha una gran estratègia per part de l'elit del PLD de reajustar el paper del Japó en el sistema internacional de la postguerra freda, el que significa, a la pràctica, reforçar la seua aliança de seguretat amb els EUA, jugar un major lideratge en els afers internacionals, i encarar els principals desafiaments del Japó en el nou segle, especialment l'amenaça que representa el règim pronuclear de Corea del Nord i l'ascens imparable i alhora imprevisible de la Xina.

Amb tot, encara no existeix un consens generalitzat en la classe política japonesa sobre quin és el paper que ha d'adoptar el país en el cada cop més embrollat sistema internacional. Mentre alguns sectors afirmen que per superar aquesta frisança produïda per l'anomenada «dècada perduda» cal erigir-se com a una renovada potència econòmica però a la vegada diplomàtica que faci de contrapès tant a xinesos com a americans, altres cercles de la classe política aspiren a abanderar de nou el pacifisme que en altre temps caracteritzà la Constitució del país. Una tercera via, més pròxima a les tesis del partit de l'oposició, el Partit Democràtic del Japó (PDJ), i de part de la opinió pública, advoca per una major visibilitat i lideratge internacionals amb l'estricta acompliment dels mandats de les Nacions Unides (ONU) amb l'ànim d'esdevenir la versió asiàtica de potència civil global que representa la UE, és a dir, una potèn-

1 Cal remuntar-nos a les eleccions al Senat de 1989 per parlar d'una derrota similar.

2 El mateix dia, en conèixer-se els desastrosos resultats en les eleccions a la Cambra Alta de 1998, el llavors primer ministre Ryutaro Hashimoto dimitia per entendre que l'electorat no li havia donat el suport necessari per continuar en el càrrec.

Com a resultat de la Segona Guerra Mundial, el Japó renuncià a resoldre les controvèrsies internacionals emprant l'ús de la força, tal i com marca l'article nou de la Constitució

cia que no fa servir el seu potencial bèl·lic per resoldre les disputes internacionals, sinó mesures de resolució pacífica, com la cooperació econòmica o l'ús de les estructures institucionals supranacionals.

En els darrers anys la sensació d'un *canvi de règim*³ s'ha apoderat massa cops de la vida política del país com perquè ara la societat japonesa perdi definitivament l'esperança d'aconseguir l'anhelat canvi de rumb. Però tot indica que el govern d'Abe ha minat part d'aquestes esperances. Així doncs, tot i la ferma voluntat de mantenir-se en el càrrec, fins a quin punt aquestes eleccions seran decisives per al futur polític d'Abe? Quines conseqüències tenen aquests resultats en un sistema polític en plena mutació com el japonès? I allò que preocupa més a la comunitat internacional, tirarà endavant Abe Shinzo la nova estratègia de la política exterior japonesa que desitja fer de l'arxipèlag un país normal (*fustuu no kuni*) és a dir, esdevenir de nou una potència global? Per donar resposta a aquests interrogants és necessari que en les següents pàgines descrivim els principals trets del sistema polític japonès de postguerra, expliquem quines són les claus per entendre el policentrisme del poder japonès, i situar l'efecte que Koizumi ha tingut en la política japonesa. Un cop escodrintats aquests aspectes, analitzarem tant les causes de la històrica desfeta a la Cambra Alta com els desafiaments a la política exterior japonesa. En el darrer

apartat presentarem algunes conclusions sobre les qüestions plantejades en aquesta introducció.

Un sistema polític marcat pel domini d'un únic partit

La instauració d'una democràcia a l'estil occidental el 1946 va suposar una profunda reforma en l'entramat polític japonès de preguerra que es va fonamentar en tres idees principals. La primera, limitar constitucionalment la figura de l'Emperador per presentar-lo com a un Monarca parlamentari i no diví, com havia estat fins aleshores. Mantenir el Monarca com a símbol de l'Estat fou segurament l'única condició que els japonesos presentaren davant dels nord-americans i aquests, en un acte de marcada *realpolitik*, varen entendre que l'ocupació seria menys «costosa» si aconseguien implicar a l'Emperador en el nou sistema polític. Un cop l'Emperador acceptà el nou rol que li havia estat atribuït, la segona idea fou convertir el Parlament en el vertader òrgan deliberatiu de la nova democràcia japonesa. Així, la Dieta consta de dues cambres escollides per sufragi universal: la Cambra Baixa, que representa la màxima expressió política dels ciutadans i la Cambra Alta, creada amb la voluntat de servir en el procés deliberatiu com a cambra de contrapès a la primera. Amb aquestes dues mesures, i emulant el model parlamentari anglès, els nord-americans s'asseguraven que el sistema polític japonès romangués assentat en unes ins-

3 PEMPEL, T. J., 1998.

Així, Japó està dividit entre els que advoquen per fer de contrapès a xinesos i americans, els que aspiren a abanderar de nou el pacifisme i els que volen ser una potència civil global com la UE

titucions plenament democràtiques, la funció de les quals quedava explícitament delimitada per la Carta Magna. La darrera de les idees motors d'aquesta nova democràcia fou la inclusió, com a contrapartida d'haver respectat la voluntat de mantenir la figura de l'Emperador, del conegut article nou de la Constitució del 1947, segons el qual el Japó renuncia a resoldre les controvèrsies internacionals emprant l'ús de la força. Perquè els errors del passat no tornin a ser repetits, els constituents japonesos accepten la renúncia de la Carta Magna a posseir qualsevol potencial de tipus bèl·lic, ja sigui de terra, mar o aire.

Amb aquest nou entramat s'establien les bases institucionals perquè el país, un cop abraçats els principis rectors de les democràcies occidentals, esdevingués una autèntica democràcia multipartidista. El cert és que aquest multipartidisme de postguerra es va traduir en una inestabilitat política que va acompanyar la vida política japonesa fins el 1955, possiblement la data clau del sistema de postguerra. Després de gairebé una dècada concurrent sota diferents sigles, els principals partits conservadors s'uneixen amb una nova coalició de centre-dreta que dominarà la política del país durant els cinquanta anys següents: s'acabava de consumir la creació del PLD. Amb un sistema electoral que afavoria la fragmentació dels partits de l'oposició –principalment Partit Comunista Japonès (PCJ) i Partit Socialista Japonès (PSJ) –, uns resultats econòmics brillants i constants durant tot el període del «sistema de partits del 1955», el PLD esdevé el

principal punt de referència de la política japonesa durant més de cinquanta anys. L'elit política conservadora va saber persuadir molt bé a l'electorat japonès amb la idea que per mantenir aquesta bonança econòmica i estabilitat social calia treballar encara més per superar a Occident –conegut en la literatura anglesa com *catching up with the West*– i que aquest objectiu només podia ser aconseguit si el PLD es mantenia en el poder, doncs el radicalisme tant del PSJ com del PCJ no oferien cap alternança real i creïble a la del PLD.

El policentrisme del poder japonès

Atesa la presència ininterrompuda⁴ del PLD en les institucions de poder del país, la major part dels especialistes han considerat que el sistema de partits japonès tenia totes les característiques atribuïdes a un sistema de partit predominant únic.⁵ Com afirma Sartori,⁶ un sistema de partit únic dominant és aquell en el qual un únic partit

4 EL 1993, després de l'enèsima victòria del PLD en unes eleccions a la Cambra Baixa, una coalició de 7 partits arrabassa el poder al PLD i aconsegueix formar un gabinet sense presència del PLD per primer cop des de 1955. Després de més de 10 mesos d'inestabilitat política i de baralles entre els membres de la coalició, el PLD tornaria al poder de la mà del que havia estat el seu enemic històric, el Partit Socialista Japonès.

5 HREBENAR, R., 2000.

6 SARTORI, G., 1975.

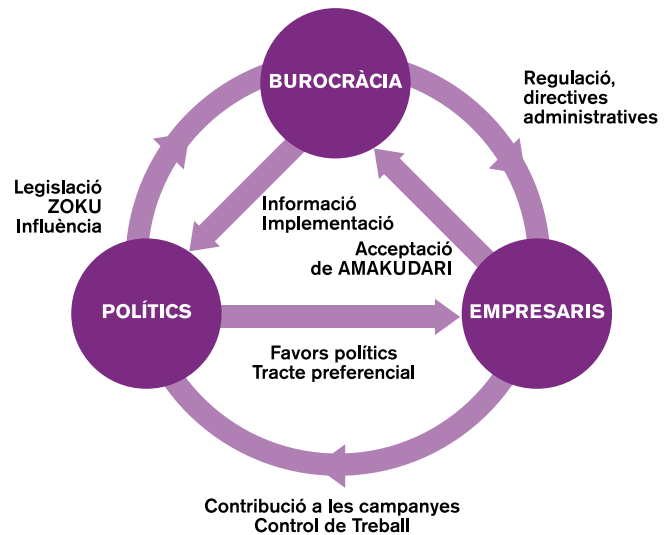
El 1955 els principals partits conservadors s'uneixen en una nova coalició de centredreta que dominarà la política del país durant els cinquanta anys següents: s'acabava de consumir la creació del PLD

és significativament més fort que la resta, i aconsegueix guanyar elecció rere elecció una majoria absoluta dels escons en el parlament. Això implica que no existeix frau electoral en els resultats i que tot i el domini d'un únic partit en el poder, existeix un multipartidisme efectiu que permet a la resta dels partits presentar-se en les comteses electorals.

Ara bé, al Japó, malgrat esdevenir durant tot el període postbèl·lic un país amb un sistema de partit predominant únic, certament mai ha existit un únic centre de poder de decisió com alguns teòrics han apuntat. Ben al contrari, durant tota l'etapa de domini del PLD es varen establir més d'un centre de presa de decisions en el qual es coneix amb la metàfora visual d'un «triangle de ferro». Segons aquesta imatge, el poder està distribuït en un triangle als vèrtex del qual situariem, per una banda, al món empresarial o *zaikai* amb llargs tentacles que arriben fins a totes les capes de la societat; per l'altra banda la poderosa burocràcia, que al Japó és qui ha controlat l'agenda i la implementació de les polítiques públiques, i per últim els polítics de l'oficialista PLD, que són els qui prenen, en darrer terme, les decisions polítiques.⁷

Els diferents teòrics sobre la naturalesa del poder al Japó han basculat entre aquells que emfatitzen els bu-

FIGURA 1. EL TRIANGLE DE FERRO DEL PODER JAPONÈS

Font: Yoshio Sugimoto

⁷ «L'Amakudari» és una pràctica dels buròcrates japonesos que consisteix a baixar del cel, és a dir, deixar l'Administració Pública per anar a treballar a una empresa privada.

Malgrat el domini del PLD, no existeix un únic centre de poder, sinó que aquest resideix en el conegut com a «triangle de ferro»: empresaris, burocràcia i oficialistes del PLD

ròcrates com a vertaders actors del sistema, que dominen i controlen el procés legislatiu gràcies als coneixements i a l'experiència d'anys de treball en els diferents ministeris;⁸ i aquells autors que accentuen el poder dels sectors empresarials que miren d'exercir influència sobre els polítics del *main-stream*, és a dir del PLD. En els últims anys, però, aquest paper passiu tant dels polítics del PLD com de la societat civil ha estat posat en qüestió i ha aparegut un cos d'autors que prefereixen parlar d'un pluralisme moderat,⁹ és a dir, un sistema polític caracteritzat per l'existència de diferents grups que competeixen pel poder. La diferència substancial amb altres sistemes plurals com l'americà rau en el fet que al Japó existeix un complex procés de negociació on els interessos dels diferents actors són acomodats però és la burocràcia la qui pren la darrera decisió doncs és qui coneix a fons els procediments i la jurisdicció dels diversos ministeris.

Però aquesta descripció del sistema polític resultaria inacabada si no consideréssim el paper decisiu que han jugat les faccions en l'estructura organitzativa dels principals partits, especialment en el si del PLD. La funció bàsica de les *habatsu*, constituïdes per grups de parlamentaris és doble: per una banda actuen com a grups de pressió que, encapçalats pel seu líder, negocien i pacten la distribució de les quotes de poder dins del partit i en el govern; per

l'altra amb els anys les faccions s'han convertit en una font de finançament extra per als membres del grup, doncs necessiten tot el suport polític i econòmic per tirar endavant les costoses campanyes electorals necessàries per ser reelegits en aquelles circumscripcions on es presenten. A més a més, fins el 2001 eren els líders de les faccions qui en un procés de decisió informal i entre bastidors escollien la figura del president del Partit, un càrrec que durant el sistema de partits de postguerra ha significat, conseqüentment, esdevenir també el primer ministre del Japó.

L'efecte Koizumi en la política japonesa

Com s'acaba d'afirmar la designació de Koizumi com a nou president del Partit i cap de Govern suposa tota una novetat en la política japonesa. Aquest cop, foren les bases i no els caps de les faccions, qui el designaren com a president del Partit. Koizumi, que pertany a una nissaga de polítics del PLD, ha assolit el que molts primers ministres anteriors havien promès però mai aconseguit. Per una banda ha aplanat el camí per a implementar les reformes econòmiques que necessita el país per remuntar de la greu crisi que va patir durant la dècada del 1990, i per l'altra, i tant important com la primera, ha aconseguit que els japonesos tornessin a confiar en el futur del país.¹⁰

⁸ Es tracta dels autors Karl von Wolferen i Chalmers Johnson.

⁹ DELAGE, F., 2003.

¹⁰ LÓPEZ, LI., 2006.

Malgrat existir un complex procés de negociació entre aquests tres actors, la burocràcia és qui pren la darrera decisió en conèixer a fons els procediments i la jurisdicció dels diversos ministeris

Durant la campanya electoral en les presidencials del partit del 2001 Koizumi va irrompre en la vida política japonesa amb la seva consigna «canviar el PLD, canviar el Japó». Amb aquest eslògan de campanya pretenia demostrar a l'electorat que finalment un polític havia entès que la societat japonesa per superar la crisi política necessitava reformar les estructures del poder tradicional, tot i que això significués anar en contra del seu propi partit. Entre les seves fites va relançar la figura del primer ministre dotant-lo de major poder dins de l'estructura de govern i apropant-lo a una opinió pública que tradicionalment se sentia poc interessada per aquesta figura; va reformar l'administració pública alhora que va llançar un pla per aconseguir una major coordinació interministerial, i sobretot va intentar disminuir el poder que les faccions havien gaudit tradicionalment en la política japonesa.

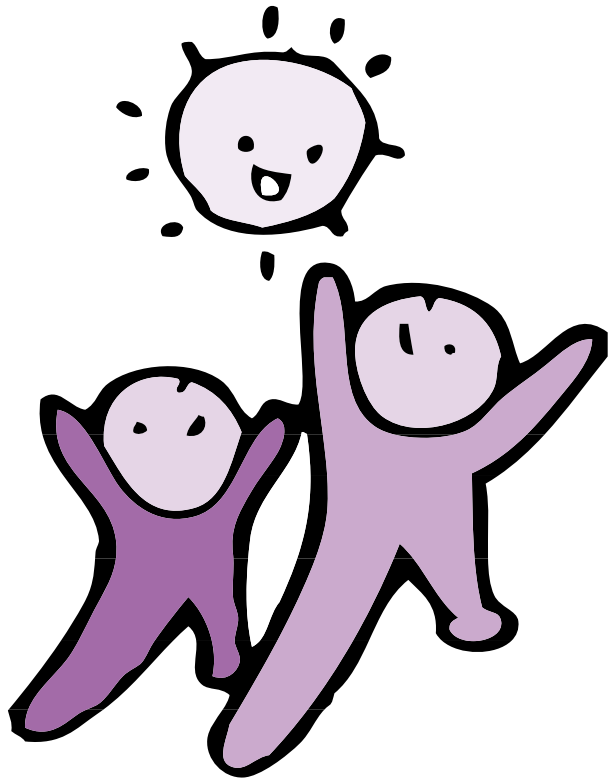
Amb tot, les velles vaques sagrades del partit, van intentar dinamitar aquest procés quan Koizumi intentava aprovar al Parlament la seva proposta estrella del seu mandat: privatitzar el servei de Correus. Però abans de conèixer-ne els detalls de la traïció del seu propi Partit, cal preguntar-nos per què Koizumi ha fet d'aquesta privatització el seu camp de batalla en el si del seu propi partit? El servei de correus és només la punta d'un iceberg format per una xarxa d'empreses públiques que a més del servei postal¹¹ –i altres serveis

com la distribució de les pensions o dels subsidis socials en les àrees rurals– inclou una de les majors companyies d'assegurances del país –dóna cobertura a més de 68 milions de persones– i és la caixa d'estalvis més gran del món, amb més de 2,5 bilions d'euros, o el que és el mateix, més de 2,5 vegades el PIB espanyol. Aquest enorme capital que mou l'empresa pública de la Caixa Postal, controlat pels polítics del PLD, serveix per comprar tant el deute públic de l'Estat –el Japó és un dels països amb un deute més elevat–, com per finançar les grans infraestructures públiques. Es tracta d'un «segon pressupost» que el PLD ha fet servir per finançar grans obres públiques amb les quals mantenir satisfeta la població de les àrees rurals, autèntica cantera de vots del Partit. Aquesta estratègia electoral, coneguda en els cercles japonesos com la *pork-barrel politics*, és segons tots els polítics una de les causes de la perpetuació de la corrupció en el sistema polític japonès.

Com hem comentat, Koizumi va mirar d'aprovar el seu paquet de reforma de correus al Senat el juny de 2005, però uns quants «rebels» del seu propi partit van decidir no donar suport a la iniciativa privatitzadora en entendre, entre altres motius esgrimits, que acabaria amb l'estratègia de *pork-barrel politics* i això a la vegada aniria en detriment del suport rural del PLD. Davant d'aquesta traïció, Koizumi va decidir envalentonar-se davant l'aparell del seu partit i actuar de forma contundent amb dues mesures sense precedents: expulsar als rebels del partit i convocar noves eleccions a la Cambra Alta pel mateix dia

¹¹ Amb quasi 25.000 oficines arreu del país, fins i tot en els racons més deshabitats del Japó, i amb gairebé 400.000 treballadors, es tracta d'una entitat pública molt arraigada a la societat japonesa.

El 2001 Koizumi es va presentar amb la consigna «canviar el PLD, canviar el Japó» amb la voluntat de transformar les estructures de poder, aconseguint els millors resultats de la història del PLD

11 de setembre de 2005. Després d'una brillant campanya electoral que passarà als manuals de Ciència Política, i un cop enviats els seus «assassins»¹² a les circumscripcions electorals on es presentaven els polítics del mateix PLD que li havien estat rebels, Koizumi va aconseguir el que ningú esperava: una folgada majoria absoluta a la Cambra Baixa. Amb la seva sensacional campanya electoral, va aconseguir fer creure a l'electorat que votant-lo a ell, sota les sigles del PLD, significava votar a favor del canvi i en contra dels exdiputats del PLD, que sota unes noves sigles, representaven els interessos polítics d'aquells qui no volien privatitzar correus.

El mateix any de la contundent victòria electoral, un cop allunyada ja la crisi econòmica i política del Japó de postguerra freda i amb una economia que torna a créixer a un ritme de més del 4% anual, la societat japonesa s'havia avesat a la inusual figura de Koizumi, l'encantador de serps que havia capitanejat una autèntica revolució dins del seu mateix partit. Però aquest plàcid estat d'eufòria s'esfumà amb l'arribada d'Abe Shinzo.

¹² Els «assassins» o els «ninja de pintallavis» com s'han conegut durant la campanya, són normalment estrelles mediàtiques –ex-cantants, presentadors de televisió...– que varen concórrer en aquelles circumscripcions on s'havien presentat les velles vaques sagrades del PLD enemistades amb el primer ministre. Koizumi, seguint una estratègia de màrqueting electoral de caire nord-americà, va decidir «enviar» als seus «assassins mediàtics» per dur a terme una aferrissava campanya electoral. La majoria dels seus enviats van aconseguir derrotar als diputats rebels.

Abe, escollit successor de Koizumi el 2006, no ha aconseguit erigir-se com el líder que necessita el país per superar l'apatia i la manca de confiança creixent de la societat sobre el futur del Japó

Abe, les faccions de nou al poder

Abe, escollit pel seu partit com a successor del carismàtic primer ministre Koizumi després que aquest decidís deixar voluntàriament el càrrec el setembre del 2006 passat, no ha aconseguit en aquests deu mesos presentar-se com el gran líder que necessita el país per superar l'apatia i la manca de confiança creixent de la societat sobre el futur del país.

Abe, l'únic primer ministre nascut després de la Segona Guerra Mundial, forma part d'una de les famílies més influents de la política japonesa contemporània. El seu pare, un respectat ministre d'Afers Exteriors de la dècada del 1980; la seva mare, filla del primer ministre Nobusuke Kishi, i el seu oncle Eisaku Sato, primer ministre durant la dècada dels setanta i Premi Nobel de la Pau pels seus esforços en la no proliferació d'armament nuclear, formen part d'una de les famílies més poderoses del país. Crescut en el si d'una família ultra conservadora, pro-americana –el seu avi Kishi fou el més ferm defensor del Tractat de Seguretat amb els EUA– i especialment anticomunista, Abe es mantingué en un segon pla com a parlamentari a la Dieta fins que el 2002 va aconseguir centrar tot l'interès de l'opinió pública en rebel·lar-se com un dur negociador amb Corea del Nord pel tema dels segrestos de ciutadans japonesos en mans d'espies nordcoreans. Abe, després de guanyar-se la simpatia de bona part de l'opinió pública per la seva fermesa a l'hora de negoci-

ar amb el règim nordcoreà, fou nomenat número dos del gabinet de Koizumi el 2005, i finalment primer ministre el 2006, en un carrera ascendent que l'ha portat a la cima del poder.

Considerat per tots com un «falcó» dins del PLD, és a dir, un ultraconservador tant en qüestions internes com en política exterior, ha estat, no obstant, qui ha portat de nou l'enteniment amb la Xina i Corea del Sud. Koizumi va reobrir la ferida de la Segona Guerra Mundial entre japonesos per una banda i coreans i xinesos per l'altra, en fer esclatar una crisi diplomàtica per les visites anuals que l'ex *premier* realitzava al Santuari de Yasukuni, on es prega per l'ànima de més de dos milions de soldats caiguts per la pàtria, entre els quals es troben 14 criminals de guerra considerats del tipus A. Abe, en canvi, va sorprendre a tothom quan va realitzar la primera visita com a primer ministre a la Xina i a Corea del Sud i va mantenir silenci en relació a si visitaria o no a Yasukuni, un gest que molts ja van interpretar en clau de negativa, com s'ha acabat demostrant aquest agost passat.

Amb tot, malgrat revifar les relacions diplomàtiques amb els seus veïns, ha estat en la política interior on ha rebut les majors crítiques a la seva gestió. Encaparrat en recuperar els valors de la família i l'amor envers la «pàtria», Abe ha revisat la Llei Fonamental d'Educació per inculcar patriotisme als estudiants, tot i posar en contra bona part de la opinió pública que considera la Llei massa conservadora i nacionalista.

La manca de lideratge i la formació d'un govern aïllat dels problemes que realment interessen a la població, han provocat els desastrosos resultats electorals de Juliol de 2007

Una altre punt controvertit en el gabinet Abe ha estat l'elevació a rang de Ministeri de l'Agència de Defensa, mesura que s'inscriu dins el pla de Koizumi de revisar la constitució pacifista de postguerra. Malgrat que el govern japonès porta més de cinc dècades interpretant de forma molt laxa l'article 9 pel qual s'afirma que el Japó no podrà tenir cap tipus de potencial bèl·lic, el cert és que Koizumi, i ara Abe estan decidits a canviar o modificar aquest article en entendre que limita el rol de Japó com a actor de primer ordre en el sistema.

Per últim, Abe ha hagut de suportar moltes crítiques sobre la seva manca de lideratge a l'hora enfrontar-se a la sèrie d'escàndols públics dels seus ministres, entre els quals hi ha hagut corrupció, dimissions per declaracions polèmiques i fins i tot suïcidis.¹³ Aquesta manca de lideratge i la formació d'un *nation building gabinet* obstinat per fomentar el nacionalisme en la població, tot deixant de banda els problemes que realment interessen a la gent, han fet caure en picat les xifres d'aprovació del govern Abe fins arribar als desastrosos resultats electorals de juliol de 2007.

13 El ministre de Salut, Treball i Benestar, Hakuo Yanagisawa va estar a l'ull de d'huracà després d'afirmar que les dones són «màquines de donar llum». D'altra banda, Norihiko Akagi, el ministre que va succeir a Toshikatsu Matsuoka, després que aquest últim cometés suïcidí per un afer de corrupció, va estar sota sospita en un nou cas de corrupció en el ministeri d'Agricultura. El darrer ministre d'Agricultura, després de la remodelació del gabinet de finals d'agost de 2007, ha durat en el càrrec tan sols una setmana, quan ha hagut de dimitir de nou per un cas de corrupció.

Una desfeta històrica. Cap a la convocatòria de noves eleccions?

El dia següent que es coneguessin els resultats de les eleccions al Senat, els principals partits de l'oposició, totes les editorials dels rotatius japonesos, i figures claus dins el partit governamental com l'ex primer ministre Mori, fins el moment el principal valedor de la figura del *premier*, exigien amb fermesa la dimissió d'Abe per evitar allò que ja molts preveuen com la definitiva embranzida perquè el centrista Partit Democràtic Japonès (PDJ) arrabassi les regnes al partit que ha governat el país des del 1955. Tot i que el PDJ ha aconseguit 60 dels 121 escons que estaven en joc en aquestes eleccions –resultats que el situen en una còmoda majoria absoluta a la Cambra Alta– resulta poc plausible considerar que aquest sobtat i massiu recolzament de l'electorat japonès envers el PDJ es repeteixi en les properes eleccions a la Cambra Baixa de 2009. Malgrat l'eufòria del moment, els vells polítics del PDJ –la majoria dels quals provenen precisament de les files del PLD– saben que es tracta d'una derrota del PLD no pas d'una victòria del PDJ i que dos anys en política, i especialment al Japó, és massa temps per mantenir, des de les files de l'oposició, el mateix suport d'aquestes eleccions.¹⁴

14 A tall d'exemple, cal recordar que entre el gener de 1990 i el gener de 2000 hi ha hagut nou primers ministres al Japó.

Abe, lluny de seguir els objectius marcats per Koizumi, ha tornat el poder que tradicionalment posseïen les faccions en la política japonesa

Per aquest fet, conscients que s'inicia una etapa de bipartidisme en el sistema política japonès, el PDJ ha centrat la seva estratègia dels propers mesos en presentar el gabinet d'Abe a ulls de l'electorat com un govern incompetent i mancat de la legitimitació necessària per governar. L'objectiu final, com ja ha apuntat algun dels seus polítics és convocar eleccions anticipades a la Cambra Baixa, on fins ara el PLD manté una folgada majoria absoluta aconseguida gràcies a la genial campanya en les passades eleccions de setembre de 2005. Però què ha passat perquè el PLD passi de tenir els millors resultats de la història a la Cambra Baixa a, en menys de dos anys, patir la derrota més estrepitosa en unes eleccions a la Cambra Alta?

En primer lloc, el Príncep no ha sabut posar en pràctica les reformes de Koizumi que havien de canviar les regles del joc d'un sistema polític que s'havia mostrat clarament anquilosat. Abe, lluny de seguir els objectius marcats per Koizumi, ha tornat el poder que tradicionalment posseïen en les faccions en la política japonesa. Quan es pensava que les faccions del PLD ja no serien els principals centres de poder en els governs futurs, la nova remodelació de gabinet d'agost de 2007 ha demostrat com la repartició del poder entre els líders de les faccions és més present que mai, això malgrat l'oposició que en l'opinió pública generen les faccions.

D'altra banda, Abe no ha donat una solució als principals problemes que preocupen a la població com són

l'envelliment de la societat japonesa, el pagament de les pensions o la creixent polarització dels treballadors japonesos entre els que tenen una feina fixa i els que disposen d'un contracte precari –els anomenats *insiders* i *outsiders* del mercat laboral. L'opinió pública ha manifestat en les darreres enquestes el seu malestar per la poca cura que Abe ha tingut sobre aquells problemes que afecten directament a les persones. En canvi, el PDJ ha sabut fer una campanya centrada en presentar propostes per a aquests problemes que tan afecten a la societat, estratègia que ha sabut rentabilitzar com mai a les darreres eleccions.

El Japó en el nou sistema internacional de postguerra

La darrera de les qüestions que més atenció ha suscitat ha estat l'estratègia per fer del Japó un país normal, això significa un país cada cop més proactiu en l'esfera no només econòmica sinó política i diplomàtica. Durant la Guerra Freda, la política exterior japonesa va estar marcada per l'anomenada Doctrina Yoshida segons la qual el Japó en nom del pacifisme renunciava a tenir un rol actiu en el sistema internacional i es concentrava en els temes estrictament econòmics, esdevenint amb el temps un gegant econòmic i un nan polític. La doctrina del pacifisme passiu implicava però que la seguretat de l'arxipèlag passaria a dependre en darrera instància dels EUA, gràcies

Ha estat en la política interior on Abe ha rebut les majors crítiques a la seva gestió, encaparrat en recuperar els valors de la família i la mort envers la pàtria.

a una aliança militar que seria la pedra angular de la seva política de seguretat durant el període bipolar.

Amb la fi de la Guerra Freda nous escenaris i nous reptes suggereixen que la diplomàcia japonesa ha d'adaptar-se a un entorn en plena mutació. Tant el nou unilateralisme americà, com la creixent interdependència econòmica amb la Xina, com el règim pronuclear de Corea del Nord, estan marcant l'estratègia de la política exterior i de seguretat del Japó en el nou segle. Per a molts, aquest pacifisme d'antuvi ha deixat de ser apropiat per afrontar els nous reptes del sistema i per això reclamen una política exterior més realista i menys idealista.

Recordant la ja cèlebre afirmació del primer ministre Nakasone, les relacions de seguretat de Japó i EUA són com «un portaavions que no es pot enfonsar». Més de trenta anys després que realitzés aquestes declaracions, l'afirmació continua sent igualment vàlida. Malgrat les veus que pronosticaven una independència creixent del Japó en relació als EUA en la postguerra freda, el cert és que Washington continua sent el principal aliat japonès. Pels americans refermar l'aliança representa una clara aposta del Japó com a peça clau en la geopolítica americana a l'Àsia. El Japó s'ha convertit en el gran aliat necessari per tirar endavant les «coalicions multinacionals» encapçalades pels americans amb l'objectiu de combatre les amenaces a la seguretat dels EUA. La participació de les Forces d'Autodefensa del Japó tant a l'Oceà Índic com a l'Afganistan o més recentment a l'Iraq han

fet del país un aliat perfecte. El Japó a canvi, rep el beneplàcit americà per a convertir les fins ara Forces d'Autodefensa en un poderós exèrcit que permeti al Japó aconseguir la desitjada «normalitat» que està cercant durant aquest període.

En el documents sobre política exterior i de seguretat del Japó, Corea del Nord se situa sens dubte com el pitjor enemic de l'arxipèlag. El problema amb Corea del Nord és doble. Per una banda, l'amenaça militar nord-coreana està present d'ençà que Pyongyang realitzà els primers llançaments de missils del tipus «Taepo-dong-1» sobre espai aeri japonès cap al 1998, i que «vaixells sospitosos» nord-coreans fossin detectats en aigües japoneses. Aquesta amenaça sobre el territori japonès va augmentar qual el règim de Corea del Nord va declarar el 2003 la seva intenció d'abandonar el Tractat de No Proliferació i dotar-se d'armament nuclear. L'altre problema ha estat el dels segrestos durant la dècada de 1970 de ciutadans japonesos per tal d'ensenyar la seva llengua a espies nord-coreans. L'encarregat de realitzar les negociacions amb el règim després de la visita de Koizumi a Pyongyang, Abe Shinzo, afirmà que fins que no s'alliberessin tots els segrestats el govern japonès trencaria tots els ponts de diàleg amb el règim; un cop en el càrrec de primer ministre ha mantingut la seva paraula.

Per a molts, aquesta posició tan dura i poc flexible en relació al problema nordcoreà ha servit per dos objectius: reforçar i legitimar la cooperació militar amb els EUA i de-

Abe no ha donat una solució als principals problemes que preocupen a la població com són l'envelliment de la societat japonesa, el pagament de les pensions o

fensar-se contra la vertadera amenaça a la seguretat de l'arxipèlag: la República Popular de la Xina. Les relacions amb la Xina continuen sent un autèntic trencaclosques per al govern japonès. Per una banda, la cada cop més creixent interdependència econòmica entre els dos països ha fet que les seves economies siguin cada cop més complementàries. Ningú dubta ja que part de l'explicació dels anys daurats que viu l'economia japonesa cal trobar-los en l'economia xinesa, amb una mà d'obra molt barata per a les empreses japoneses que inverteixen en el país, i amb un mercat de potencials compradors de productes japonesos. Per altra banda, des de fa trenta anys no es viuen unes relacions polítiques i diplomàtiques tan tenses com les viscudes durant el període de govern de Koizumi. Entre els temes de disputa entre ambdós països es troba la polèmica per l'existència de llibres escolars d'història que «maquillen» el passat imperial japonès, la visita anual que Koizumi realitzava al santuari xintoista de Yasukuni, o la reclamació de sobirania que tant japonesos com xinesos exerceixen sobre les illes Senkaku –o Diayou per als xinesos–, un conjunt d'illots amb reserves energètiques considerables.

En litigi hi ha quelcom més que illots, petroli i llibres de text. Es tracta en definitiva d'aconseguir una posició d'hegemon regional i de desplaçar en el paper de líder de la regió en un joc que comença a ser de suma zero. Amb una societat envellida i una economia que tot just s'acaba de recuperar, el Japó és molt conscient que juga amb

un clar desavantatge en relació al gegant xinès. Però res està encara decidit.

Conclusió

Més enllà del futur que depara al primer ministre Abe, les eleccions de 2007 han servit per deixar clares dues qüestions: la manca de lideratge del PLD i la tornada en escena de les faccions. Tot sembla indicar que el període Koizumi s'ha d'entendre més com una rara avis en la política japonesa, que com una nova tendència. Koizumi, que ha exercit un fort lideratge i una plena determinació en aconseguir les reformes necessàries per acabar amb l'anquilosament del sistema polític japonès, ha donat pas a un primer ministre mancat de lideratge i de l'empenta necessària per tirar endavant el país. A més, com a conseqüència d'aquesta debilitat mostrada per Abe, les faccions, contra qui tant havia lluitat Koizumi, s'han tornat a instaurar en el sí del PLD com a centres de decisió informals de la política japonesa, això malgrat la forta desaprovació que mereixen a l'opinió pública. Aquest descontentament amb el govern d'Abe s'ha traduït amb un fort suport, inimaginable fa uns mesos, al PDJ, que capitanejat per Ozawa Ichiro¹⁵ tractarà en els propers mesos de desgastar el govern d'Abe i forçar-lo a

¹⁵ Es dona la circumstància que Ozawa Ichiro, president del principal partit de l'oposició, és una figura històrica del PLD, partit que formà part fins el 1993.

El Japó no està naufragant, però perquè el sol reneixi, caldrà reinventar la figura d'un Koizumi que aportí les dosis d'il·lusió i esperances que la societat japonesa necessita

convocar unes eleccions anticipades a la Cambra Baixa, tot i aquesta majoria absoluta que gaudeix ara el PLD.

En l'apartat que hi han hagut menys canvis en relació al seu antecessor en el càrrec ha estat en la política exterior. Tant Koizumi com Abe s'han manifestat com a vertaders falcons. Ultraconservadors i nacionalistes, ambdós *premier* s'han mostrat partidaris de convertir el Japó en una gran potència del sistema internacional perquè el seu poder polític tingui la mateixa equivalència que el seu pes econòmic. Per això, el gabinet d'Abe ha seguit els passos marcats per fer del Japó un actor de primer ordre, tot reforçant la seva aliança militar i diplomàtica amb els EUA. A més, amb l'elevació a rang de ministeri de l'Agència de Defensa continua el procés per convertir les actuals Forces d'Autodefensa en un veritable exèrcit per combatre, junt amb el paraigües nuclear americà, les amenaces a la seguretat del Japó: essencialment el règim nordcoreà i el seu rival històric, la República Popular de la Xina.

Els propers mesos seran decisius pel futur d'Abe. Amb poca probabilitat s'aconseguirà arribar a la convocatòria d'unes eleccions anticipades que donin una victòria al partit de l'oposició, però com recordava fa gairebé una dècada el màxim expert en política japonesa, Gerald L. Curtis, els líders que no se'n surten a l'hora d'instaurar confiança en l'electorat són severament castigats per l'opinió pública.¹⁶ Així doncs si finalment Abe es veu for-

çat a dimitir, el seu substitut, que de ben segur provindrà d'una de les faccions que es reparteixen el poder en el sistema polític japonès, haurà de fer front a les demandes que la opinió pública ha realitzat amb tant insistència des de fa més d'una dècada i que Koizumi va saber captar tan bé: reformes econòmiques i lideratge polític per superar els desafiaments del Japó del segle XXI. El Japó no està naufragant com molts teòrics afirmaven durant la dècada del 1990, però perquè el Sol reneixi, caldrà reinventar la figura d'un Koizumi que aportí les dosis d'il·lusió i esperances que la societat japonesa necessita. |

¹⁶ CURTIS, G.L., 1999.

+ INFO

Llibres

BERGER, Th. (ed.) *Japan in International Politics. The foreign Policies of an Adaptive State*. Lynne Rienner Publishers. Londres, 2006.

CURTIS, G.L.: *The Logic of Japanese politics. Leaders, Institutions, and the limits of change.*, Columbia University Press. Nova York, 1999.

DRIFTE, R. *Japan's Foreign Policy for the 21st Century. From Economic Superpower to What Power?* Macmillan press ltd. Londres, 1998.

GREEN, M.J. *Japan's Reluctant Realism*, editorial Palgrave. Nova York, 2003.

HREBENAR, R. *Japan's New Party System*, Boulder, Westview Press. Oxford, 2000.

HUGHES, Ch. W. *Japan's Re-emergence as a 'Normal' Military Power*, Oxford University Press per «The International Institute for Strategic Studies». Londres, 2005.

KAWASHIMA, Y. *Japanese Foreign Policy at the Crossroads. Challenges and Options for the Twenty-First Century*, The Brookings Institution. Washington, 2003.

KOLODZIEJ E. A. *Security and International Relations*, Cambridge University Press. Cambridge

PEMPEL, T.J. *Regime Shift. Comparative Dynamics of the Japanese Political Economy*, Cornell University Press. Londres, 1998.

SARTORI, G., *Parties and Party systems: A framework for Analysis*, Cambridge University Press. Cambridge, 1975.

TOGO, K. *Japan's Foreign Policy 1945-2003. The Quest for a Proactive Policy*, International Institute for Asian Studies. Leiden, 2005.

Articles

LÓPEZ, Ll. «Sistema Polític Japonès i l'efecte Koizumi». *Revista Àmbits*. Barcelona, hivern 2006.

Enllaços

▣ [Partit Liberal Demòcrata japonès](http://www.jimin.jp)
www.jimin.jp

ARXIU

República catalana i Generalitat republicana. Una reconsideració historiogràfica i política

Enric Pujol* | epujolc@mesvilaweb.cat

Des de diferents sectors historiogràfics, però també des de l'àmbit de la política, s'ha tendit a reduir a anècdota la proclamació de la República Catalana de Francesc Macià el 14 d'abril de 1931. Tal i com mostra Enric Pujol, el gest de Macià va tenir un paper cabdal en la construcció de la Generalitat, el qual amaga rere la recuperació del nom medieval un sistema institucional modern i plenament republicà.

La República Catalana que Francesc Macià (1859-1933) proclamà el 14 d'abril del 1931, arran del triomf electoral del seu partit, Esquerra, sovint ha estat qualificada, per polítics en actiu i també per certs historiadors, amb termes com «efímera» i d'altres d'equivalents per tal d'empetir la seva transcendència. Moltes han estat també les veus que han titllat el gest de Macià de «romàntic» o «d'impulsiu». Unes valoracions que no s'avenen ni a la realitat històrica ni a la importància política que realment tingué el seu gest. Hi ha una claríssima línia de continuï-

* Historiador

Les eleccions municipals l'abril del 1931 foren plantejades per part de l'oposició republicana i esquerrana com un plebiscit popular sobre la continuïtat de la monarquia

tat entre la República Catalana i la Generalitat republicana. Sense una no hauria estat possible l'altra. Així mateix, el canvi de nom, que alguns analistes han vist com una claudicació nacional absoluta, fou realment una renúncia substantiva de la reivindicació catalana? O, contràriament, fou una concessió que va possibilitar la pervivència d'una República encoberta sota el nom arcaïtzant de «Generalitat», amb un poder polític que mai abans –del 1714 ençà– Catalunya no havia tingut? En aquest article mirarem de respondre ni que sigui provisionalment –o a títol hipotètic– aquestes i d'altres preguntes que ha suscitat l'esdeveniment històric més important, sens dubte, de tota la modernitat catalana.¹

L'enfonsament de la monarquia espanyola

La dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1870-1930), del període 1923-1930 es caracteritzà, al Principat de Catalunya, per la repressió contra el catalanisme i el moviment obrer. Això explica que l'oposició al règim fos molt àmplia i tingués un moment brillant el 1926, en l'intent insurreccional de Prats de Molló –a la Catalunya del Nord– dirigit per Macià, ja que, malgrat que les autoritats franceses l'avortaren, serví per internacionalitzar la causa

catalana i fou la base de la popularització de la figura del seu líder. Així mateix, la lluita antidictatorial propicià l'entesa entre republicans catalans i espanyols, que tingué una concreció política en l'anomenat «Pacte de Sant Sebastià» (1930) on, davant l'hipotètic enfonsament monàrquic, s'establí que Catalunya tingués un règim d'autogovern.

La força dels opositors combinada amb els migrats resultats obtinguts pel règim militar motivaren la caiguda de la dictadura i el descrèdit del rei d'Espanya, Alfons XIII (1886-1941), que li havia donat suport. En un intent de salvar el règim monàrquic es convocaren eleccions municipals l'abril del 1931. Unes eleccions, però, que des de l'oposició republicana i esquerrana foren plantejades com un plebiscit popular sobre la continuïtat de la monarquia

Contra tot pronòstic, en el Principat foren guanyades per Esquerra Republicana de Catalunya, partit constituït poc temps abans, en la Conferència d'Esquerres Catalanes celebrada a Barcelona del 17 al 19 de març que, sota la presidència de Macià, aplegà Estat Català –el grup macianista–, el Partit Republicà Català –on despuntava la figura de Lluís Companys (1882-1940)– el grup del setmanari *L'Opinió* i nombrosos centres comarcals estesos arreu del territori.² Hi ha una consideració pràcticament unànime entre els historiadors a l'hora d'atribu-

1 Un llibre imprescindible per seguir amb detall el conjunt del cicle polític que tractem és el de GERPE, M., 1977.

2 La bibliografia sobre aquest partit és molt abundant, d'entre la qual, destaquem: POBLET, J. M., 1976. SALLÉS, A., 1986. IVERN, M. D., 1989. DD.AA., 2001.

Esperonat pel triomf electoral, Macià proclamà la República Catalana, quan encara no s'havia fet cap declaració republicana a Madrid i la continuïtat de la monarquia era una incògnita

ir la raó d'aquest triomf esclatant al carisma –i la credibilitat– que despertava la figura de Macià.³ En les principals capitals de l'Estat espanyol guanyaren també les candidatures republicanes i socialistes, cosa que precipità l'enfonsament de la monarquia.

La proclamació de la República Catalana

Esperonat pel triomf electoral i conscient de la profunditat de la crisi de la monarquia, Macià proclamà el 14 d'abril de 1931, des del balcó de la Generalitat, la República Catalana, quan encara no s'havia fet cap declaració republicana a Madrid i la continuïtat de la monarquia era una incògnita.

Moments abans, Lluís Companys, també líder d'Esquerra, havia proclamat simbòlicament la República –sense qualificatiu, però s'entén que «espanyola»– des de l'Ajuntament de Barcelona. Més enllà de la discussió de les diferents sensibilitats que existien en el sí del partit recentment constituït –Macià era el creador del grup Estat Català, organització obertament «separatista» o «independentista», si volem utilitzar una designació moderna, i Companys representava els sectors del republicanisme català federalista–, cal analitzar el fet polític, la conseqüència política d'una i altra proclamació. El gest de Ma-

³ Sobre Macià, vegeu sobretot JARDÍ, E., 1977. JARDÍ, E., 1981. UCELAY, E., 1984. SARDÀ, Z., 1989. ROIG, J. M.

El gest de Macià anà molt més enllà d'un acte simbòlic, ja que prengué concreció política amb la constitució d'un govern provisional

cià, a diferència de la iniciativa de Companys, anà molt més enllà d'un acte simbòlic, ja que prengué concreció política amb la constitució d'un govern provisional, el de la nounada República catalana.

La de Macià era una proclama independentista? En les diferents proclames emeses van existir diferències de matís i, tal i com ha apuntat Pere Gabriel, es va passar de »procurar cordialment« una integració en una «Federació de Repúbliques Ibèriques» a la definició d'una República Catalana com a «Estat integrant de Federació Ibèrica».⁴ En totes però, era clara l'actitud de no prescindir d'una relació política amb Espanya. Ara bé també era molt clara la voluntat de defensar una «república catalana», un »estat català«, que es constituïa independentment del que en aquells moments passava a Madrid. La constitució d'aquesta república, doncs, no era fruit d'una concessió del govern central, sinó una autoproclamació que avui en podríem dir «sobiranista». Aquest federalisme sobiranista era la posició compartida per les diferents sensibilitats i tradicions polítiques de l'esquerra catalana majoritària en aquells moments.

L'existència política d'una República catalana precedí, doncs, l'existència de la mateixa República espanyola, ja que fou feta abans que el rei s'exiliés i que es constituís un govern republicà a Madrid. «La República Catalana

havia estat proclamada abans que la República Espanyola: algunes hores abans, quan encara no se sabia quin tomb decidí anaven a prendre els esdeveniments a la capital d'Espanya i per un moviment completament deslligat en la seva actuació, del moviment que, unes hores més tard, implantaria la República a Madrid (...) Macià i els seus companys no van pas creure en la impossibilitat d'una resistència per part del monarca, i de la seva permanència, encara, al tron d'Espanya, i això explica la frase que hom torba en el document de la proclamació de la República Catalana: 'i està disposada al que sigui necessari per alliberar-los –els altres pobles ibèrics– de la monarquia borbònica'».⁵

El gest de Macià pot ser considerat com agosarat; ara bé, com assenyala l'historiador Ferran Soldevila (1894–1971), contemporani dels fets i autor de la *Història de la proclamació de la República a Catalunya*: «no era tampoc una inspiració sobtada de vident».⁶ No tan sols perquè des de la constitució del grup «Estat català» aquest era un objectiu polític explícit de l'organització i perquè la creació d'un govern català era prevista en el Pacte de Sant Sebastià, sinó també perquè la conseqüència políti-

4 I encara en una altra proclama havia parlat de »Confederació dels pobles Ibèrics». Vegeu GABRIEL, P., 2003. Pàgines 84-85.

5 Aquesta frase està contextualitzada en el següent paràgraf: «El En nom del poble de Catalunya proclamo l'Estat Català, sota el règim d'una República Catalana, que lliurement i amb tota cordialitat anhela i demana als altres pobles d'Espanya llur col·laboració en la creació d'una Confederació de Pobles Ibèrics i està disposada al que sigui necessari per a alliberar-los de la monarquia borbònica».

6 SOLDEVILA, F., 1977. Pàgina 27.

La constitució de la República Catalana no era fruit d'una concessió del govern central, sinó una autoproclamació que avui en podríem dir «sobiranista»

ca immediata de la seva proclama no podia ser més transcendent. El convertia, de cop, en el president de la nou-nada República Catalana, cap del nou règim, cosa que li havia de permetre nomenar un govern provisional integrat per membres del seu partit, Esquerra, però també amb presència d'altres forces republicanes i catalanistes com la Unió Socialista de Catalunya –amb qui Esquerra formà coalició electoral en les successives eleccions fins al 1936), el Partit Republicà Radical, el Partit Catalanista Republicà –nova designació que adoptà Acció Catalana– i un representant de la Unió General de Treballadors.⁷

Fou en la seva qualitat de president de la República Catalana que negocià, com veurem, amb els representants del govern republicà de Madrid el canvi de nom pel de Generalitat de Catalunya i el procés que havia de seguir l'aprovació de l'Estatut.

La proclamació de la República Catalana fou, doncs, l'acte de sobirania política catalana més important de tota la modernitat i també un dels més fructífers, ja que possibilità l'existència d'un govern autòcton que no era fruit d'una mera concessió de Madrid, per bé que la legitimació d'aquest govern sí que fos fruit d'una negociació política amb el poder central.

Així mateix cal remarcar que el caràcter republicà de la Generalitat era «intrínsec» –en tant que hereva del govern provisional dels primers dies–, ja que no li venia do-

nat només per la legalitat republicana espanyola, sinó per un acte de sobirania «previ». Això contribueix a explicar la raó de la seva pervivència –el «restabliment» i no «nova fundació»– al final del franquisme, quan la font de tota legitimació de la institucionalització republicana, la República espanyola, fou absolutament rebutjada per les forces polítiques dominants del moment.

La transformació en Generalitat de Catalunya

El 17 d'abril, tres dies després de la proclamació de la República catalana, una delegació del govern de Madrid –composta per Marcel·lí Domingo (1884–1939), Fernando de los Rios (1879–1949) i Lluís Nicolau d'Olwer (1888–1961)– arribà a Barcelona per negociar amb Macià, cap del govern català. Dels acords que s'establiren en sortí el compromís de renunciar al terme «República Catalana» i reprendre el de «Generalitat de Catalunya», l'antiga institució del govern del Principat anterior al 1714.

Macià, que acceptà aquesta transformació per pragmatisme polític, afirmà que havia estat el sacrifici més gran de la seva vida, per les concessions que va haver de fer: renunciar a un nom políticament molt clar –sobretot internacionalment– a canvi d'un altre de més vague i pactar un «full de ruta» amb Madrid per assolir l'autogovern. Efectivament, hi va haver concessions, però no pas

7 SOLDEVILA, F., 1977. Pàgina 27.

Hi ha una claríssima línia de continuïtat entre la República Catalana i la Generalitat republicana. Sense una no hauria estat possible l'altra

cap renúncia substantiva a una aspiració d'autogovern «de màxims». La prova més concloent d'això és el mateix text de l'estatut de Núria, molt ambiciós fins i tot des d'una perspectiva actual.

Per un jurista de gran prestigi en aquella època, Francesc Maspons (1872–1966), el canvi de nom esmentat no invalidava l'acte de sobirania política que s'havia realitzat. Maspons elaborà el 1932 un dictamen, en plena discussió de l'Estatut català a les Corts de Madrid, titulat *La Generalitat de Catalunya i la República espanyola*.⁸ El propòsit del dictamen era dilucidar quins drets i atribucions tenia el govern català i fins a quin punt podia estar supeditat al govern espanyol. La seva tesi partia de la legitimitat derivada del fet d'haver-se proclamat una República Catalana. La negociació pel canvi de nom de «República» a «Generalitat» implicava, segons ell, un clar reconeixement de la legitimitat del govern català per part de Madrid, ja que fou el govern espanyol qui es desplaçà a Barcelona a negociar i no a la inversa. I aquest canvi nominal no va implicar cap renúncia a les atribucions de la part catalana, derivades de la proclamació feta per Macià. Així doncs, el criteri de paritat era el que, segons Maspons, havia de presidir la relació entre ambdós governs: «ni la Constitució de Catalunya correspon fer-la a l'Estat espanyol, ni els seus representants s'han considerat amb dret d'imposar-li els termes del pacte de conveniència o d'unió amb Espanya».

Hi hagué un acte de realisme –o possibilisme– polític per part de Macià i el seu govern. No es van voler batre per una qüestió nominal perquè volien salvar l'element substantiu: un autogovern amb àmplies competències polítiques. La Generalitat d'aleshores va funcionar com una veritable «República encoberta». Un indicatiu clar d'això el tenim en el fet que el president de la Generalitat d'aleshores –i fins i tot ara– tingué més la consideració simbòlica de «cap d'estat» que no la de «cap de govern».

L'Estatut de Núria

Per establir el nou règim d'autogovern català, una assemblea representativa dels municipis de Catalunya va haver d'elaborar un projecte d'estatut. Aquesta assemblea nomenà una ponència redactora que es reuní a Núria i que va enllestir el text molt ràpidament, en una vintena de sessions. Era presidida per Jaume Carner (1867–1934) i en formaven part Pere Coromines (1870–1939), Josep Dencàs (1900–1965), Rafael Campalans (1887–1933), Antoni Xirau (1898–1976) i Martí Esteve (1895–1977).

El projecte, abans de ser tramès a les Corts de la República, a Madrid, va ser aprovat massivament en referèndum pel poble català el 2 d'agost del 1931. Obtingué un 99% de vots favorables, amb una participació del 78% –no pas petita, doncs–. Dels 792.574 vots emesos només 3.286 eren negatius. Cal dir que, en no ser enca-

⁸ Recentment reeditat a DD.AA., 2006.

Cal remarcar el caràcter republicà «intrínsec» de la Generalitat que li venia donat per un acte de sobirania «previ». Era una institució nova que encobria una República moderna

ra autoritzat el vot femení es féu una recollida massiva de signatures de dones favorables a la proposta –s’ha donat la xifra de 400.000 signatures–.

Fixem-nos que el procés seguit era invers als seguits pels estatuts de 1979 i l’actual del 2006. Un procediment que deixava ben clara quina era la voluntat del poble català i quina era la voluntat majoritària del parlament espanyol.

L'Estatut de Núria reconeixia, entre d'altres aspectes, la categoria de Catalunya com a «estat autònom» –per tant pensava en una estructura federal de l'Estat espanyol–, el dret a l'autodeterminació, l'oficialitat única de la llengua catalana i la divisió dels principals impostos entre la Generalitat i la República espanyola. Per part catalana, s'entenia que les Corts espanyoles s'havien de limitar a ratificar el text aprovat per l'immensa majoria de l'electoral català. La realitat, però, fou tota una altra.

El 6 de maig de 1932, l'Estatut de Núria començà a discutir-se a les Corts espanyoles, després d'haver patit molts retards pel fet d'haver quedat relegat a l'aprovació prèvia d'una nova Constitució espanyola –votada el desembre de 1931–.⁹ Des de la seva aprovació en referèndum a Catalunya, l'agost de 1931, les aspiracions catalanes van rebre crítiques, atacs i boicots diversos –naturalment, de productes catalans, també–. Les proclames «Muera el Estatuto», «Guerra al Estatuto» o «Muera

Macià» es generalitzaren arreu de l'Estat espanyol.

També al Congrés de Diputats trobà una fortíssima oposició i prestigiosos intel·lectuals espanyols com ara Miguel de Unamuno (1864–1936) o José Ortega y Gasset (1883–1955) manifestaren repetidament el seu rebuig a les aspiracions catalanes. No fou fins després de l'intent de cop d'estat del general Sanjurjo, el 10 d'agost –fet amb el crit de combat «Viva España Única e inmortal»– que s'abreujaren els debats parlamentaris. Manuel Azaña (1880–1940), aleshores cap del govern espanyol, féu un abrandat discurs defensant-ne l'aprovació, que es va fer efectiva el 9 de setembre de 1932.

L'Estatut de 1932

L'Estatut aprovat finalment per les Corts espanyoles retallava i aigualia clarament el projecte de Núria. Així, l'article primer va definir Catalunya no pas com a «estat autònom», sinó com a «región autónoma dentro del Estado español».¹⁰ La consideració del català com a única llengua oficial a Catalunya tampoc no fou aprovada. Amb molt poc poder financer, la Generalitat va haver d'assumir, tanmateix, tota una sèrie d'atribucions mai abans assolides i va poder començar a funcionar com a govern

⁹ Sobre la defensa feta pels parlamentaris catalans hi ha el llibre de CUCURULL, F., 1976. ROIG, J. M., 1978. i GONZÁLEZ, A., 2006).

¹⁰ El text de l'Estatut finalment aprovat també es pot trobar al ja esmentat DD. AA., 2004.

Hi hagué un acte de realisme polític per part de Macià: no es van voler batre per una qüestió nominal perquè volien salvar un autogovern amb àmplies competències polítiques

autònom. Malgrat les limitacions apuntades, l'Estatut del 1932 contemplava competències que avui ens semblen insòlites, per importants. Era la Generalitat qui organitzava l'administració de justícia, nomenava els jutges i el Tribunal de Cassació. Era la Generalitat qui tenia la competència exclusiva sobre la legislació de règim local, cosa que li permetia, per exemple, fixar la data de les eleccions municipals –cosa, ara per ara, impensable en l'actual marc jurídic–. I el conseller de Governació manava no solament els Mossos d'Esquadra, sinó també la guàrdia civil i la policia dita «nacional». Les competències sobre carreteres i sobre serveis d'aviació civil no foren ni tan sols polèmiques i foren atribuïdes a la Generalitat

Naturalment si fem la comparativa amb la primera experiència autonòmica, la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924), no hi havia ni punt de comparació. La Mancomunitat era una reunió de les diputacions sense atribucions noves i sense un règim jurídic propi –recordem que fracassà la reivindicació d'un estatut d'autonomia, que malgrat una forta campanya catalana no fou considerat a Madrid–. Una prova conculent de la gran diferència competencial és la pràctica desaparició de la Mancomunitat i de la seva obra de l'imaginari polític català actual –més enllà dels cercles d'historiadors–, fins a límits francament injustos.¹¹

11 Certament, la Mancomunitat féu una obra de govern molt notable, especialment pel que fa a comunicacions i obres públiques –cosa que va permetre una decisiva articulació del mateix Principat– i en cultura. Així mateix, fou decisiva en un procés de conscienciament nacional. Vegeu BALCELLS, A., 1996.

A mena de conclusions

1. La línia de continuïtat entre la República Catalana i la Generalitat republicana és ben clara, per més que, avui per avui, no sigui una cosa òbvia per al gran públic. Sense l'una no hi ha l'altra. Sense l'acte de sobirania de Macià i els seus, difícilment Madrid hagués concedit res o en tot cas molt menys del que s'obtingué malgrat retallades i tot. En canvi, la línia de continuïtat entre la Generalitat republicana i la Generalitat medieval s'havia trencat evidentment el 1714, amb la desaparició de les institucions polítiques pròpies. Precisament, Soldevila se'n va lamentar, d'aquest fet, quan analitzà el resultat de la Guerra de Successió: «El règim genuí de Catalunya, però, restava destruït per sempre més. Mai, per favorables que li fossin les circumstàncies, Catalunya no podria reprendre el desplegament de les seves antigues institucions i arribar a gaudir, en els temps moderns, com Suïssa i Anglaterra, un règim democràtic, aixecat, per fidel evolució, damunt la seva forta organització medieval».¹²

La Generalitat republicana era una institució nova que encobria una República moderna. Antoni Rovira i Virgili (1882-1949), a *La constitució interior de Catalunya* (1932), fou molt taxatiu en aquest punt: «Del vell règim de Catalunya n'hem d'imitar l'esperit de llibertat i de democràcia, no pas les institucions polítiques de l'època.

12 SOLDEVILA, F., 1963. Pàgina 1.188.

El procés que llavors seguí fou invers al dels estatuts de 1979 i 2006. Un procediment que deixava ben clara quina era la voluntat del poble català i quina era la del parlament espanyol

Podem adoptar alguns vells noms gloriosos o escaients 'Generalitat', 'conseller en cap', 'vegueria' I no gaire cosa més. (...) El catalanisme d'avui no té res d'arqueològic (...) Catalunya, tal com han fet altres nacions ressuscitades (...) donarà a la seva Constitució interior un marcat caràcter de modernitat i de liberalisme».¹³

2. Macià no estava sol en la seva aspiració de màxim poder polític per Catalunya. No tan sols el votaren a les municipals del 14 d'abril –i en les votacions posteriors–, sinó que el resultat del referèndum de l'Estatut de Núria fou aclaparant

3. L'acte de sobirania assolit amb la proclamació republicana de 1931, no quedava invalidat per l'acceptació del canvi de nom de «República» pel de «Generalitat». Ja hem vist el nivell de poder polític que es reclamava amb l'Estatut de Núria. Aquest punt, però, ha suscitat un debat historiogràfic i polític molt important que requeriria un estudi específic, puix que ens permetria veure com l'argumentació que defensa l'existència d'una claudicació nacional ha estat argumentada, en diferents moments històrics, per opcions polítiques completament oposades entre si. A títol d'exemple esmentem només tres moments històrics significatius en els quals aquesta tesi ha servit per defensar coses ben diferents.

El 1931, els detractors del canvi de nom provenien de les fileres independentistes o separatistes. És el cas de Jaume Miravittles (1906–1988), autor del llibre *Ha traït Macià?* (1932), on afirmava que calia defensar la República Catalana fins al final i que certament Macià havia traït aquest principi per por que fossin els treballadors els únics a defensar-la i que li conferissin un caire obrerament socialista i revolucionari.¹⁴ Aquesta era la tesi del Bloc Obrer i Camperol, partit leninista –i, doncs, defensor del dret a l'autodeterminació dels pobles–, al qual l'autor aleshores pertanyia –dos anys després passà a Esquerra–. En el procés final del franquisme, però, el canvi de nom, vist també com una renúncia, servia per argumentar que en aquells moments calia fer una cosa semblant; és a dir, calia renunciar a una política «de màxims» –és la tesi, posem per cas, que J. A. Gonzalez Casanova defensava a *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)* (1974), i que van fer seva els principals grups de l'oposició democràtica antifranquista.

Actualment, sectors dits nacionalistes favorables a l'Estatut retallat pel pacte Mas-Zapatero de 2006, empraren una argumentació similar. Venien a dir que si tot un Macià va renunciar, com ells podien deixar de fer-ho? I calia, doncs, acceptar en el referèndum final el text que havia sortit de Madrid.

4. Cal evidenciar les dissensions profundes existents

13 ROVIRA I VIRGILI, A., 1932. Pàgina 20. Actualment, l'Escola d'Administració Pública de Catalunya i la mateixa editorial Barcino l'han reeditat en facsimil (Barcelona, 2005).

14 Sobre el pensament polític de Miravittles, vegeu PUJOL, E., 2006.

Caldrà, d'ara endavant, que la preservació de la memòria històrica empresa pel govern de Catalunya comenci per la mateixa institució de la Generalitat

entre Catalunya i Espanya també en el període republicà, ja des de la seva mateixa instauració, com s'ha dit. Especialment ara, que existeix, en el conjunt de la ciutadania, una visió molt idíl·lica del període. Com si en aquells moments s'haguessin resolt unes dissensions profundes que venien de molt abans, que no es van resoldre tampoc amb el final de la dictadura franquista i que, doncs, encara avui romanen –com fa palesa l'actualitat política més punyent–.

5. S'ha d'explicar perquè un acte d'una transcendència política i històrica tan gran ha estat minimitzat –segurament de manera sovint inconscient– pels dirigents polítics i els principals historiadors sorgits del procés de derogació franquista. Certament, és una qüestió que cal analitzar amb detall perquè ens donaria moltes claus sobre la nostra història més recent i el pes que tenen encara avui molts dels «tabús» nascuts en el procés de liquidació de la dictadura de Franco.

Caldrà, d'ara endavant, que la preservació de la memòria històrica empresa pel govern de Catalunya comenci per la mateixa institució de la Generalitat.¹⁵ I en aquesta recuperació de les memòries perdudes, els partits democràtics –i més encara els que lluiten per l'alliberament nacional–, així com la ciutadania en general, hi tenen molt a dir. |

15 Sobre la necessitat d'una política de memòria pública, TOLEDANO, LI. F., 2007. Pàgines 139-149

+ INFO

Llibres

BALCELLS, A. (dir.), *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Ed. Proa. Barcelona, 1996.

CUCURULL, F., *Defensa de l'estatut d'autonomia de Catalunya*, Ed. Undarius. Barcelona, 1976.

DD.AA., *Esquerra Republicana de Catalunya. 70 anys d'història (1931-2001)*, Ed. Columna. Barcelona, 2001.

DD.AA., *República Catalana, Generalitat de Catalunya i República espanyola. A l'entorn de «La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola» de Francesc Maspons i Anglasell*, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2006

DD.AA., *Textos per la llibertat de Catalunya*, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2004.

GABRIEL, P., «Francesc Macià i Llussà. Militar i polític», dins SOLÉ I SABATER, J.M. (dir.), *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents 1714-2003*, Generalitat de Catalunya – Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 2003.

GERPE, M., *L'estatut d'autonomia de Catalunya i l'estat integral*, Ed. 62. Barcelona, 1977.

GONZÁLEZ, A., *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 2006.

IVERN, M.D., *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)* Abadia de Montserrat. Barcelona, 1989

JARDÍ, E., *Francesc Macià. El camí de la llibertat (1905-1931)* Ed. Aymà. Barcelona, 1977.

JARDÍ, E., *Francesc Macià, president de Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1981.

POBLET, J.M., *Història d'Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, Ed. Dopesa. Barcelona, 1976.

PUJOL, E., «Jaume Miravittles: L'escriptura, la política, la història i la memòria», dins *Jaume Miravittles i el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya*, Ed. Viena. Barcelona, 2006.

ROIG, J.M., *Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923)*.

ROIG, J.M., *L'Estatut de Catalunya a les Corts constituents (1932)* Ed. Curial. Barcelona, 1978.

ROVIRA I VIRGILI, A., *La constitució interior de Catalunya*, Ed. Barcino. Barcelona, 1932.

SALLÉS, A., *Quan Catalunya era d'Esquerra*, Edicions 62. Barcelona, 1986.

SARDÀ, Z., *Francesc Macià vist per la seva filla Maria*. Ed. Destino. Barcelona, 1989.

SOLDEVILA, F., *Història de Catalunya*. Ed. Alpha. Barcelona, 2^a ed. 1963, vol III.

SOLDEVILA, F., *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, Ed. Curial. Barcelona, 1977.

UCELAY, E.,: *Francesc Macià. Una vida en imatges*, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1984

Articles

TOLEDANO, LI. F., «Història i memòria. Eines per a construir una nova ciutadania catalana», *Eines*, número 1, estiu 2007, pàgines 139-149.

Fonts

- Estatut de Catalunya de 9 de desembre de 1932
- Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol. Reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya.
- Projecte d'Estatut de l'Autonomia de Catalunya aprovat per l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya. Barcelona, 25 de gener de 1919.
- Projecte de l'Estatut de Catalunya de 1931, també conegut com Estatut de Núria, aprovat en referèndum el 2 d'agost de 1931.

XARXA

Catalunya sota Espanya. L'opressió nacional en democràcia

Alfons López Tena

Dèria editors - La Magrana. Barcelona, 2007

Mavi Dolç | mavidolz@uoc.edu

Vicerectora de Promoció Cultural i Multilingüisme de la UOC

Alfons López Tena és vocal del Consell General del Poder Judicial, i és, per tant el món del Dret el que l'ha ocupat intel·lectualment. López Tena ha dictat moltíssim en conferències destinades a àmbits especialitzats i divulgatius. Ara ens presenta aquest llibre, *Catalunya sota Espanya*, una obra amb què ha aconseguit reobrir el debat sobre la independència.

El llibre fa servir una retòrica argumentativa per mostrar que els camins fets per la Catalunya autonòmica tenen un sostre ben baix. Les lleis espanyoles són, en realitat, les lleis que regeixen la vida dels catalans. Per tant, les lleis catalanes i l'Estatut d'Autonomia com a marc només tenen validesa mentre i si a l'Estat espanyol li convé a cada circumstància. El resultat és un país sotmès absolutament a la voluntat dels dos partits que han governat i governen Espanya, PSOE i PP.

Sobre aquesta base argumentativa, Alfons López Tena recorre a exemples de tota mena, a cites, a estudis, i amb ells analitza la situació d'escassa hegemonia de Catalunya respecte a Espanya i ho compara amb la situació d'altres estats d'Europa que han aconseguit la seua independència. Parteix de la creació d'Espanya com a nació. Hi aporta dades històriques, que posen en evidència com

ha estat construït l'Estat espanyol i sobre quina base se sosté el seu autoritarisme respecte a Catalunya, la repressió.

López Tena apunta quin és el marc constitucional que tenim, quin ha estat el dret històric dels catalans i quin és l'estat actual de Catalunya respecte a Espanya. Al capítol dedicat a l'actual Estat espanyol, s'explica perquè Catalunya és d'Espanya malgrat l'actual i el futur Estatut d'Autonomia: «Vam caure en la trampa típicament llatina de creure'ns les paraules, quan el poder de donar significat a les paraules se'l quedava íntegrament la part espanyola, de manera que *autonomia, competència exclusiva, autogovern o nacionalitat* signifiquen allò que els espanyols volen que signifiqui».

Alfons López Tena remarca que en contra de les previsions, el projecte nacional català no està liquidat: malgrat la reinterpretació de les paraules, malgrat l'espoli econòmic i patrimonial i malgrat la subordinació lingüística, com a primer pas efectivament explícit que els catalans han de fer per subordinar-se al projecte espanyol.

Justament per això, *Catalunya sota Espanya* mou a l'acció. Perquè amb aquest conjunt d'arguments els catalans ja tenen prou dades que demostren que el desenvolupament concret del seu marc estatutari depèn de la sentència que emetrà el Tribunal Constitucional espanyol «no és, doncs, d'estranyar que, de cada deu sentències

Només si s'actua des de la confrontació s'estarà en condicions d'assolir el grau d'hegemonia que a Catalunya li correspon, ja que es tenen interessos contraposats amb l'Estat espanyol

sobre conflictes competencials, nou es dicten a favor de l'Estat central».

La solució és, doncs, la confrontació. En contra de la construcció positiva dels catalans com a gent de consens, López Tena destaca que només si s'actua des de la confrontació s'estarà en condicions d'assolir el grau d'hegemonia que a Catalunya li correspon, ja que es discuteix sobre projectes diferents amb interessos contraposats.

Un dels capítols que voldria destacar, perquè em sembla molt rellevant que ens hi parem a pensar, és el dedicat a la nova immigració. Perquè malgrat que l'expectativa respecte al què es diu sobre la immigració és sempre de problema, pense com López Tena que és una de les grans oportunitats que tenim. I m'ha agradat molt especialment que el llibre ho manifestés així. De la lectura s'inferix una alerta a no repetir els mateixos errors del passat i a deixar perdre l'oportunitat de la immigració o tornar a tenir una societat dividida en pocs anys. Com López Tena, considere que necessitem de la nova immigració, perquè són un nou patrimoni cultural per als catalans, són a més a més la nostra oportunitat de futur, de negocis amb la Xina, amb l'Índia, d'oportunitats culturals i fins i tot acadèmiques i polítiques amb el nord d'Àfrica.

Per tot això, *Catalunya sota Espanya* no és només un llibre «contra Espanya», sinó sobretot «a favor de Catalu-

nya». El relat aporta idees per començar a pensar quines són les urgències, quines són les fortaleses i quins són els nostres punts febles.

Per acabar, destacaria la insòlita, completa i destacada bibliografia que l'autor ha triat com a base teòrica del llibre. Una bibliografia que parla poc de les nacions llatines, i doncs, poc habitual entre nosaltres, molt anglosaxona, actual, que pot obrir nous camins i donar nous arguments als interessats en qüestions nacionals.

Així, doncs, els que volen trobar arguments per defensar la independència, en trobaran en aquesta obra un munt d'irrefutables. És un llibre intel·ligent, curiós, un llibre reivindicatiu, una obra que desperta consciències, amb un pragmatisme militant. Llegint-lo et pots retrobar amb l'obra de reflexió política a què abans estàvem molt més acostumats. Abans que visquéssim instal·lats en aquest confort emocional de la democràcia delegada. Una obra recomanable per aquells que havíem perdut de vista alguns dels grans plaers de la literatura d'idees i reivindicativa sobre el nostre país. |

Republicanisme

Maurizio Viroli

Col·lecció *Idees. Assaig Breu*. Centre d'Estudis de Temes Contemporanis

Antoni Simón | antoni.simon@uab.cat

Catedràtic d'Història Moderna de la UAB

La col·lecció *Idees. Assaig Breu*, promoguda pel Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, acaba de traduir al català el llibre del professor Maurizio Viroli *Repubblicanesimo*, editat originalment el 1999 per la prestigiosa editorial Laterza. La traducció catalana, que va ser impulsada per Enric Pujol i Lluís Ferran Toledano des de l'extingida Àrea d'Història del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya, compta amb una excel·lent i ben documentada introducció del professor de la Universitat de Barcelona Giovanni C. Cattini, on es contextualitza convenientment l'obra de Viroli en els profunds canvis polítics i intensos debats intel·lectuals que es van produir a l'Itàlia de finals del segle passat.

Maurizio Viroli, professor de teoria política de la prestigiosa Universitat de Princeton, ha incidit poderosament des de la dècada del 1990 en el debat historiogràfic i polític italià, i també en el debat internacional, a partir de les seves reflexions a l'entorn de la defensa dels principis polítics del republicanisme i dels valors de «llibertat política» i de «virtut civil» que hi van incardinats.

Per a l'intel·lectual italoamericà, el republicanisme no és un fenomen polític estrictament contemporani, sinó que constitueix una tradició de pensament secular que té els

seus primers referents en la cultura clàssica romana –Ciceró (106 aC-43 aC), Sal·lusti (86 aC-34 aC), Titus Livi (57 aC-17 dC)– i que troba per primera vegada un cos de teorització política moderna en els autors que tractaren sobre l'autogovern de les ciutats estat i de les repúbliques de l'Itàlia del Renaixement –Maquiavel (1469-1527) i Guicciardini (1483-1540) entre d'altres.

Tot i que la tradició política republicana dels segles de la modernitat constitueix un arbre prou frondós en quant a branques i matisos, tant els teòrics de la doctrina del govern mixt –combinació dels principis del govern monàrquic, aristocràtic i popular o democràtic– com els fundadors del liberalisme polític –Locke–, participen d'unes idees bàsiques comunes, entre les quals destaca la primacia de l'imperi de la llei, car aquesta com a «manament universal i abstracte» és una prevenció a l'ús arbitrari del poder i a la violació de la llibertat política dels individus. Però cal remarcar que aquests ideals de la tradició republicana no solament tenen una dimensió individual sinó també col·lectiva, car els republicans clàssics consideraven que l'autogovern de la pàtria o comunitat política era una condició intrínseca del valor de la «llibertat».

La virtut civil republicana o capacitat de servir al bé comú respon, segons Maurizio Viroli, a un sentit de dignitat i de responsabilitat cívica en les diverses facetes que té la vida individual o col·lectiva, la qual cosa es tra-

Els principis del republicanisme són de gran utilitat per l'Europa dels ciutadans, on les cultures nacionals, lluny de ser un obstacle, són un recurs per construir un estat federal europeu

dueix en un patriotisme republicà que es diferencia tant del nacionalisme ètnic com del nacionalisme cívic: «Contràriament al primer, no reconeix cap valor moral ni polític a la unitat i a l'homogeneïtat ètnica d'un poble, sinó que reconeix rellevància moral i política als valors de ciutadania que són totalment incompatibles amb qualsevol forma d'etnocentrisme; a diferència del segon, no proclama la lleialtat a principis polítics universalistes culturalment i històricament neutres, sinó la lleialtat a les lleis, a la constitució i a la forma de vida de repúbliques concretes, cadascuna amb la seva història i la seva cultura» (pàgina 124).

En aquest punt val la pena remarcar que Viroli atorga una gran importància a la memòria històrica col·lectiva en la conformació d'un compromís civil dels ciutadans. Desmarcant-se completament dels que creuen que una política de commemoracions històriques només pot ser el resultat d'un patriotisme desmodat, Viroli opina que «un poble que no sap donar significat, valor i bellesa a la pròpia història difícilment pot adquirir aquell sentit de dignitat que és la premissa indispensable de la cultura civil» (pàgines 130-131)

El corol·lari del llibre de Viroli és que els principis del republicanisme són de gran rellevància i utilitat per a la construcció d'una Europa actual i futura dels ciutadans. Per a l'intel·lectual italoamericà, l'existència d'unes cultu-

res nacionals o locals diferenciades dins l'espai europeu, lluny de ser un obstacle, és un recurs per a la construcció d'un estat federal europeu, car l'aprenentatge i plenitud d'una ciutadania civil responsable es produeix fonamentalment a partir d'unes cultures nacionals arrelades a realitats concretes, i no a partir de principis universalistes i abstractes llunyans als individus: «El sentiment de pertinença que necessita Europa no s'ha de construir, doncs, afegint principis universalistes a les cultures nacionals individuals, ni tan sols dispersant les cultures nacionals en un contenidor cultural europeu comú (quin llavors?), sinó tan sols reforçant les nombroses i diverses tradicions cíviques». (pàgina 144)

El llibre de Maurizio Viroli és, en definitiva, una proposta de present i de futur en base a un rigorós examen històric de la tradició republicana europea, la qual fusiona i fa complementàries les llibertats i els drets individuals amb les llibertats i els drets col·lectius de les formacions històriques nacionals. |

Señales de lluvia

Kim Stanley Robinson

Editorial Minotauro. Barcelona, 2005

Joandomènec Ros | jros@ub.edu

Catedràtic d'Ecologia de la UB i president de la Universitat Catalana d'Estiu

De ciència-ficció n'hi ha de moltes menes i m'agraden gairebé totes: la clàssica, la dura, la psicològica... l'única condició que hi poso és que es basi en la ciència. Ha de combinar adientment un substrat científic

creïble amb un argument que pot ser tan vell com el de l'Odissea o Els viatges de Gulliver. Ha de ser un vehicle per assolir quelcom més que l'entreteniment del lector, l'ha d'interessar per la ciència, fer-lo pensar.

L'autor de ciència-ficció ha de ser molt curós amb la base científica però en contrapartida, no ha d'estar lligat per les restriccions que emmanillen els creadors d'altres gèneres. Les convencions socials, els clixés, els estereotips, les limitacions físiques i biològiques poden ser bandejats –la qual cosa no vol dir que sempre ho siguin–, igual que ho són els límits d'espai i temps. La ciència-ficció ens permet donar resposta a preguntes tals com, per exemple, com seria la vida si es fessin els pronòstics del canvi climàtic? Això és el que ha fet Kim Stanley Robinson en la trilogia *Forty Signs of Rain* [*Señales de lluvia*] (2004), *Fifty Degrees Below* (2005) i, friso per llegir el darrer, *Sixty Days and Counting* (2007).

Robinson no és un estrany per a mi; li he llegit una colla de novel·les, de les que en recomanaria la saga sobre la

colonització del planeta vermell –*Red Mars* (1992), *Green Mars* (1994), *Blue Mars* (1996)– i *Antarctica* (1997), una intriga política ambientada en el continent blanc i que vaig llegir just després d'una estada en aquells paisatges de gel. Les aventures fantàstiques es barregen amb plantejaments polítics i solucions enginyoses als reptes plantejats, al temps que es fa un retrat molt acurat de la geologia, la física, la química i la biologia d'aquests móns molt –Mart– o relativament aliens –l'Antàrtida–.

Allò que tenen d'interessant *Forty...* i *Fifty...* (i sembla que *Sixty...*) no són tant els canvis que patirà el clima, que poc o molt el lector mitjanament informat ja n'ha sentit a parlar, sinó els efectes d'aquests canvis sobre la vida quotidiana, l'economia, la política, que són aspectes que solem defugir per fixar-nos només en els ambientals. Robinson demostra estar molt més ben informat que els polítics –d'aquí i d'arreu– a l'hora de plantejar com un trasbalsament del clima –més fred en unes regions, més calor en unes altres; més o menys pluja; canvis en els corrents oceanogràfics i les seves conseqüències en la pesca, en els fenòmens meteorològics, en l'amortiment del clima...– afectarà –ja ho està fent– dinàmiques socials que donem per immutables però són molt més dependents de l'entorn del que ens podríem imaginar.

A *Forty Signs of Rain*, després d'un estiu mot càlid que genera tempestes en tota la costa oriental dels EUA, el

Stanley Robinson s'endinsa a través de la ciència-ficció en els efectes del canvi climàtic sobre la vida quotidiana, l'economia i la política, conseqüències que solem obviar enfront les ambientals

Potomac es desborda, Washington DC s'inunda i barris sencers són arrasats. A *Fifty Degrees Below* la tardor i l'hivern següents són molt més freds del que és usual i la vida urbana esdevé un caos. Però aquest és el teló de fons; el més important és la vida dels protagonistes, tots ells poc o molt relacionats amb la ciència, i la manera com intenten entendre què ha passat i, sobretot, com es pot invertir la tendència, la qual cosa té un paral·lel innegable amb la situació actual.

En la trama els problemes ambientals són tan greus que la National Science Foundation, la principal agència subvencionadora de projectes de recerca als EUA –i altres agències de recerca sectorials: de medicina, de l'espai...– plantegen per primer cop casos concrets per investigar; és com les «àrees prioritàries» dels plans de recerca d'alguns països –com és el cas de l'Estat espanyol–, però més concrets i específics. L'actitud passiva de les agències avaluadores –dir si allò que volen fer els científics és interessant o no– passa a ser activa: volen que investiguin sobre aquesta munió de problemes concrets i crítics i donen carta blanca per fer-ho.

Més aspectes interessants: un polític *rara avis*; un senador que vol ser president i que està preocupat pels problemes ambientals endega projectes internacionals per combatre'ls. Hi ha refugiats ambientals: habitants d'unes illes de l'Índic envaïdes per l'oceà i que intenten refer la

seva vida als EUA. També destaca un intent de capgirar una de les causes de les catàstrofes –el canvi dels corrents marins atlàntics per l'entrada sobtada d'aigua dolça procedent del desglaç de Groenlàndia– mitjançant l'abocament de bilions de tones de sal transportades per una nombrosa flota de petrolers reconvertits. Aquesta és una de les idees sorgides d'un *brainstorming* d'urgència en el que teories agosarades però versemblants es posen en marxa perquè no resta cap altra sortida.

I tot això mentre els protagonistes, gairebé tots ells científics, assessors de polítics o gestors de la recerca, porten una vida «normal» –que els trasbalsos climàtics els permeten–, ben allunyada de la dels herois de ciència-ficció més usuals. Pels problemes ambientals que planteja, per la manera com es cerquen les solucions, per la trama ben interessant que constitueix un esquelet sobre el qual es podria bastir una novel·la sense adjectius; i en especial, per la manera lògica d'afrontar la situació ambiental catastròfica, ben allunyada d'allò que, cada dia, ens informen els mitjans, aquesta trilogia és ben recomanable. |

Internacional Migration

Khalid Koser

Oxford University Press

Arcadi Oliveres | arcadi.oliveres@uab.cat

Professor d'Economia Aplicada a la UAB

La recent lectura del petit llibre de Khalid Koser *Internacional Migration*, publicat per Oxford University Press m'ha convençut una vegada més de l'evidència, la riquesa i la necessitat de les migracions

Certament, les migracions han estat una constant en la història i ho segueixen essent. A hores d'ara uns 200.000.000 de persones, un 3,1% de la humanitat són migrants i la seva xifra s'ha duplicat en els darrers vint-i-cinc anys. A aquest augment hi correspon també un relatiu canvi de la tipologia migratòria: augment de la presència femenina i menor durada relativa de les migracions, abandonant el «per tota la vida» d'abans, a causa de la major facilitat de transports i comunicacions.

La riquesa de les migracions, entesa en aquest cas des d'una òptica estrictament econòmica, resulta innegable: beneficia en gran manera al país receptor i també ho fa, malgrat que en menor mesura, amb el país de sortida.

Pel que es refereix al país d'origen, hi ha quelcom difícil de mesurar com és la pèrdua de persones preparades que emigren a la recerca de feina i de millors condicions de vida, mancança que es fa evident sobretot quan parlem de la «fugida de cervells» que es notaran a faltar en l'assoliment del progrés tecnològic del país.

Tanmateix, si ens referim a un altre aspecte, com és el de les remeses enviades als països de origen, els guanys resulten ben evidents. D'acord amb les dades publicades per Koser, tals remeses suposen, des del punt de vista bancari, uns 200.000 milions de dòlars per any als quals s'hi hauria d'afegir uns 250.000 milions de dòlars més en concepte de remeses informals consistents en diner en efectiu i mercaderies aportats pels migrants durant els viatges a la seva terra de naixement. Si comparem aquestes xifres amb les que els organismes internacionals donen a conèixer referides a l'Ajut Públic al Desenvolupament –Ayuda Oficial al Desarrollo (AOD)– ens adonem que les transferències formals suposen tres vegades més i les informals quatre vegades més que l'AOD. No hi ha dubte que els ciutadans emigrats del Tercer Món són els primers, i de llarg, en ajudar-se a ells mateixos.

Pel que fa als països receptors, els guanys són de tota mena i els podríem concretar en el reequilibri de les envellides piràmides de població, en l'estalvi de formació –la inversa del problema assenyalat abans pels països de sortida–, la possibilitat d'emplenar llocs de treball rebutjats per la població autòctona i, d'una manera més que considerable, en les aportacions extraordinàriament més grans que fan a les arques públiques en comparació als serveis que en reben. Contràriament al que en ocasions percep l'opinió pública, generalitzant exemples molt con-

Khalid Koser convenç de l'evidència entesa com a realitat, i la riquesa i la necessitat en termes econòmics de les migracions

crets, les cotitzacions a la seguretat social i els impostos pagats pels immigrants superen en notables quantitats les despeses generades pels serveis que l'estat del benestar els hi ofereix.

També, en darrera instància, i en referència al concepte de «necessitat» no hi ha dubte de que es produeix en ambdós sentits. Per part dels països del Sud, perquè els hi cal compensar amb les migracions dèficits de llocs de treball, de divises, d'adquisició d'habilitats laborals i perquè sobretot, d'aquesta manera, contrapesen les desiguals relacions que des del Nord els hi fem mantenir en els àmbits comercial, industrial i financer. Per part nostra, el mercat laboral precisa cada cop més dels nous nadius als quals lògicament se'ls ha d'oferir totes les facilitats de documentació per no caure en la discriminació, els abusos, i d'una manera especial, per evitar la mort de molts éssers humans que legítimament volen venir.

Però al marge de les mútues necessitats hi ha la inexorable exigència de convertir aquest món globalitzat no tant sols en un espai de lliure circulació de mercaderies, capitals, empreses i tràfics de tota mena sinó també de lliure circulació de les persones que són, com resulta obvi, les que donen sentit a tota l'activitat econòmica i política. |

Premi d'assaig breu EINES 2008

En base a l'objectiu bàsic d'estimular l'estudi de la realitat política, econòmica, social i cultural dels Països Catalans, així com el seu pensament, la Fundació Josep Irla convoca el Premi d'assaig breu EINES 2008, el qual es regeix a través de les següents bases:

Capítol Primer: Objecte

Article 1. Les obres que es presentin al Premi d'assaig breu EINES 2008 hauran de versar entorn la realitat política, econòmica, social i cultural dels Països Catalans i els seus reptes de futur.

Article 2. Es valoraran especialment les obres que combinin l'exposició teòrica, la seva aplicació pràctica i la seva exemplificació a través de comparatives amb altres realitats.

Capítol Segon: Condicions de les obres

Article 3. Les obres hauran de ser estrictament inèdites i no podran haver estat premiades anteriorment.

Article 4. Totes les obres hauran d'estar escrites en llengua catalana.

Article 5. Les obres han de tenir una extensió d'entre 180.000 i 200.000 caràcters comptant els espais

Capítol Tercer: Contingut del premi

Article 6. El Premi d'assaig breu EINES 2008 està dotat amb 3.000 euros, que es faran efectius en el moment de la seva concessió pública.

Article 7. L'obra premiada serà publicada per la Fundació Josep Irla. Sense perjudici de l'autor/a, els drets de publicació del treball guanyador correspondran a la Fundació Josep Irla, la qual podrà reproduir-lo fent-hi constar el nom de l'autor/a.

Article 8. La Fundació Josep Irla es reserva el dret a publicar remuneradament aquelles obres no premiades que consideri d'una qualitat remarcable, sempre que l'autor/a hi estigui d'acord.

Article 9. Si el Jurat ho creu oportú, el premi podrà ser considerat desert i excepcionalment, concedit *ex aequo*.

Capítol Quart: Resolució del premi

Article 10. La resolució del Premi d'assaig breu EINES 2008 anirà a càrrec d'un Jurat compost per cinc personalitats destacades del món polític, econòmic, social i cultural dels Països Catalans, proposats pel Patronat de la Fundació Josep Irla, així com un representant de la Fun-

dació que exercirà la funció de secretari.

Article 11. Inicialment, la resolució del Premi d'assaig breu EINES 2008 s'intentarà decidir per consens entre els membres dels Jurat. Si aquest fet no fos possible es procedirà a una votació que resoldrà per majoria simple.

Article 12. La resolució del premi es farà pública el 29 de febrer de 2008 i posteriorment, la Fundació Josep Irla celebrarà un acte de presentació de l'obra.

Capítol Cinquè: Presentació de les obres

Article 13. El termini de presentació d'originals finalitza el dia 31 de gener de 2008 a les 19 hores.

Article 14. S'han de lliurar sis còpies en paper degudament enquadrades i una còpia en suport informàtic a la seu de la Fundació Josep Irla (Calàbria, 166 entresòl. 08015 Barcelona).

Article 15. Als originals hi haurà de constar el nom, els cognoms, l'adreça i el telèfon de l'autor/a. Si es preferís emparar un pseudònim, l'autor haurà d'adjuntar una plica.

Article 16. Els autors/es es comprometen a no retirar l'obra abans de fer-se pública l'adjudicació del premi i a

no presentar-la a altres concursos en curs ni en general, a tenir compromesa la seva difusió.

Article 17. Un exemplar de les obres no premiades quedarà dipositat a la biblioteca de la Fundació Josep Irla. La resta d'originals podran ser retirats fins un màxim de tres mesos després de la resolució del premi.

Article 18. La presentació d'originals implica l'acceptació d'aquestes bases, que actuen en valor de contracte d'edició.

PORTAL

El dret a decidir el nostre futur

FINESTRA

Tres claus d'actualitat

Carles Bonet

**Governos de coalició
i valors democràtics**

Jordi Matas

**El comportament electoral
de les dones a Catalunya**

Marta Cantijoch

**Un estudi sobre
les prioritats polítiques
als Països Catalans**

Albert Padró-Solanet

CONNEXIONS

**Sobre l'encaix dels Països Catalans
a Europa i al món globalitzat**

Bernat Joan

**Reflexions culturals sobre
el dret a decidir**

José Ignacio Lacasta-Zabalza

**Federalisme plurinacional
i segona Transició**

Jaime Pastor

**Catalunya i Unió Europea:
identitat, immigració
i cosmopolitisme**

Montserrat Guibernau

**Els Països Catalans,
una possibilitat nacional**

Antoni Furió

NAVEGADOR

La nova Escòcia

Xavier Solano

BLOC

**El fracàs de la via estatutària
obre un nou horitzó cap a l'Estat
i el dret a decidir**

Josep Huguet

FÒRUM

Alfons López Tena

«Els espanyols no han acceptat
i no acceptaran mai la plurinacionalitat
de l'Estat»

Entrevista d'Eduard Illa i Sergi Sol

FULL DE CÀLCUL

**Identitat col·lectiva
i l'economia de la identitat**

Joan Costa-Font

EXPLORADOR

**Els reptes del Japó
en l'era postKoizumi:
un sistema polític en mutació**

Lluc López

ARXIU

**República Catalana
i Generalitat republicana.
Una reconsideració
historiogràfica i política**

Enric Pujol

XARXA

***Catalunya sota Espanya.
L'opressió nacional
en democràcia***

d'Alfons López Tena

Mavi Dolç

***Republicanisme
de Maurizio Viroli***

Antoni Simón

***Señales de lluvia
de Kim Stanley Robinson***

Joandomènec Ros

***International Migration
de Khalid Koser***

Arcadi Oliveres

